

B●SNICA

A G R E S I J A
N A B O S N U I
G E N O C I D N A D
B O Š N J A C I M A

1991-1993.

Dr SMAIL ČEKIĆ

A G R E S I J A
N A B O S N U I
G E N O C I D N A D
B O Š N J A C I M A

1991-1993.

Dr SMAIL ČEKIĆ

BOSNICA

glavni urednik
DŽEMALUDIN LATIĆ
redakcija
NUSRET ČANČAR
ENES DURMIŠEVIĆ
HADŽEM HAJDAREVIĆ
ENES KARIĆ
NEDŽAD LATIĆ
urednik
ENES DURMIŠEVIĆ

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Narodna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine,
Sarajevo

UDK 341485(297: 497 15)
341.31:355.01(497 15)» 1991/1993«

ČEKIĆ, Smail

Agresija na Bosnu i genocid nad Bošnjacima : 1991-1993. /
Smail Čekić. - Sarajevo: Ljiljan, 1994. - 416 str. : tabele ; 21
cm. - (Biblioteka Bosnica)

Bibliografske i druge bilješke uz tekst.

SADRŽAJ

- Predgovor/7
- I OSVRT NA HISTORIJU GENOCIDA NAD BOŠNJACIMA/9
- II NAORUŽAVANJE SRPSKOG STANOVNIŠTVA/37
- III DISLOKACIJA MATERIJALNO-TEHNIČKIH SREDSTAVA, KOMANDI, JEDINICA I USTANOVA JNA/105
- IV VOJNE FORMACIJE AGRESORÂ/142
- a) Borbeni potencijali Jugoslavenske narodne armije/142
 - b) Oružane jedinice Srpske demokratske stranke Bosne i Hercegovine/168
 - c) Srpske oružane formacije i grupe iz Srbije, Crne Gore i Hrvatske/200
 - d) Oružane formacije Saveza komunista - Pokreta za Jugoslaviju/218
 - e) Strani plaćenici/220
 - f) Hrvatska vojska i ustaški dio Hrvatskog vijeća obrane/223
- V POZADINSKO OSIGURANJE AGRESORSKIH KOMANDI, JEDINICA I USTANOVA/233
- PRILOZI/261
- REGISTAR LIČNIH IMENA/381
- REGISTAR GEOGRAFSKIH IMENA/393
- RECENZIJE/409
- BILJEŠKA O AUTORU/415

PREDGOVOR

Ova studija je nastala u teškim uslovima agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu i masovnih zločina nad Bošnjacima. Pisana je u opsjednutom Sarajevu uz svakodnevno ubijanje u prosjeku deset do trideset civila uslijed agresorskog nemilosrdnog granatiranja i snajperske vatre, zatim neselektivnog bombardiranja civilnih ciljeva i razaranja stambenih, prometnih, privrednih, kulturnih, vjerskih i drugih objekata. Uz sve to, opsjednuti grad bio je bez vode, električne energije, grijanja, hrane i drugih egzistencijalnih životnih potreba.

Cilj studije je da prezentiranjem vjerodostojnih podataka domaću i svjetsku javnost upozna sa korijenima, uzrocima, ciljevima, razmjerama i posljedicama agresije, što će budućim istraživačima poslužiti kao podloga i podstrek za dalja istraživanja i naučne napore u cilju rasvjetljavanja agresije na Bosnu i Hercegovinu i počinjenih zločina nad Bošnjacima.

U studiji se razmatraju problemi koji su, nažalost, još u toku, ali je, s obzirom na određena ranija povijesna iskustva, već stvorena određena historijska distanca koja predmetu istraživanja omogućava objektivan istraživački prilaz. Tema **Agresija na Bosnu i genocid nad Bošnjacima 1991-1993.** biće razmatrana u dvije knjige: u prvoj će, uglavnom, biti govora o agresiji kao zločinu protiv mira, dok će u drugoj akcenat biti na obradi genocida i drugih zločina koji su izvršeni i dalje se vrše nad Bošnjacima.

Za izradu ove studije korišteni su izvori različite provenijencije, a koji su bili dostupni u dosadašnjoj fazi istraživanja: dokumenta komandi, jedinica i ustanova JNA, zaplijenjena arhiva Srpske demokratske stranke Bosne i Hercegovine i ekstremnog krila Hrvatske demokratske zajednice Bosne i Hercegovine, kao i fašistoidnog dijela Hrvatskog vijeća obrane, zatim podaci državnih

organa i ustanova Republike Bosne i Hercegovine, izvještaji Amnesty Internationala i Helsinki Watcha, te izvodi iz štampe. Korišteni izvori su precizno navedeni u napomenama. Raspoloživi podaci su omogućili da se dođe do rezultata istraživanja koji se saopćavaju u ovoj knjizi.

I

OSVRT NA HISTORIJU GENOCIDA NAD BOŠNJACIMA*

Zločini genocida nad Bošnjacima na južnoslavenskom prostoru dio su njihove historije. Oni traju preko tri stoljeća, a porijeklom

*Za izradu ovog poglavlja korišteni su sljedeći objavljeni dokumenti i literatura:

V. Dedijer - A. Miletić, *Genocid nad Muslimanima 1941-1945, Zbornik dokumenta i svjedočenja*, Sarajevo, 1990; M. Hadžijahić, *Posebnost Bosne i Hercegovine i stradanja Muslimana*, Sarajevo 1991; R. Pajović, *Pokolj Muslimana u Sandžaku i dijelu istočne Bosne u januaru i februaru 1943*, Zbornik radova »Neretva-Sutjeska«, 1960; Isti, *Kontrarevolucija u Crnoj Gori, četnički i federalistički pokret 1941-1945*, Cetinje, 1977; M. Imamović, *Pregled historije genocida nad Muslimanima u jugoslavenskim zemljama*, Glasnik Rijaseta islamske zajednice, br. 6/91; Isti, *Neka razmišljanja o genocidu*. Objavljeno u: *Genocid u Bosni i Hercegovini 1992*. (u daljem tekstu: *Genocid*), Pravna misao, br. 5-8, Sarajevo, 1992; M. Memić, *Plav i Gusinje u prošlosti*, Beograd, 1989; Isti, *Agresivne pretenzije Crne Gore prema Bosni i Hercegovini i njena genocidna ponašanja prema Muslimanima*, *Genocid*; A. Purivatra, *Jugoslavenska muslimanska organizacija u političkom životu Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca*, Sarajevo, 1977; Isti, *Ekonomski genocid nad Muslimanima pod vidom agrarne reforme u Jugoslaviji (1918-1941)*, *Genocid*; S. Bandžović, *Iseljavanje Muslimana iz Sandžaka*, Sarajevo, 1991; H. Avdić, *Položaj Muslimana u Sandžaku*, Sarajevo, 1991; M. Filipović, *Povodom teme o genocidu*, *Genocid*; S. Čekić, *Četnički zločini u jugoistočnoj Bosni 1941-1943*, Specijalno izdanje lista »Preporod«, Sarajevo, 1991; S. Halilović, *Odredbe međunarodnog prava i genocid nad Bosanskim Muslimanima*, *Genocid*; M. Imamović - K. Hrelja - A. Purivatra, *Ekonomski genocid nad bosanskim Muslimanima*, Sarajevo, 1993; N. Duraković, *Prokletstvo Muslimana*, Sarajevo, 1993; F. Šeta, *Rušenje i uništavanje islamskih sakralnih i drugih objekata kulture u Bosni i Hercegovini 1919. - 1993. godine* (rukopis), Sarajevo, 1993.

Korištena su i zaplijenjena dokumenta Srpske demokratske stranke Bosne i Hercegovine i ekstremnog krila Hrvatske demokratske zajednice Bosne i Hercegovine, kao i fašistoidnog dijela Hrvatskog vijeća obrane (korišteni izvori dati su u Prilozima).

su i sa Istoka i sa Zapada, zavisno od toga o kojem se historijskom periodu radi. Sve je to vezano za opći stav Evrope prema islamu kao kompleksnoj civilizaciji i Bošnjacima kao njenim pripadnicima, ali to pitanje izlazi iz okvira ovih razmatranja.

Uzroci genocida nad Bošnjacima su, u načelu, ideološki, ali su iza toga stajali i drugi, prije svega, borba za teritorije (kako su nacisti govorili borba za »životni prostor«- Lebensraum), te uništenje narodâ.

Zločini genocida nad Bošnjacima imaju svoj historijski kontinuitet još od druge polovine XVII stoljeća. Oni su, pored genocidnih radnji mletačkih i austrijskih katoličkih trupa, uglavnom, rezultat kontinuirane crnogorske i srpske politike od početka XVIII vijeka, pa sve do danas. Naime, fizičko i duhovno istrebljenje i uništenje, koje Crnogorci i Srbi vrše nad slavenskim muslimanima motivirano je srpskom genocidnom ideologijom utemeljenoj u kosovskom mitu; Njegoševoj »istrazi poturica«; te lažima i političkoj propagandi. Ta, u osnovi, nacifasistička ideologija razrađena je i uobličena u Njegoševom »Gorskom vijencu«, Garašaninovom »Načertaniju« iz 1844.; politici kraljevske Srbije; »jezičnom nacionalizmu« Vuka Karadžića; materijalima Krfске deklaracije 1917.; nacionalističkim programima srpskih građanskih krugova, koje je najbolje izražavao Srpski kulturni klub u Beogradu, zatim u raznim srpskim društvima i udruženjima i Srpskoj pravoslavnoj crkvi; genocidnom programskom dokumentu Stevana Moljevića, poznatog četničkog ideologa, od 30. juna 1941.; genocidnom programu četničkog pokreta Draže Mihajlovića od septembra 1941. i njegovoj Instrukciji od 20. decembra iste godine o istrjebljenju Bošnjacima; zaključcima četničke konferencije u Šahovićima (početkom januara 1943.); programskim dokumentima SANU-a; historiografskim, filozofskim i književnim radovima Vase Čubrilovića, Ive Andrića, Dobrice Ćosića, Milorada Ekmečića, Vojislava Đuretića, Vasilija Krestića, Mihajla Markovića i dr.; strateškim planovima vojnog vrha SFRJ i državnog i političkog rukovodstva Srbije; dugogodišnjim pripremama SSUP-a, posebno Petra Gračanina; programima većeg broja političkih partija, stranaka,

teoretičara, državnika, te uglednika Srpske pravoslavne crkve u Srbiji, Crnoj Gori i Bosni i Hercegovini. Ta ideologija, u čijoj je osnovi patološka mržnja prema svemu onom što nije srpsko i pravoslavno, a posebno mržnja prema Bošnjacima i islamu, stalno je prisutna u srpskoj historiografiji, književnosti, kulturi, politici, religiji i dr.

U svim velikosrpskim planovima i četničkim genocidnim programskim dokumentima navodi se da je stvaranje i organiziranje homogene Srbije (etnički čiste srpske države), koja će obuhvatiti »celo etničko područje na kome Srbi žive«, »prva i osnovna dužnost« svih Srba. U programu četničkog pokreta Draže Mihajlovića od septembra 1941., pored ostalog, navodi se da treba:

a) »omediti defakto srpske zemlje i učiniti da u njima ostanu samo srpski živalj« i

b) »posebno imati u vidu brzo i radikalno čišćenje gradova i njihovo popunjavanje svežim elementom«.

U Instrukciji Draže Mihajlovića od 20. decembra 1941. decidno su definirani ciljevi četničkih odreda:

1) »stvoriti veliku Jugoslaviju i u njoj veliku Srbiju, etnički čistu u granicama Srbije - Crne Gore - Bosne i Hercegovine - Srema, Banata i Bačke« (Nakon što Srbi budu okupljeni u homogenoj Srbiji i u okviru Jugoslavije, »koju će zadahnuti svojim duhom i dati joj svoj pečat«, Srbi, po Garašaninu i Moljeviću, moraju imati i hegemoniju na balkanskim prostorima. Međutim, da bi imali hegemoniju na Balkanu »moraju prethodno imati hegemoniju u Jugoslaviji.«);

2) »čišćenje državne teritorije od svih narodnih manjina i nenacionalnih elemenata«;

3) »stvoriti neposredne zajedničke granice između Srbije i Crne Gore, kao i Srbije i Slovenačke čišćenjem Sandžaka od muslimanskog življa i Bosne od muslimanskog i hrvatskog življa«;

4) »očistiti« Kosovo od Albanaca;

5) »u krajevima očišćenim od narodnih manjina i nenacionalnih elemenata izvršiti naseljavanje Crnogorcima (u obzir dolaze siromašne nacionalno ispravne i poštene porodice)« i dr.

Jedina vjera i ideal mnogih Srba u zadnjih dvjesto godina je stvaranje velike, moćne i »nepobedive Srbije« na Balkanu u kojoj će isključivo živjeti samo Srbi (»Svi Srbi u jednoj državi«, »Srbija će biti velika i jaka ili je neće biti«, »državno, prostorno i kulturno jedinstvo svih Srba« i dr).

Srpski intelektualni, politički i vojni vrh, u nastojanju da, u skladu sa velikodržavnom politikom Srbije, formira »Veliku Srbiju«, već skoro puna dva stoljeća na sve načine indoktrinira svoj narod lažnim epsko-mitskim pamćenjem da su mu za sve nevolje koje su mu se desile i dešavaju krivi »Turci«, tj. Bošnjaci. Zato se i dešavalo da svakih dvije, do tri ili četiri decenije, kreću u masovne pokolje Bošnjaka po Bosni i Hercegovini i Sandžaku.

Srpski nacionalistički nastrojeni intelektualci i političari pokrenuli su proces rušenja Jugoslavije u korist imaginarnog projekta »Velike Srbije«. Njihovi su akademici i politički nasilnici i mitotomani svih vrsta rasturili Jugoslaviju da bi formirali »Veliku Srbiju«.

Svi četnički programski dokumenti otvoreno ističu istrijebljenje Bošnjaka: fizičkim i duhovnim uništenjem; protjerivanjem na druge teritorije koje neće spadati u domen tzv. »Velike Srbije« (Turska i Albanija) i pokrštanjem. Zbog toga su Bošnjaci žrtve više genocida u XIX i XX vijeku od strane srpske genocidne politike.

Zločini nad Bošnjacima su, također, motivirani i ustaškom genocidnom politikom tzv. NDH i velikohrvatskim nacionalističkim programom o stvaranju »zajedničke hrvatske države« u »njenim etničkim i povijesnim granicama«.

Pitanje genocida i drugih zločina nad Bošnjacima na južnoslavenskom prostoru, naročito stradanja bošnjačkog stanovništva od četnika Draže Mihajlovića, nije do sada sistematski i cjelovito istraženo i proučeno. To isto važi i za zločine koje su ustaše, posebno u koncentracionom logoru Jasenovac, izvršili nad Bošnjacima. Zbog toga su razmjere i svireposti genocida nad bošnjačkim stanovništvom ostali nepoznati, kako Bošnjacima, tako i spoljnome svijetu. Stoga ćemo u daljem izlaganju ukazati na hronologiju njihovih progona i stradanja.

Prvo masovno stradanje muslimana dogodilo se tokom i poslije tzv. velikog ili bečkog rata 1683-1699, u kojem su Osmanlije izgubili sve posjede u Mađarskoj, Slavoniji, Lici, Krbavi, Dalmaciji i Boki Kotorskoj. Svi muslimani koji se iz ovih krajeva nisu na vrijeme uspjeli povući u Bosnu i Hercegovinu i druge krajeve južno od Save i Dunava pobijeni su, protjerani ili nasilno prevedeni na katoličanstvo, a njihovi sakralni objekti porušeni i uništeni. Na muslimane u tim krajevima podsjećaju još samo različiti toponimi i prezimena. U Kućima su 1688. Crnogorci zaklali oko 500 i protjerali oko 700 muslimana. Eugen Savojski je, poslije pobjede nad osmanskom vojskom kod Sente, prodro sve do Sarajeva (oko 1698.), odvođeci u roblje veliki broj muslimanskog, pravoslavnog i jevrejskog stanovništva.

Početak XVIII stoljeća (jula 1711.), u skladu sa ruskom imperijalnom politikom i njenim interesima na Balkanu, izvršena je tzv. »istraga poturica«, odnosno fizičko i duhovno istrijebljenje svih pripadnika islamske vjere na području »Stare Crne Gore« (svega četiri nahije sa sjedištem na Cetinju). Tada su Crnogorci, uz blagoslov i podršku pravoslavne crkve i pod vodstvom vladike Danila, poklali, pokrstili ili protjerali oko 800-1000 Bošnjaka i uništili sve njihove sakralne i kulturne objekte, među kojima i šest džamija. Tada je, ipak, najveći broj Bošnjaka uspio pobjeći u susjedne nahije oko Bara, Nikšića, pokraj Skadarskog jezera i Bojane, a neki i u Podgoricu (iznad Bara, u selu Tudemile, i danas živi bratstvo Mustafića, koje je opjevano i u »Gorskom vijencu«). Poslije 1713. u Crnoj Gori muslimana više nema. »Istragu poturica« u Crnoj Gori opjevao je i vladika i pjesnik Petar Petrović Njegoš u »Gorskom vijencu«, čime je dao ideologiziranu epsku podlogu i paradigmu za sve kasnije zločine nad Bošnjacima na prostorima Srbije, Sandžaka, Crne Gore i Bosne i Hercegovine.

Neposredno nakon istrijebljenja Bošnjaka na području Stare Crne Gore otpočeo je napad na Bošnjake u Gacku, Grahovu, Nikšiću, Spužu, Plavu i Gusinju, a vršeni supokušaji napada i na Podgoricu. Tada je u Gusinju zaklano oko 300 Bošnjaka.

U vrijeme kada je otpočelo opadanje Osmanskog Carstva austrijske katoličke trupe su nastavile sa genocidnim radnjama.

Tako su prilikom upada u Beograd, krajem XVIII stoljeća, kršćanske austrijske trupe pobile većinu muslimanskih i jevrejskih stanovnika tog grada.

Genocid nad muslimanima je intenziviran od početka Prvog srpskog ustanka (1804.), kada počinju njihova sistematska stradanja na područjima na kojima se postepeno uspostavljaju i šire dvije balkanske države, Srbija i Crna Gora. Eksterminacijom muslimana te dvije države žele stvoriti svoje etnički čiste teritorije. Tako je poznati srpski historičar i političar Stojan Novaković konstatovao da se od 1804. u Srbiji vrši »generalno trebljenje Turaka iz naroda«. Pod terminom »Turci« podrazumijevali su se muslimani, tj. domaće stanovništvo slavenskog etničkog porijekla.

Nakon sticanja statusa vazalne autonomne kneževine u okviru Osmanskog Carstva (Hatišerifom iz 1830.), u Srbiji su izvršeni masovni zločini nad muslimanskim stanovništvom. U periodu od 1830. do 1867., a posebno od 1862. do 1867., u Srbiji su pobijeni i protjerani svi muslimani iz Beograda, Užica, Šapca, Sokola i drugih mjesta i uništeno njihovo cjelokupno kulturno naslijeđe. Protjerani muslimani su se, uglavnom, naselili u Bosni, gdje su za njih osmanske vlasti podigle na Savi dva potpuno nova naselja, nazvana po sultan Abdul Aziz, Gornja Azizija (Bosanski Šamac) i Donja Azizija (Orašje).

Crnogorci su 1856. u Kućima izvršili brojne zločine nad muslimanima i Albancima (katolicima). Mnogi Bošnjaci i Albanci, među kojima i žene i djeca, su likvidirani, odnosno protjerani ili nasilno prevedeni na pravoslavlje.

Ugovorom o razgraničenju između osmanske vlasti i Crne Gore iz 1859., izvršenim pod pritiskom Francuske i Rusije, Crnoj Gori su dati: Gornji Vasojevići, Grahovo i Njudol. Posljedica tog »darivanja« bio je zločin genocida nad Bošnjacima u Vasojevićima. Naime, tada je nasilno pokršteno 26 muslimanskih bratstava, sa oko 750 građana. U Grahovu i Njudolu Bošnjaci su istrjebjeni, a njihove džamije porušene. Tada je i u Kolašinu izvršen pokolj muslimanskog stanovništva.

Nakon ratova 1876-1878., do tada autonomne kneževine Srbija i Crna Gora, stekle su odlukom evropskih sila na Ber-

linskom kongresu državnu nezavisnost uz znatno teritorijalno proširenje. Na teritorijama koje su pripale Srbiji (okruzi: Niš, Pirot, Toplica-Prokuplje i Vranje), gdje je živjelo brojno muslimansko stanovništvo, koje su činili, uglavnom, etnički Turci, Albanci, Cigani, kao i islamizirani Slaveni, izvršeni su masovni zločini genocida. Srpska vojska je tada, u tri dana, prema nekim procjenama, likvidirala ili protjerala oko 100.000 muslimana i porušila mnoge džamije i druge objekte islamske arhitekture. Nad Bošnjacima Nikšića, Zetske ravnice, Spuža, Podgorice, Kolašina, Žabljaka, Plava i Gusinja, odnosno Ulcinja, mjesta koja su odlukom Berlinskog kongresa pripala Crnoj Gori, a u kojima su muslimani činili većinsko stanovništvo, izvršeni su mnogi zločini. Muslimanima je oduzeta sva pokretna i nepokretna imovina, nad njima je vršen psihološki i kulturni pritisak i dr. To je izazvalo veliko pokretanje, tj. bježanje stanovništva. Raseljeni muhadžiri iz Nikšića, Kolašina, Spuža, Žabljaka i Zetske ravnice podoše tada prema Sandžaku, Bosni i Hercegovini (Sarajevo, Mostar), Albaniji (Skadar i Drač), Kosovu (Magzit), i Anadoliji, doživljavajući svoju tragediju, nemoćni da osiguraju i minimum životne egzistencije. Tako je od 600 iseljenih muslimanskih porodica iz Nikšića 318 (ili 52,8%) pošlo u Bosnu, a 283 (ili 47,2%) u Albaniju.

Navedeni zločini nad muslimanima u Srbiji i Crnoj Gori (počev od 1711.), vršeni su uz podsticanje i podršku, prvenstveno carske Rusije, kasnije djelimično i Francuske, a potom je osigurana i satisfakcija evropskih sila na Berlinskom kongresu, čime su legalizovane silom osvojene teritorije i genocid nad muslimanima.

Austrougarskom okupacijom Bosne i Hercegovine 1878. počelo je masovno iseljavanje Bošnjaka iz Bosne u Sandžak, Kosovo, Makedoniju i Tursku. Do 1914. iselilo se preko 100.000 Bošnjaka (što je imalo za posljedicu da Bošnjaci doživljavaju znatan pad u udjelu bosansko-hercegovačke populacije i to od 38,73% u 1879. na 32,25% u 1910. godini).

U toku i nakon balkanskih ratova (1912-1913.) izvršeni su brojni zločini (progoni, masovna ubijanja i pokrštavanja) nad Bošnjacima u Sandžaku, posebno u onom njegovom dijelu koji

je pripao Crnoj Gori, ali i nad Bošnjacima i Albancima (kolicima) u Metohiji. U sklopu te opšte genocidne politike Crnogorci su 1913. pobili oko 800 i nasilno pokrstili 12.000 Bošnjaka u Plavu i Gusinju. Dalje aktivnosti na tom planu spriječene su intervencijom kralja Nikole I Petrovića. U Metohiji su 1912. Crnogorci izvršili nasilno prevođenje »katoličkog i muslimanskog stanovništva na pravoslavlje«.

Položaj Bošnjaka na južnoslavenskom prostoru pogoršan je u toku i poslije završetka Prvog svjetskog rata. Odmah nakon što je srpska vojska ušla u Bosnu i Hercegovinu, uprkos dobrom prijemu na koji je naišla kod bošnjačkog stanovništva, uslijedila su brojna ubistva, masovna maltretiranja Bošnjaka, upadi noću u njihove kuće, otimanje novca, stoke i drugih vrijednosti.

Poslije ujedinjenja i stvaranja prve zajedničke jugoslavenske države (1. decembra 1918.), pod srpskom kraljevskom dinastijom Karađorđevića, što je bio početak ostvarivanja ciljeva iz Garašaninova »Načertanija«, nastavljeni su u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, odnosno Kraljevini Jugoslaviji, zločini nad Bošnjacima. U toku prvih godina postojanja Kraljevine SHS zabilježena su brojna masovna ubistva (»hiljade ljudi ubijenih«), poluživo bacanje bošnjačkog stanovništva u jame po istočnoj Hercegovini, razbojstva i javno nasilje, pljačke i otimačine bošnjačke, kako privatne, tako i opće, tj. vjerske i vakufske imovine, zatim rušenja džamija i drugih sakralnih objekata. Samo na području istočne Hercegovine zabilježeno je tokom dvadesetih godina preko 3.000 vansudskih ubistava. Oko 270 sela je opljačkano i uništeno. Ovakav odnos prema bošnjačkom stanovništvu posebno je bio drastičan u rogatičkom, sarajevskom, kladanjskom, tuzlanskom, konjičkom i trebinjskom srezu, u okolini Ljubinja, Bileće, Gacka i Nevesinja, itd.

U periodu od 1919. do 1929. u kraljevskoj Jugoslaviji u Bosni i Hercegovini porušeno je 146 džamija, kao i mnogi drugi sakralni objekti, uključujući tu i mnoge građevine različite kulturne namjene, koji pripadaju islamskoj tradiciji i uopće svjetskoj kulturnoj baštini.

U prvim godinama postojanja jugoslavenske države poseb-

no stradaju Bošnjaci u Sandžaku. Najdrastičniji su slučajevi pokolja u Plavu i Gusinju i bijelopoljskom srezu. Srpska i crnogorska vojska, sredinom februara 1919., u Plavu i Gusinju pobila je 450 Bošnjaka (žena, djece i staraca) i opljačkala i popalila njihove kuće. Oko 3.000 Bošnjaka uspjelo je izbjeći u Albaniju (Skadar).

Početkom novembra 1924. Crnogorci su u selima Šahovići (Tomaševo) i Pavino Polje (bijelopoljski srez), poklali i pobili 600-900 Bošnjaka, među kojima je mnogo bilo žena, djece i staraca, koji su i kolektivno živi spaljivani. Kod Kolašina je 7. novembra ubijen iz krvne osvete Boško Bošković, bivši sreski načelnik. Za ovo su ubistvo vlasti, kako se kasnije na sudu saznalo, neosnovano optužile neke Bošnjake. Na njegovoj su sahrani okupljenu masu posebno huškali predstavnici vlasti, okružni načelnik iz Bijelog Polja i bijelopoljski poglavar Nikodim Cemović, odnosno Lazar Bogičević. Noću, između 9. i 10. novembra, organizirano je pošlo oko 2.000 naoružanih Crnogoraca na Šahoviće i Pavino Polje, gdje su, bez obzira na uzrast i pol, poklali, pobili i rastjerali sve zatečeno bošnjačko stanovništvo. Jedan broj Bošnjaka s tog područja iselio se u Tursku (preko 100 porodica), a drugi, (preko 150 porodica) u Gornji Rahić, Čelić i Maoču (kod Brčkog), gdje su se trajno naselili. Tako se u Šahovićima »odigrala jedna grozna i krvava drama« koju je izuzetno plastično opisao Milovan Đilas u knjizi »Zemlja bez pravde« (Land without Justice, London 1958.). O tim dramatičnim događajima Đilas je slušao od svoga oca Nikole, rezervnog žandarmerijskog majora, koji je bio jedan od komandanata krvavog pohoda na Šahoviće i Pavino Polje.

Težak socijalno-politički položaj Bošnjaka u Kraljevini Jugoslaviji, posebno nakon što su bošnjački zemljoposjednici razvlašćeni nepravničnom agrarnom reformom i praksa provođenja zločina nad njima, kroz razne oblike diskriminacije, devastacije i zatiranja njihove kulture i stvaralaštva, ima za posljedicu novi val iseljavanja Bošnjaka u Tursku, a što su državne vlasti podsticale, pa i planirale. Tridesetih godina su pravljene različiti planovi i sklapani ugovori sa Turskom o prisilnom iseljavanju (uz određenu finansijsku nadoknadu) muslimanskog

stanovništva, posebno onog uz granicu sa Albanijom. Jugoslovensko-turska konvencija, od 11. jula 1938., o iseljavanju 40.000 muslimanskih seoskih porodica (sa ukupno 200.000 lica) u Tursku, bez prava povratka ili zadržavanja svoga državljanstva, to jasno potvrđuje. Iz Sandžaka se u periodu od 1918. do 1941. u Tursku iselilo 32.000 Bošnjaka.

Posebno tragična situacija za Bošnjake nastala je u Drugom svjetskom ratu 1941-1945., kada su na genocidnoj osnovi, uglavnom, od četnika Draže Mihajlovića, izvršeni najmasovniji i najbrutalniji oblici uništavanja i istrebljenja bošnjačkog stanovništva. Naime, četnici Draže Mihajlovića su, u cilju stvaranja nacionalno homogene »Velike Srbije«, vršili masovno istrjebljenje i uništavanje bošnjačkog stanovništva. Najmasovnije zločine nad Bošnjacima četnici su izvršili u istočnoj Bosni, istočnoj Hercegovini i zapadnom Sandžaku, tj. u graničnim srezovima prema Srbiji i Crnoj Gori, zatim u Bosanskoj krajini (u srezovima Petrovac, Ključ, Sanski Most i dr.).

Četnički zločini genocida nad Bošnjacima bili su najbrojniji i najdrastičniji u jugoistočnoj Bosni i Sandžaku (od augusta 1941. pa do kraja rata). O tome svjedoči mnoštvo dokumenata. Na osnovu izvora različite provenijencije (NDH, četničke, italijanske i drugih, zatim na osnovu podataka zemaljskih komisija Bosne i Hercegovine, Srbije i Crne Gore za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača) mogu se utvrditi kraća vremenska razdoblja u toku kojih su ti zločini bili najmasovniji i najdrastičniji, zatim metode i sredstva za vršenje genocida, broj žrtava, izvršioce zločina i dr.

Četnički zločini u jugoistočnoj Bosni vršeni su neprestano od avgusta 1941. pa dalje. Četiri su kraća vremenska razdoblja u toku kojih su ti zločini bili najbrojniji i najdrastičniji:

- 1) decembar 1941. - januar 1942.;
- 2) avgust 1942.;
- 3) januar-februar 1943. i
- 4) oktobar 1943.

U periodu od avgusta 1941. do kraja januara 1942., prema raspoloživim izvorima, u jugoistočnoj Bosni ubijeno je oko 8.000

Bošnjaka. Ta ubistva su bila najbrojnija nakon sporazuma Italijana sa četnicima, početkom decembra 1941. Zbog poznatog napada partizana na Pljevlja i još neka mjesta u Sandžaku u to vrijeme Italijani su, radi odbrane tih gradova, povukli svoje garnizone iz jugoistočne Bosne u Sandžak, a vlast u jugoistočnoj Bosni predali četnicima. Najveći je broj od tih 8.000 ubijenih Bošnjaka uz vrisak, očajnički krik, plač, molbe i povike za pomoć, koji su se, naročito noću, stravično širili ulicama Foče, Goražda i Višegrada, zaklano na pet drinskih mostova od Foče do Drinu. Jedan od preživjelih na mostu u Goraždu je to klanje opisao na sljedeći način: »Nas sedamnaest svezali su četnici žicom i odveli na drinski most. Tu su nas klali i bacali u Drinu. Ja sam bio sedmi po redu. Mene su povalili na most gola i onda me je jedan četnik udario nožem u vrat i četiri puta po tijelu. Tada su me bacili s mosta u Drinu. Žica na ruci mi je pukla i ja sam se zavukao pod most i sakrio, dok su ostale poklali i pobacali u Drinu i otišli s mosta. Bilo je u noći po prilici tri sata po akšamu. Ja sam se vukao ispod mosta sve do zadnje kule, gdje sam skočio na suho i otišao ispod istočne tržnice kroz groblje i preko polja kući. Na pola puta sam pao i ostao ležati, jer sam bio nemoćan i ranjen. Nekoliko puta sam padao na snijegu dok sam došao do kuće. Tu me je brat preuzeo. Ja sam se skrivao. Kasnije su dolazili Luka Vrečo iz Bara i Bogdan Knežović, četnici da me kolju, ali su u tome bili spriječeni.«

Rodoljub Čolaković, istaknuti partizanski funkcioner, u svom dnevniku (februara 1942.) na sljedeći način opisao je klanje Bošnjaka na goraždanskom mostu: »Tu, na taj most, izvodili su pijani ljudi, po zapovijesti svojih pijanih komandanata, muslimane i klali ih tupim noževima i često nedoklane bacali s mosta u Drinu ili ih vješali na željeznu konstrukciju mosta. Tu bi oni visili danima, dok ih nečija ruka ne bi strmoglavila u rijeku. Svaku noć odjekivalo je u jezovitoj tišini varošice zapomaganje žrtava, ali pomoći nije bilo ni od kuda... I dizao se vapaj nesrećnika, i čulo se potmulo krkljanje, šibala je po snijegu topla, ljepljiva ljudska krv. Na snijegu i po ogradi mosta ostajali su rumeni tragovi nečovještva i sramote. Svaka kaplja

te nevino prolivene krvi ljaga je na velikoj zastavi slobode, koju izrodi srpski hoće da osramote».

O zvjerskom mučenju, zlostavljanju i mrcvarenju bošnjačkog stanovništva od strane četnika Draže Mihajlovića na području višegradskog sreza potresno svjedočenje pruža jedan od preživjelih: »Čim su došli u Koritnik, Vuko Medenica pozvao je Kurspahića Ramu i rekao mu da nas muškarce sve iskupi u selo i dovede do njega. Kada je Ramo to učinio i nas sve okupio Medenica nas je postavio u red i iza toga naredio, da prvi po redu Kurspahić Mehmed izađe pred nas, nakon čega je zapovjedio dvojici onih, koji su bili u vojničkom odijelu da mu zgule kožu sa lica. Ova su dvojica pristupila radu, oborila Mehmeda te onako tupim noževima najprije mu razrezali kožu ispod cijelog lica, a onda je počeli guliti, te skupa sa mesom, tj. mišićima na licu, nosom i ušima zgulili i prevrnuli preko glave, tako da mu je donji dio brade dostizao do jake kaputa. Mehmed se kroz čitavo ovo vrijeme krivio i vrištao od užasa i bolova. Mi ostali, gledajući taj užas patnje nad čovjekom bili smo prošli. Nakon toga je Medenica naredio Mehmedu onako zguljenom da pokaže kako se Bogu moli. Pa kada je Mehmed prikazujući molitvu Bogu pao na zemlju (tj. sedždu-prim. autora), jedan od onih koji su mu lice drali, usadio mu je nož u leđa, od čega je Mehmed nakon užasnog krvarenja umro.«

Na drinskom mostu i po obalama Drine, kao i mostu na Čehotini, četnici su klali Bošnjake Foče i okolnih sela. Klanja su, uglavnom, vršena noću. Naime, pristupivši noćnom odvođenju i ubijanju bošnjačkog stanovništva četnici su vezali žrtve, pa ih po dvadeset i više ljudi tako vezanih odvodili na pomenute mostove i obale rijeka, te ih klali i ubijali. Noći su bile strašne. Kroz cijelu noć čula se pucnjava u gradu i okolini. Mostovi na Drini i Čehotini bili su krvavi, a u vodi ispod njih ležali su mrtvi i izmrcvareni ljudi i žene.

U periodu od februara do kraja 1942. u jugoistočnoj Bosni je ubijeno između 3.500 i 5.000 Bošnjaka. Na drinskom mostu u Foči i oko mosta, kao i na terenu oko Ustikoline i Jahorine, u drugoj polovini avgusta 1942. četnici su ubili između 2.000 i 3.500 Bošnjaka iz Foče i okoline, uključujući i izbjeglice iz

drugih srezova, koji su pokušali pobjeći ispred četnika sa desne na lijevu obalu Drine. Tom su prilikom četničke jedinice Draže Mihajlovića izvršile pokolj i nečuvena zvjerstva i nasilja nad bošnjačkim stanovništvom. Naime, četnici su »ulazili po kućama, vršili pljačku, klali ljude, žene i djecu i vršili nasilja silovanja nad djevojkama i ženama, pa potom ih ubijali, također sve ono što im je došlo na pušku i pod nož nisu ostavili, već su sve pobili i poklali«.

Četnici Draže Mihajlovića su u periodu od prve polovine februara do kraja decembra 1942. i na području Sandžaka, naročito u pljevaljskom srezu, vršili teror i likvidaciju Bošnjaka.

U toku 1943. broj ubijenih Bošnjaka kreće se od 5.200 do 11.700 (žrtve su većinom žene, djeca i stari). Veći dio tih ubistava izvršen je u toku januara-februara te godine, odnosno u roku od pet dana (tj. 5. i 6. januara, na Badnji dan i 5., 6. i 7. februara). To je jedan od najvećih zločina genocida koje su četnici Draže Mihajlovića počinili u jednom mahu u Drugom svjetskom ratu.

Navedena ubistva izvršili su, uglavnom, četnici iz Crne Gore, naročito iz Polimlja (oko 9.000), koji su mobilizirani sa ciljem da se na rijeci Neretvi suprotstave partizanskim snagama koje su se u toku IV neprijateljske ofanzive povlačile iz Bosanske krajine, Korduna i Banije prema istočnoj Hercegovini i Crnoj Gori. Očekujući dozvolu italijanske komande da idu na Neretvu ti četnici su, načinivši front od Lima, Čehotine i Tare do Drine, i nadirući svim snagama koncentričnim dejstvom, izvršili masovne zločine nad bošnjačkim stanovništvom u bijelopoljskom, pljevaljskom, pribojskom, čajničkom, fočanskom i dijelovima goraždanskog i višegradskog sreza. Tom prilikom četničke jedinice su, u skladu sa političkim programom i ciljevima četničkog pokreta Draže Mihajlovića, uništavale bošnjačko stanovništvo, bez obzira na pol i godine starosti, palili njihove domove i pljačkali imovinu.

U oktobru 1943. Azbukovačka četnička brigada iz Srbije i domaći četnici su na području višegradskog i rogatičkog sreza ubili između 2.500 i 3.000 Bošnjaka. Ušavši u Višegrad četnici su izvršili nezapamćene i strahovite zločine nad Bošnjacima.

Raspoloživi podaci pružaju mogućnost da se utvrdi kako su četnici hvatali i odvodili Bošnjake na drinski most i tu ih klali i sa krvave ćuprije bacali u Drinu. Tada se »u gradu čuo samo vrisak i jauk sa svih strana«, a »ljudska krv bila se već usirila i izgledalo je kao da je neko pekmezom namazao cijeli most. Komadi ljudskog mesa bili su zalijepljeni na ogradi mosta. Užasno je smrdilo.«

Prema izloženim podacima izlazi da su četnici Draže Mihajlovića u jugoistočnoj Bosni i Sandžaku u periodu od avgusta 1941. do kraja 1943. ubili između 19.200 i 27.700 Bošnjaka (najviše je stradalo žena i djece). Taj broj se, prema do sada raspoloživim izvorima, ne može bliže odrediti. Daljnja istraživanja ovih zločina, naročito u smislu njihove, kvantifikacije, neophodna su.

Na osnovu raspoloživih izvora pouzdano se mogu utvrditi i metodi i sredstva za vršenje zločina. Naime, četnici su se služili najbrutalnijim sredstvima borbe protiv bošnjačkog stanovništva što je, kao što se vidi, dostizalo razmjere genocida u pojedinim srezovima.

Metodi i sredstva izvršavanja zločina nad Bošnjacima bili su različiti. Četnici su žrtve, uglavnom, klali, ubijali nožem, puškom, krampom, sjekirom i drugim predmetima; drali-zguljivali kožu sa živih ljudi; razapinjali i prikivali na stabla; u kućama ih spaljivali; vadili grkljane; pekli na ražnju; rezali uši, nos; vadili oči; nabijali na koce; potkivali konjskim grifovima i dr. Sve žrtve su prije ubistva mučene, zlostavljane, kasapljene i mrcvarene na najraznovrsnije načine. Žene, djeca i starci nisu bili pošteđeni. Mala djeca, tj. ona ispod pet godina bila su prosto zgažena. Sve mlađe žene, a naročito djevojke, četnici su, naočigled njihove djece, braće i roditelja, silovali, kako pojedinci, tako i čitave čete i skupine, i nakon toga im zabijali kolce u stidna mjesta i na najzvjerskiji način ih unakazivali, kasapili, mrcvarili i bacali polužive u zapaljene domove; zatim pržili na saču, trudnicama stavljali dasku na stomak i gazili ih, odsjecali im dojke, ruke, noge, polne organe i dr.

Četnici su bajonetima vadili djecu iz majčine utrobe; žive ih stavljali u kazane sa ključalom vodom; u zapaljenu vatru ih

bacali, klali ih; pekli im glave i slali svojim vođama, kako stoji u izvorima. Ti zločini su bili praćeni pljačkanjem svega što se moglo odnijeti, te paljenjem kuća i gospodarskih zgrada, često i čitavih sela.

Četnici Draže Mihajlovića su, pored krvavih zločina ubijanja, pljačkanja i paljenja bošnjačkih domova, u dijelu foćanskog sreza vršili i nasilno pokrštavanje Bošnjaka i prevodili ih u pravoslavlje (vjerski genocid). Raspoloživi izvori pružaju mogućnost da se utvrdi da je u prvoj polovini 1943. u nekoliko sela jedan broj Bošnjaka prešao na pravoslavlje i time izbjegao sigurnu smrt.

Zločini četnika Draže Mihajlovića nad Bošnjacima pokrenuli su mase bošnjačkih izbjeglica ka većim centrima i gradovima izvan četničkih domašaja, gdje su bile izložene gladi, neimaštini, bolestima i bombardovanju. U Bosni i Hercegovini je, prema raspoloživim podacima, bilo oko 200.000 - 250.000 Bošnjaka, izbjeglica.

Okrutne zločine (ubijanje, pljačke, paljevine, protjerivanje sa ognjišta i dr.) izvršili su domaći četnici iz jugoistočne Bosne, i četnici iz Srbije, Sandžaka i Crne Gore.

Raspoloživa građa pokazuje da su italijanske okupacione jedinice i vojne komande u jugoistočnoj Bosni i Sandžaku na razne načine, direktno i indirektno, pomagale četnicima u vršenju zločina nad bošnjačkim stanovništvom, a Bošnjacima otežavale braniti se od tih zločina. Zanimljivo je da su se u nekim prilikama na sličan način ponašali vojni i civilni organi okupatorsko-kvislinške »Nezavisne države Hrvatske«, a u nekoliko slučajeva i Nijemci.

Valja napomenuti da je bilo mnogo slučajeva da su Srbi, najčešće komšije i poznanici, uzimali u zaštitu Bošnjake i spašavali ih od uništenja.

Očigledno je da se, na osnovu raspoloživih izvora, pouzdano može utvrditi da su četnici Draže Mihajlovića u jugoistočnoj Bosni i Sandžaku ubili desetine hiljada Bošnjaka; opljačkali i popalili hiljade njihovih domova; u pojedinim krajevima temeljito istrijebili bošnjačko stanovništvo i potpuno uništili njihova naselja; na stotine hiljada protjerali sa ognjišta i dr. To područje, naro-

čito rijeka Drina najveće je bošnjačko greblje u Drugom svjetskom ratu. Nažalost, na Drini i drugim stratištima, gdje su masovno stradali Bošnjaci, još nema nikakvog znaka ni izraza poštovanja prema tim nedužnim žrtvama genocida, koje su lišene života samo zato što su se vjerski i etnički razlikovali od svojih egzekutora. Još nijedna škola gotovo pola stoljeća nije odvela čake do drinskih mostova - tih klaonica u Drugom svjetskom ratu. I u tome su Bošnjaci, ubijeni po genocidnoj osnovi, ostali zaboravljeni, čime im je i mrtvima nanesena nepravda.

Prema rezultatima dosadašnjih istraživanja Bošnjaci su na tlu Jugoslavije u Drugom svjetskom ratu procentualno (nakon Jevreja) najviše stradali, jer im je rat odnio 8,1% ukupne populacije (103.000 žrtava). Bošnjaci su najviše stradali od srpske i crnogorske četničke, uglavnom, komšijske kame, zatim od ustaša (posebno u koncentracionom logoru Jasenovac), ali i od njemačkog i italijanskog okupatora.

U Drugom svjetskom ratu su i nad velikim brojem Albanaca, islamske vjeroispovjesti, izvršeni masovni zločini od strane Srba (mada to pitanje nije još istraženo).

Socijalistička federativna republika Jugoslavija ne donosi Bošnjacima toliko potrebnu nacionalnu emancipaciju, niti kulturnu i drugu afirmaciju, iako su tokom NOB-a, a posebno u dokumentima ZAVNOBIH-a, uvažavani i tretirani kao ravnopravan narod, koji je dao značajan doprinos antifašističkoj borbi i oslobodenju zemlje. Mnogi pripadnici Bošnjaka su i po završetku rata likvidirani (od OZNE, UDBE i dr.), zatim su hapšeni, protiv njih se podižu političke optužnice, fizički se maltretiraju i dr. Bosna i Hercegovina, a posredno i Bošnjaci, nisu uvršteni u buktinju novog državnog grba. Bošnjaci su ponovo negirani kao narod i onemogućeno im je da se nacionalno izraze. Bošnjaci se, iako su po brojnosti treći narod u Jugoslaviji, u najznačajnijim partijskim dokumentima, uopće ne spominju, kao na primjer u Programu Saveza komunista Jugoslavije iz 1958., u kome se navodi da je »jedinstvo Jugoslavije moguće jedino na osnovu slobodnog nacionalnog razvoja i pune ravnopravnosti Srba, Hrvata, Slovenaca, Makedonaca i Crnogoraca, kao i nacionalnih manjina.« Vršeni su pritisci na Bošnjake u smislu

njihovog »nacionaliziranja« kako bi se opredjelili kao Srbi, Hrvati, Makedonci ili Crnogorci. Tradicija, kultura i ukupna društveno-politička uloga Bošnjaka se minorizira ili ignorira, dok se oni politički, kulturno i općedruštveno zapostavljaju. Sve je to imalo za posljedicu, između ostalog, da se ponovno pokrene iseljavanje Bošnjaka u Tursku, što je intenzivirano naročito poslije 1950., kada Bošnjaci doživljavaju egzodus nevidenih razmjera. Prema turskim izvorima u Tursku se poslije Drugog svjetskog rata iselilo preko 190.000 Bošnjaka. Tek 1963. godine Bošnjaci su priznati kao narod pod imenom Muslimani i ustavnopravno i politički izjednačeni sa drugima.

Međutim, iako su Bošnjaci dobili šansu da budu ravnopravni sa drugim narodima, te da se tako uvažavaju, oni u praksi i dalje nisu imali mogućnost da organiziraju svoje nacionalne institucije. Ponovo se negira jezička tradicija Bošnjaka, oni nemaju svoju napisanu nacionalnu historiju, njihova kultura i ukupna kulturna baština je neistražena, olahko se etiketiraju i politički diskvalificiraju bošnjački naučnici i stvaraoci i sl. Sve je to, uz negativnu kadrovsku selekciju, učinilo da ovaj narod ne bude ravnopravno nacionalno zastupljen u svim bitnim sferama društva, počev od najviših političko-predstavničkih organa, javnih službi, vojske, policije, do školstva, kulture, itd. Posljednjih godina vođena je intenzivna i sistematska kampanja o tzv. fundamentalističkoj opasnosti, o navodnim pokušajima stvaranja islamske države u Bosni i Hercegovini i dr.

Nakon Titove smrti (1980.) dolazi do ponovne pojave velikosrpskog hegemonizma u naglašenoj agresivnoj formi, uz puno sudjelovanje federalne vojske, a pod vidom očuvanja Jugoslavije. Od tada Bosna i Hercegovina sve više postaje poligon za nadmetanje i testiranje interesa Srbije, što je bio i uvod u njene velikodržavne i nacionalističke ambicije, koje su prouzrokovale agresiju na Bosnu i Hercegovinu i opet dovele do masovnih zločina nad Bošnjacima, sa konačnim ciljem njihovog potpunog fizičkog i duhovnog uništenja i biološkog istrijebljenja.

Krajem 1991. Srbija i Crna Gora su, putem JNA i uz mobiliziranje niza četničkih formacija, izvršile agresiju na Republiku Bosnu i Hercegovinu. Četničke jedinice neposredno je an-

gažirala i Srpska demokratska stranka Bosne i Hercegovine, uz svesrdnu pomoć vojnog i političkog rukovodstva Srbije i Crne Gore, te njihovih nacionalfašističkih formacija, među kojima su po zločinima već dobro poznati: »arkanovci«, »šešeljevci«, »beli orlovi«, »rojalisti«, »srpska garda«, itd. Njihovim su sadjejtvom učinjeni brojni zločini protiv čovječnosti i međunarodnog prava, tj. protiv Republike Bosne i Hercegovine, te njenog civilnog stanovništva, u prvom redu, nad Bošnjacima.

Srpsko-crnogorskoj agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu posljednjih mjeseci 1992., a posebno od aprila 1993., u cilju stvaranja »zajedničke hrvatske države« u »njenim etničkim i povijesnim granicama«, pridružila se i Republika Hrvatska sa svojim regularnim jedinicama i oružanim formacijama ustaškog dijela Hrvatskog vijeća obrane.

Ovakvu sudbinu Bosna i Hercegovina i njeno stanovništvo nisu mogli izbjeći. Agresija je odavno pripremana u srpskom intelektualnom, političkom i vojnom vodstvu. To vodstvo se dugo održalo zloupotrebom jugoslavenskog imena putem kojeg je još od 1918. imalo potpunu supremaciju na ovim geopolitičkim prostorima i nad narodima koji unutar njih žive. Kada se ta politička formula istrošila jugoslavenska država je došla u krizu, koja je zahtijevala odgovornu rekonstrukciju zajedničke države na osnovama stvarne, a ne samo deklarativne ravnopravnosti.

Kriza jugoslavenske države, u kojoj je od njenog formiranja u svim oblastima života preovladavao velikosrpski hegemonizam, koincidirala je sa krizom svjetskog socijalističkog sistema u drugoj polovini osamdesetih godina. Cjelokupna ta situacija dovodila je u pitanje decenijama etabliranu veliko-srpsku hegemoniju. Njeni neposredni izvršioци i korisnici, od oficirskog, diplomatskog, policijskog i partijskog kadra i aparata, pa sve do univerziteta, radio, TV i drugih medija, osjetili su se ugroženim u svojim monopolnim pozicijama. Oni su tako narasle zahtjeve za stvarnom ravnopravnošću u podjeli vlasti i društvenih funkcija proglasili za ugrožavanje srpskog naroda. Te su velikosrpske snage ocijenile da će im nastupajuća konfuzija na međunarodnome planu olakšati da, još u XIX vijeku po-

stavljene ratne ciljeve (»svi Srbi u jednoj državi«), jednom konačno i ostvare. Dok su se u prethodnim pokušajima (Ranković, Ćosić, Marjanović) zadovoljavali pozicijom hegemonu u zajedničkoj državi, ideolozi veliko-srpstva sada su se okrenuli radikalnim konceptima, kao što je ideja o »homogenoj« Srbiji, odnosno osvajanju novih životnih prostora. To se upečatljivo odrazilo u Memorandumu Srpske akademije nauka i umjetnosti iz 1986. godine, koji predstavlja restauraciju Garašaninog, Moljevićevog i Mihajlovićevog (četničkog) koncepta velike Srbije i čini platformu za pretvaranje zajedničke jugoslavenske države u veliku Srbiju, te izbijanjem na političku scenu radikalne nacionalističke fašistoidne grupe Slobodana Miloševića 1987. godine, koja je nastupila sa parolama o općoj ugroženosti Srba i programom da »svi Srbi žive u jednoj državi«, te odlučno krenula u potpuno hegemoniziranje osnovnih poluga vlasti u saveznim organima, prije svega, u Predsjedništvu SFRJ, JNA i Centralnom komitetu SKJ. Zahvaljujući Miloševićevoj politici »antibirokratske revolucije« i masovnim mitinzima u Srbiji, na Kosovu, u Vojvodini i Crnoj Gori, uklonjeni su nepoželjni kadrovi i ubrzan proces homogenizacije Srba, posebno u Bosni i Hercegovini, koji u Miloševiću i njegovoj SPS vide garanta za realizaciju srpskih nacionalnih interesa i historijskih ciljeva koje postavlja velikodržavni program - »Memorandum« SANU.

Vladajuće jugosrpske strukture, umjesto odgovornog pristupa obnovi zajedničke države, opredijelile su se za širenje životnog prostora osvajanjem tuđih teritorija, i uspostavljanje »Velike Srbije«, mada takva tvorevina nikada u historiji nije postojala. Ona je postojala samo kao jedan velikodržavni koncept postepeno razvijan u autonomnoj kneževini i Kraljevini Srbiji, kao i kraljevskoj i komunističkoj Jugoslaviji. Velikodržavni hegemonistički projekat »Velike Srbije« ima svoju dugu predhistoriju još od prve polovine 19. stoljeća, pa sve do naših dana, i uvijek je aktueliziran kao prijetnja u situacijama kada je sveopća srpska prevlast na jugoslavenskim prostorima dolazila u pitanje.

Velikosrpski koncept uvijek je polazio od ideje da se oko Srbije okupe sve »srpske zemlje«, u koje su, još prije Prvog sv-

jetskog rata, ubrajani krajevi sve do Istre i Trsta, da će »svi Srbi živjeti u jednoj državi«, da je zapadna granica Srbije zacrtana na liniji Karlobag - Karlovac - Virovitica; da je »sve srpsko gdje postoji i jedan srpski grob« i »gdje god Srbin nogom stane - Srbija postane« i sl. To je u okviru kraljevske i komunističke Jugoslavije faktički ostvareno, jer su obje ove države počivale na srpskoj političkoj i drugoj supremaciji. Tako su svi Srbi živjeli u jednoj državi, kojom su i vladali, bez obzira na njenu višenacionalnu strukturu. Raspadom komunističkog sistema srpska supremacija je dovedena u pitanje, pa je lansirana parola o navodnoj ugroženosti Srba, njihovoj nemogućnosti da žive sa drugima, ukoliko, naravno, ne mogu te druge eksploatirati i vladati nad njima, te zahtjeva da svi Srbi žive u jednoj državi. Oni su, kako je upravo rečeno, živjeli u jednoj državi, ali sada se radilo o tome da ta država bude isključivo srpska država.

Kreatori velikosrpske politike su još od Rankovićevoga pokušaja preuzimanja vlasti orijentirani na infiltraciju i ovladavanje vojnom, obavještajnom, kontraobavještajnom i političkom službom, a onda i komandnim punktovima i ključnim položajima u JNA, u čemu su, zahvaljujući dominaciji (brojnoj i uticajnoj) srpskih i crnogorskih kadrova, i uspjeli.

Zbog nemogućnosti da se dočepaju apsolutnoga uticaja u Predsjedništvu SFRJ i Centralnom komitetu SKJ velikosrpski orijentirani političari su na Četrnaestom kongresu razbili SKJ kao integrativni faktor Federacije. Ukidanjem autonomije Kosovu i Vojvodini, a zadržavanjem, formalno njihovih glasova u Predsjedništvu SFRJ, nastojala se osigurati mogućnost preglasaivanja svih drugih, što je na kraju dovelo do paraliziranja Predsjedništva remi pozicijom. Insceniranjem krize Predsjedništva SFRJ, te pretvaranjem Generalštaba JNA u Generalštab Oružanih snaga SFRJ sa ovlaštenjima samostalnog donošenja odluka (1989.), u Jugoslaviji je izvršen prikriveni državni udar. Krmje Predsjedništvo je protuustavno nastavilo obavljati sve svoje funkcije, među kojima i funkciju Vrhovne komande, te je iniciralo agresiju u Sloveniji, Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini.

Sukob sa Slovenijom (oko nadležnosti komandiranja teritorijalnom odbranom te republike) bio je jedna prikrivena ma-

nifestacija velikosrpske politike. Dalji opstanak Slovenije u Federaciji pokazao se kao prepreka za realizaciju velikosrpskih planova.

Insceniranjem međunacionalnih sukoba i tobožnjom potrebom za zaštitom Srba u Hrvatskoj, JNA (odnosno Srbija i Crna Gora) izvršila je agresiju na Republiku Hrvatsku. Višemjesečni okršaji i razaranja Vukovara i drugih gradova rezultirali su osvajanjem znatnoga dijela teritorije Republike Hrvatske.

Poslije niza »primirja« i više dogovora Tuđman-Milošević, januara 1992. potpisano je sarajevsko primirje. U međuvremenu su propali svi pokušaji demokratskih snaga da se spriječi raspad Federacije, njenom transformacijom u konfederaciju, te reformom ekonomskog sistema uključenjem SFRJ u Evropu. U tom je kontekstu na red došla i Bosna i Hercegovina. Aktiviran je oдавно pripremljen vojni plan »RAM«.

Tajni vojni plan »RAM«, koji je iz najviših vojnih vrhova iscurio septembra 1991., u osnovi je, udruženim snagama JNA i oružanih srpskih formacija i grupa iz Srbije, Crne Gore, Hrvatske i Bosne i Hercegovine, uz neposrednu pomoć »jugoslavenske« diplomacije i propagandne mašinerije, predviđao uspostavljanje i zaposjedanje granica »Velike Srbije« u »kojoj bi svi Srbi, sa svojim teritorijama živeli u istoj državi« (»RAM« je dopunjen dodatnim planovima »DRINA«, »KUPA« i dr. U njegovu realizaciju su uključene i aspiracije Hrvatske na dio bosanskohercegovačke teritorije).

U službi realizacije velikosrpskog projekta »Velike Srbije« najdirektnije se, pored vojnog rukovodstva SFRJ, državnog i političkog rukovodstva Srbije i Crne Gore, uključujući i mnoge političke partije i udruženja, stavila Srpska demokratska stranka Bosne i Hercegovine, zatim Srpska pravoslavna crkva, srpski književnici, filozofi, historičari iz Srbije, Crne Gore i Bosne i Hercegovine, kao i drugi ideolozi velikosrpskih planova.

Pripremajući sa za agresiju na Bosnu i Hercegovinu rukovodstvo SDS Bosne i Hercegovine je, oslanjajući se na Srbiju i Crnu Goru, preduzela čitav niz aktivnosti i donijela veći broj propisa u cilju rušenja legalnog poretka u Bosni i Hercegovini, osvajanja cijele teritorije Republike i formiranja srpske države,

kao i stvaranja mogućnosti za njeno priključenje tzv. Jugoslaviji. Među ovim aktivnostima posebno se ističe donošenje odgovarajućih propisa i odluka, kao što su:

- Propisi kojima su formirane tzv. »srpske autonomne oblasti«;
- Odluka poslanika Kluba Srpske demokratske stranke i Kluba Srpskog pokreta obnove o osnivanju tzv. »Skupštine srpskoga naroda u Bosni i Hercegovini« (24. oktobra 1991.);
- Odluka tzv. »Skupštine srpskoga naroda u BiH« o statusu funkcionera, rukovodećih radnika i drugih radnika u republičkim državnim organima (24. oktobra 1991.);
- Odluka tzv. »Skupštine srpskoga naroda« o verifikaciji proglašenih tzv. »srpskih autonomnih oblasti u Bosni i Hercegovini«: »Autonomna regija Krajina«; »SAO Hercegovina«; »SAO Romanijsko-Birčanska«; »SAO Semberija« i »SAO Sjeverna Bosna« (21. novembra 1991.);
- Odluka tzv. »Skupštine srpskoga naroda« o teritoriji opština, mjesnih zajednica i naseljenih mjesta u Bosni i Hercegovini, koja se smatra teritorijom savezne države Jugoslavije (21. novembra 1991.);
- Odluka tzv. »Skupštine srpskoga naroda« da se pristupi formiranju tzv. »Republike srpskog naroda« (21. novembra 1991.);
- Odluka tzv. »Skupštine srpskog naroda« o ostajanju srpskoga naroda u zajedničkoj državi Jugoslaviji;
- Donošenje Deklaracije o proglašenju tzv. »Republike srpskog naroda Bosne i Hercegovine« (9. januara 1992.) i dr.

Navedeni propisi su imali za posljedicu direktno ugrožavanje teritorijalne cjeline Bosne i Hercegovine sa konačnim ciljem da se, u skladu s njima, veliki dio teritorije praktično priključi drugoj državi, čime bi se mijenjale i granice Bosne i Hercegovine. Pored toga, tim propisima su stvarani i srpski organi vlasti i koncipirano drugčije društveno i državno uređenje. Aktivnošću tih organa potpuno su ili djelimično delegitimirani legalni organi vlasti u kontekstu ustavom utvrđenog državnog i društvenog uređenja. Na taj način su se, kroz ugrožavanje teritorijalne cjeline Bosne i Hercegovine, ostvarile političke ambicije SDS za stvaranjem nove državne zajednice na njenoj teritoriji. Do-

nošenjem tzv. »Ustava« i proglašenjem tzv. »Republike srpskog naroda« (27. marta 1992.), realizirane su i sa normativne strane aktivnosti na stvaranju te paradržavne zajednice unutar teritorijalnog integriteta Bosne i Hercegovine i njenog ustavom utvrđenog državnog i društvenog uređenja.

Proces normativnog i faktičkog formiranja tzv. »Republike srpskog naroda« istovremeno je praćen i aktivnostima, koje su imale za cilj da se takva zajednica i vojno zaštiti, zbog čega je tzv. »Skupština srpskog naroda BiH« donijela preporuku JNA o očuvanju teritorijalne cjelokupnosti Jugoslavije (11. decembra 1991.). To je bio poziv JNA da, u slučaju »ugroženosti« srpskog naroda, pruži svu potrebnu zaštitu u odbrani ljudskih života i njihove imovine.

Rukovodstvo Srpske demokratske stranke Bosne i Hercegovine, istovremeno, uz mentorstvo glavnog Miloševićevog štaba, a uz aktivnu i neposrednu podršku JNA, organizira aktivnosti na protivustavnom formiranju paralelnih organa i institucija vlasti i formira srpske paradržavne tvorevine (pet tzv. »srpskih autonomnih oblasti« sa preko pedeset srpskih općina) i oružane srpske formacije teritorijalne odbrane, zatim srpsko ministarstvo unutarnjih poslova sa srpskim stanicama milicije i srpskim centrima službi sigurnosti, suspendirajući na taj način zakone i rad štabova i organa legalne vlasti Bosne i Hercegovine. Nakon toga SDS, u uslovima okupacije Bosne i Hercegovine od strane JNA, odnosno okupacije od strane Srbije i Crne Gore, smjenjuje legalne općinske strukture vlasti (legalno izabranu vlast) i postavlja srpske.

Predsjedništvo i Vlada Bosne i Hercegovine, kao i svi legalni organi vlasti Republike, su, uslijed okupacije Bosne i Hercegovine, opstrukcije i petokolonaškog djelovanja SDS (glavnog koalicionog partnera), blokirani i onemogućeni u vršenju svojih funkcija. Naime, oni praktično nisu imali nikakve vlasti na otčijepljenim dijelovima Republike, niti su kontrolirali najmanje četvrtinu bosansko-hercegovačke teritorije. Još i prije izbora (1990.) u mnogim krajevima s pretežno srpskim stanovništvom (Drvar, Grahovo, Glamoč, Milići, Nevesinje, Trebinje, Bileća, Gacko), oficijelna vlast gotovo da je bila suspendirana, »lokalne srpske vođe su se ponašale kao osioni feudalci koji nisu pri-

znawali centralnu vlast i metodama zastrašivanja, ucjenama i pritiscima već su počeli stvarati svoje paradržavne tvorevine». Uslijed takve situacije bosanskohercegovačke vlasti su, primjera radi, morale tolerirati i obilaskе jedinica JNA i smotre srpskih oružanih formacija na teritoriji Republike koje su obavljali Kostić, Bulatović, Šešelji i drugi. Organi vlasti srpskih paradržavnih tvorevina ne priznaju vlast u Sarajevu, već se obraćaju vojnom i političkom rukovodstvu Srbije za pružanje neposredne pomoći, posebno za dodjelu materijalno-tehničkih sredstava, uključujući i helikoptere. Međutim, legalni organi vlasti Bosne i Hercegovine ni na ostatku Republike, bez saglasnosti okupacijskog komandanta Druge vojne oblasti JNA, nisu mogli preduzeti bilo kakvu državnu mjeru.

Srpska pravoslavna crkva se pojavila kao jedan od osnovnih instrumenata pragmatičnih ciljeva srpskog državnog vođstva. Krajem 1988. i početkom 1989. mošti kneza Lazara nošene su po svim krajevima Jugoslavije gdje su živjeli Srbi, što je u krajnjem predstavljalo »povratak« pravoslavlju. Održana su bezbrojna opjela kraj jama, iz kojih su speleološke ekipe vadile kosti »srpskih« žrtava. Iako velikodostojnici Srpske pravoslavne crkve nisu tada držali političke govore, ipak su dopuštali da militantni srpski nacionalisti tim skupovima daju političku boju. Bio je to sračunat potez vrhova te crkve i srpskih vlasti u cilju radikalizacije srpskog javnog mnjenja radi izvođenja agresije na Bosnu i Hercegovinu.

Indoktrinacija srpskog stanovništva u SFRJ i u inozemstvu, vršena je na raznorazne načine i različitim sredstvima. Na tome je posebno intenzivno radila Kontraobavještajna služba JNA. Osnovno polazište je, u suštini, bilo »Načertanije«, »Homogena Srbija«, četnički dokumenti Draže Mihajlovića, Memorandum SANU, dokumenti SDS i dr. Krajnji izraz ideje o »Velikoj Srbiji« nalazi se u poznatoj tezi da »svi Srbi treba da žive u jednoj državi«.

Bosna i Hercegovina je u toku okupacije, a i mnogo prije agresije, informativno u potpunosti bila blokirana. Naime, jedinice JNA su, zajedno sa srpskim oružanim formacijama, okupirale, zauzele i zaposjele predajnike RTV Sarajevo na Koza-

ri, Plješivici, Majevidi, Vlašiću, Brecunu, Veležu, Travniku i dr. Time je krvotok radio i TV mreže bio presječen, informiranje se uglavnom svelo na sarajevsko-zenički bazen, a postepeno su iskopčavane i presječene i telefonske komunikacije.

Pripremajući se za agresiju na Bosnu i Hercegovinu Srbija i Crna Gora su izvršile i ekonomsku destrukciju Republike, kako bi blokirale osnovne resurse neophodne za organiziranje odbrane i vođenje odbrambenog i oslobodilačkog rata. To je radeno preko SDS Bosne i Hercegovine i pozicija koje su srpski kadrovi imali u Predsjedništvu i u Vladi Republike Bosne i Hercegovine, pri čemu je Kontraobavještajna služba JNA imala značajnu ulogu.

Dokumenta Hrvatske demokratske zajednice (HDZ) Bosne i Hercegovine koja su nam dostupna pokazuju stvarne političke ciljeve fašističkog dijela te političke stranke, a to je - pripajanje dijela teritorije Bosne i Hercegovine Republici Hrvatskoj. U cilju realizacije tog dugoročnog zadatka HDZ Bosne i Hercegovine je, odmah nakon formiranja, a u skladu sa instrukcijama i uz svesrdnu podršku Franje Tuđmana, predsjednika Republike Hrvatske i HDZ-a, preduzela niz organiziranih aktivnosti. Tako su, ilustracije radi, na radnom sastanku predsjednika tzv. kriznih štabova »hercegovačke regionalne zajednice« i »travničke regionalne zajednice«, održanom 12. novembra 1991., u Grudama, usvojeni sljedeći zaključci:

1) da »hrvatski narod u BiH mora konačno povesti odlučnu, aktivnu politiku, koja treba dovesti do realizacije vjekovnog sna - zajedničke hrvatske države«.

Da bi taj »povijesni« cilj bio i realizovan navedene »regionalne zajednice« su usvojile stav »da se pristupi formuliranju i obavljanju pravnih i političkih akata (proglašenja Hrvatske države u BiH, provođenje referenduma za priključenje Republici Hrvatskoj u njenim etničkim i povijesnim (sada mogućim) granicama«.

2) Polazeći od ocjene da »u dijelu vođstva HDZ za Bosnu i Hercegovinu još uvijek postoje snage koje se protive ovim povijesnim interesima hrvatskog naroda u BiH« i da se te snage »zalažu za nepostojeću suverenu BiH, u kojoj bi hrvatski narod bio osuđen na genocid i povijesni nestanak«, predsjednici

pomenute dvije regije »traže odlučne poteze koje naš narod očekuje i zbog kojih se i stopostotno opredijelio za HDZ«. Predstavnici tih općina su ocijenili da bi »svako dalje iščekivanje« slabilo njihove pozicije, kako u hrvatskom narodu, tako i na međunarodnom planu. Stoga su zaključili da moraju »Evropi i svijetu pokazati koji su to hrvatski prostori u BiH i gdje je naša budućnost«. S tim u vezi, usvojili su zaključak da hrvatski narod »neće prihvatiti ni pod kakvim uvjetima bilo kakvo drugo rješenje osim u granicama slobodne Hrvatske«.

Da bi realizirali usvojene zaključke predsjednici navedenih »regionalnih zajednica« su imperativno usvojili sljedeće stavove:

a) jasno profilirati stranačku politiku HDZ u BiH, kadrovski je ojačati i izabrati one ljude koji će moći ove zadatke dovesti do kraja;

b) pokrenuti političke i pravne akcije na unutarnjem i međunarodnom planu;

c) vojnički se još bolje pripremiti za sukobe sa svim onim snagama koje će pokušati zaustaviti ovaj neminovan proces u stvaranju slobodne hrvatske države, i

d) unaprijed odlučno spriječiti svaku javnu ili tajnu aktivnost u vodstvu HDZ za BiH koja bi se protivila ovim odlukama ili bi im mogla nanijeti bilo kakvu štetu.«

Značajno je ukazati na činjenicu da su tzv. »hercegovačka i travnička regija« slične zaključke donijele i na »ranijim odvojenim sjednicama«. Još je interesantnije istaći da se na osnovu navedenih zaključaka od 12. novembra 1991., pouzdano može utvrditi da »hrvatski narod ovih regija ostaje i dalje uz jednoglasno prihvaćena opredjeljenja i zaključke« usvojene na dogovorima s predsjednikom Republike Hrvatske, Franjom Tuđmanom, održanim 13. i 20. juna 1991. u Zagrebu. Pored toga, treba znati da su te dvije regionalne zajednice slične stavove zauzele i 15. oktobra 1991. u Grudama, a zatim 22. oktobra 1991. u Busovači. Sve to svjedoči o kontinuitetu ovakve političke opcije u ekstremnom krilu HDZ.

Fašistoidni dio HDZ Bosne i Hercegovine je, u cilju »proglašenja Hrvatske države u Bosni i Hercegovini« i njenog »priključenja Republici Hrvatskoj« donio, s osloncem na Republiku Hrvat-

sku, »cijelu paletu zakona«. Tako je 18. novembra 1991. donesena Odluka o uspostavi »Hrvatske zajednice Herceg-Bosne« - paradržavne tvorevine u Bosni i Hercegovini. U vezi sa tim pokrenuta je akcija, pa je 9. februara 1992. svim općinskim organima HDZ u Bosni i Hercegovini upućen teleks u kojem se, umjesto referendumskog pitanja o nezavisnosti Bosne i Hercegovine, koje je Skupština Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine usvojila 25. januara 1992, predlaže preformuliranje referendumskog pitanja koje bi bilo tako postavljeno da unaprijed nezavisnu Bosnu i Hercegovinu određuje kao zajednicu koju će »činiti nacionalni kantoni, hrvatski, muslimanski i srpski čija će se područja utvrditi nakon provedenog referenduma posebnim ustavnim aktom«. U uputstvu za političku akciju na preformuliranju referendumskog pitanja sugerira se insistiranje na »suverenitetu konstitutivnih naroda«, uz istovremenu direktivnu preporuku da se iz referendumskog pitanja izbacila formulacija o ravnopravnosti građana.

U skladu sa Odlukom o uspostavi tzv. »Hrvatske zajednice Herceg-Bosne« u Mostaru 15. maja 1992., Predsjedništvo tzv. HZ »Herceg-Bosna« na čelu sa Matom Bobanom, donijelo je Statutarnu odluku o »privremenom ustrojstvu izvršne vlasti i uprave na području HZ H-B«. »Poslove izvršne vlasti na području HZ H-B«, u skladu sa članom 1. te odluke, obavlja Hrvatsko vijeće obrane (HVO) takozvane »Hrvatske zajednice Herceg-Bosne«. Na osnovu člana 7. Statutarne odluke, predsjednik Hrvatskog vijeća obrane, Boban je 10. juna 1992. izdao zapovijed br. 334 o formiranju izvršne vlasti u svim općinama na području tzv. »Herceg-Bosne« (»Zapovijed stupa na snagu odmah«).

Na osnovu navedenih propisa svi općinski stožeri su juna 1992. izdali zapovijedi o formiranju izvršne vlasti HVO u općinama. Takvu zapovijed, na primjer, za općinu Konjic je 12. juna 1992. (br. 02-488/92) izdao Dinko Zebić, zapovjednik. Za nosioca zadatka »oko formiranja izvršne vlasti HVO općine Konjic« određen je Ivica Azinović, dozapovjednik HVO, koji je »dužan formirati tijelo od tri člana koje će sprovesti ovaj zadatak«.

Jedinice fašistoidnog HVO su, u prvoj polovini 1992. u ne-

kim mjestima Bosne i Hercegovine suspendirale legalne organe Republike i uzurpirale vlast. S tim u vezi, posebno je indikativna »ZAPOVJED« od 10. maja 1992., koju su potpisali dopredsjednik HVO Dario Kordić i zapovjednik Općinskog stožera HVO Busovača Ivo Brnada. Tim dokumentom ukinuta je legalna vlast u Busovači, zavedena potpuna blokada i, pod prijetnjom oružja, nametnuta volja »ekstremističke skupine« na cijelom području.

Slične aktivnosti su pokazali i pripadnici Hrvatske stranke prava (HSP-a) u Zenici, na sugestiju Dobroslava Parage, da oružje garnizona JNA »ne daju nikome, već da se njime naoruža HOS«, te da HSP »preuzme vođstvo u ruke i kontrolu nad Zenicom«. S tim u vezi treba gledati i naređenje da se smijeni komandant Teritorijalne odbrane Zenica, a na njegovo mjesto postavi Jandranko Jandrić, ratni stožernik HOS-a za Bosnu.

II

NAORUŽAVANJE SRPSKOG STANOVNIŠTVA

Agresija na Bosnu i Hercegovinu, kao zločin protiv mira, dugo je i sistematski planirana. Otome, da se radi o planiranim zločinima protiv čovječnosti i međunarodnoga prava, svjedoče brojni dokumenti. Uvid u njih pokazuje da je JNA, upravo po naređenjima Generalštaba Oružanih snaga SFRJ i Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu, kao i političkih i državnih organa Srbije i Crne Gore, u cilju izvođenja agresije na Bosnu i Hercegovinu, planski i organizirano naoružavala srpski narod, odnosno Srbe u Bosni i Hercegovini. O ulozi JNA u naoružavanju prevashodno članova i simpatizera Srpske demokratske stranke Bosne i Hercegovine, a zatim srpskih paradržavnih općinskih štabova i jedinica teritorijalne odbrane, oružanih jedinica rezervnog i aktivnog sastava milicije, te drugih srpskih »dobrovoljačkih« formacija, kao vid vojnih priprema za okupaciju i agresiju na Bosnu i Hercegovinu, govore brojni podaci, posebno dokumenti vojne provenijencije visokog stepena povjerljivosti.

Raspoloživi podaci, do kojih smo u dosadašnjoj fazi istraživanja došli, pokazuju da je JNA od 1991. intenzivirala davno započete aktivnosti na naoružavanju srpskog naroda u Bosni i Hercegovini. S tim u vezi, značajno je ukazati na činjenicu da je najviše vojno rukovodstvo SFRJ, u najužoj vezi sa vojnim, političkim i intelektualnim vođstvom Srbije i lično Slobodanom Miloševićem, rukovodilo i davalo smjernice vezano za naoružavanje Srba u Bosni i Hercegovini. Ekipe visokih oficira JNA, na čelu sa načelnikom Generalštaba Oružanih snaga SFRJ, ažurirali su ratne planove, napravili ratne ra-

sporede i zaduženja, razradili strategiju, planove mobilizacije srpskog stanovništva, plansku podjelu i stacioniranje oružja, municije, vojne opreme, hrane i dr, te učinili sve da pojačaju borbenu gotovost jedinica.¹⁾

U skladu sa navedenim aktivnostima vojnog rukovodstva SFRJ, kao i vojnog i političkog vodstva Srbije, Glavni odbor SDS-a Bosne i Hercegovine sredinom 1991. donosi naredbu da se pristupi organiziranom naoružavanju srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, odnosno »nabavljanju naoružanja za sve vojne obveznike srpske nacionalnosti«. Shodno tome, Glavni odbor SDS-a zauzeo je stav da se naoružavanje srpskog naroda izvrši putem JNA, te je, s tim u vezi, zaključeno da s Armijom treba uspostaviti kontakt i saradnju.²⁾

Takva odluka bila je u skladu sa vojno-obavještajnim planovima za pripremu i izvođenje oružane agresije na Bosnu i Hercegovinu i Republiku Hrvatsku (pod tajnim šiframa »RAM«, »DRINA« i »KUPA«). S tim u vezi, postoje indicije da su Radovan Karadžić (kao saradnik KOS-a JNA)³⁾ i vodstvo SDS Bosne i Hercegovine, vjerovatno u prvoj polovini 1991., dobili posebne in-

1) Arhiv Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava u Sarajevu (u daljem tekstu: AIIZ), 2-113, Komanda 2. vojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str. pov. br. 10/36-2525, 30.04.1992.- Generalštabu Oružanih snaga SFRJ-Operativni centar i drugima; N. Duraković, *Prokletstvo Muslimana*, Sarajevo, 1993., str. 279; »Slobodna Bosna« (nedjeljna informativno-politička revija) br. 3, 14. novembar 1991., 6.

2) AIIZ, 2-794.

3) Dnevni izvještaji o agresiji i terorizmu protiv Republike Bosne i Hercegovine, Ured za informiranje Vlade Republike Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: Dnevni izvještaj), br. 65, 28. 6. 1992.

Raspoloživi podaci do kojih je Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Bosne i Hercegovine došlo potvrđuje njegova ranija operativna saznanja o pripremama oružane agresije na Bosnu i Hercegovinu i Hrvatsku. Naime, riječ je o vojno-obavještajnim planovima pod šifrom »RAM«, »UNA« i »KUPA«, te podacima da su Radovan Karadžić, Biljana Plavšić i Božidar Vučurević, kao i druga lica iz rukovodstva SDS-a, bili saradnici Kontraobavještajne službe JNA, i djelovali kao članovi agenture najvišeg ranga izvršavajući zadatke agresorskog centra iz Beograda. Radovan Karadžić je označen kao vrhunski saradnik KOS-a (Isto). Detaljnije o tome vidi: AIIZ, 2-535, Uloga KOS-a u agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu (Informacija Ministarstva unutarnjih poslova Republike Bosne i Hercegovine).

strukcije od Slobodana Miloševića, predsjednika Srbije. Tom prilikom je naredeno Karadžiću sljedeće:

1. da, u cilju otpočinjanja akcije »RAM«, osigura apsolutnu mobilizaciju srpskog stanovništva u Bosni i Hercegovini, prioritarno na području Bosanske krajine i Kupreške visoravni

2. da se za sat vremena nakon njihovog kontakta javi generalu Nikoli Uzelcu, komandantu Banjalučkog korpusa, koji ima zadatak da sve mobilizirano srpsko stanovništvo naoruža (»u udaljenije krajeve oružje će doturiti helikopterima«) i

3. da se u Banjoj Luci organizira »spontani miting srpskog naroda«, koji je »izuzetno važan zbog međunarodne javnosti« i prikrivanja istine pred međunarodnom javnošću o tome ko je stvarni naredbodavac komandi za započinjanje oružane agresije u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini.⁴⁾

Nakon što je dobio navedene instrukcije Karadžić je, putem telefaksa, uputio posebnu »Naredbu svim općinskim odborima Srpske demokratske stranke u Bosni i Hercegovini« sljedeće sadržine:

1. da se odmah mobilizira rezervni sastav milicije u općinama gdje SDS ima većinsku vlast;

2. da se odmah mobiliziraju ilegalno formirane jedinice teritorijalaca SDS i da se stave pod komandu JNA i

3. da se odmah mobiliziraju srpski dobrovoljci i stave pod komandu JNA.⁵⁾

Kako bi osigurao realizaciju navedenih naredbi Karadžić je u Banjoj Luci ostvario nekoliko značajnih kontakata sa čelnim ljudima SDS-a Bosanske krajine, kao što je, npr., dr Radovan Vukić, predsjednik Regionalnog odbora SDS-a na tom području, kao i sa rukovodstvom SDS-a na Kupreškoj visoravni. U tim razgovorima Karadžić izdaje naredbu da se sve srpsko stanovništvo

4) Isto; »Oslobođenje« (bosanskohercegovački nezavisni dnevnik), 28. juni 1992., 5.

5) Isto; AIIZ, Fond SDS, 1166. U pomenutoj Naredbi je, pored navedenog, stajalo i sljedeće:

»Zamoliti komandu JNA da na teritoriji ostavi dio teritorijalaca i dobrovoljaca, radi očuvanja mira i pod komandom JNA. Operativni dio neka ide tamo gdje kaže JNA.«

»digne na noge«, jer »ima sve pod jednom komandom da bude«, dok je svim onim Srbima, koji se ne odazovu mobilizaciji i ne stave pod komandu SDS-a, zaprijetio strijeljanjem. Ukoliko ni tada ne postupe po naređenju, da se javno kaže »da ne rade u ime SDS-a, a da rade protiv interesa srpskog naroda«, zatim izvrši njihovo strijeljanje, kao i odmazda i denuncijacija njihovih porodica.⁶⁾

Međutim, ove aktivnosti nisu ostale nezapažene. Tako je, npr. na zatvorenoj sjednici Vlade SFRJ (18. septembra 1991.), na kojoj je rasprava vođena o političko-bezbjednosnoj situaciji u Jugoslaviji, ukazano i na naoružavanje srpskog naroda u Bosni i Hercegovini. Predsjednik Vlade, Ante Marković, tom prilikom prezentirao je podatke o kontaktima i naredbama Slobodana Miloševića Radovanu Karadžiću da odmah stupi u kontakt sa generalom Uzelcem (komandant Banjalučkog korpusa JNA) i da mu ukaže na potrebu da, u skladu sa dogovorom na najvišem (vojnom) vrhu, preda oružje Teritorijalnoj odbrani Bosanske krajine i naoruža srpski narod, u cilju realizacije plana »RAM« (program »Velike Srbije«). Marković je tada konstatirao da se JNA uključila u »građanski rat i da drži stranu Srbije«. Na pomenutoj sjednici Saveznog izvršnog vijeća oštro su reagirali predstavnici Bosne i Hercegovine - Sabrija Pojskić, član SIV-a, i Mustafa Čengić, sekretar za informiranje SIV-a. Pojskić je tada ukazao i na postojanje određenih indicija kako je naoružanje Teritorijalne odbrane Bosne i Hercegovine već, pod firmom vojnih vježbi, dato pojedinim općinama sa većinskim srpskim stanovništvom. Na toj sjednici Saveznog vijeća, prema izjavi Sabrije Pojskića, jasno je razobličeno naoružavanje srpskog stanovništva od JNA.⁷⁾

U skladu sa navedenim naredbama SDS-a, odnosno Radovana Karadžića, o mobilizaciji srpskog stanovništva Glavni odbor SDS-a Bosne i Hercegovine je, razmatrajući »trenutno stanje na frontu«, na sjednici od 21. novembra 1991., dao preporuku tzv. »Skupštini srpskog naroda u Bosni i Hercegovini« da

6) Isto.

7) Izjava Sabrije Pojskića data autoru; »Vreme«, 23. septembra 1991., 7.

»donese odluku o podršci opšte mobilizacije« i zauzme stav o »teritorijalnoj odbrani koja treba preći u aktivnu formaciju JNA«.⁸⁾

Od 1991. u Bosni i Hercegovini je otkriveno više slučajeva ilegalnih transporta oružja i municije za naoružavanje srpskog naroda od strane JNA. Tako su radnici Ministarstva unutarnjih poslova Republike 24. maja 1991. u mjestu Deleuši na putu Nikšić-Bileća zaustavili kamion u kojem je bilo 80 automata ruske proizvodnje i 16.000 metaka za to oružje.⁹⁾ To oružje i municiju su, kao lično naoružanje, koristili pripadnici četničkog odreda »Karadorđe« iz Nevesinja.¹⁰⁾ Na putu Visoko - Kiseljak (u selu Podgorani) 27. oktobra 1991. zaustavljeno je vozilo u kojem je pronađeno oružje i municija sa potvrdom Općinskog odbora Srpske demokratske stranke Visoko.¹¹⁾ U Višegradu,

8) AIHZ, Fond SDS, 74, Zapisnik sa sjednice Glavnog odbora Srpske demokratske stranke Bosne i Hercegovine, održane 21. novembra 1991.

9) AIHZ, 2-551, Informacija Ministarstva unutarnjih poslova Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine o nekim pojavama i događajima koji su posebno uticali na usložnjavanje sigurnosne situacije u Republici, 11. juni 1991. U teretnom vozilu je bio i Dušan Kozić, poslanik SDS-a u Skupštini SR Bosne i Hercegovine. Vozilom je upravljao Milutin Popović (vlasnik vozila) iz Ljubinja.

Kamion s oružjem i municijom upućen je za Mostar. Međutim, Srbi su, postavljanjem barikada, onemogućili transport za Mostar, te je vozilo vraćeno ponovo u Bileću. Na insistiranje komandanta kasarne vozilo je »iz sigurnosnih razloga« smješteno u krug kasarne JNA. Vojno-istražni organi nisu dozvolili civilnim organima da izvrše uviđaj, a da će »oni obaviti potrebne istražne radnje, jer se radi o vozilu sa oružjem u krugu kasarne«, što je, prema njihovom obrazloženju, u nadležnosti vojnih pravosudnih organa.

Zanimljivo je istaći da su se Srbi iz istočne Hercegovine protivili vođenju bilo kakvog postupka protiv lica koja su dovedena u vezu sa ilegalnim transportom oružja, izražavajući pri tome nepovjerenje u zakonitost i objektivnost legalnih organa za vođenje postupka i zahtijevajući da se postupak vodi u Nikšiću (Isto).

10) Isto; »Borba«, 11. juni 1991., 1-5; »Oslobođenje«, 1. oktobar 1993.

11) AIHZ, 2-549/1-12; »Oslobođenje«, 25. februara 1992.

Radnici Stanice javne sigurnosti Visoko su, 27. oktobra 1991., na regionalnom putu Visoko - Kiseljak (u selu Podgorani), zaustavili vozača putničkog vozila marke »Golf« (reg. br. SA 328-286) Srpk Đukića iz Ilijaša. Prilikom kontrole vozača i vozila pronađene su dvije automatske puške M-70 A kalibra 7,62 mm, tri ručne bombe i 350 metaka.

Navedeno oružje i municija bilo je vojnog porijekla. Naime, Zdravko

Ustipračići, Goraždu i drugim mjestima su otkriveni transporti sa većim količinama naoružanja JNA.¹²⁾

Radnici Stanice javne sigurnosti sarajevske općine Stari Grad su, 21. novembra 1991., kod Stare bistričke stanice zaustavili tri kamiona s prikolicama u kojima je prevožen vojni materijal na relaciji Bar-Kalinovik. U njima je bilo 75 tona raketa (u svakom po 25 tona) za potrebe JNA. Certifikat o ispravnosti vozila glasio je da vozači »Rumijatransa« iz Bara prevoze banane i južno voće, a ne opasne materije-rakete.¹³⁾

U drugoj polovini februara 1992., Vojna policija JNA iz karni u Lukavici je, prilikom jedne kontrole vojnih vozila u Han

Mirić i Blagoje Šakota su u Vojnoj pošti 2651 Visoko dobili i zadužili spomenuto oružje i municiju kao lično naoružanje. Mirić je svoju pušku (M-70 A, kalibra 7,62 mm, br. 99436), 150 metaka i 3 ručne bombe (M-75) dao Vasi Đukiću, dok je Šakota svoju pušku (M-70 A kalibra 7,62 mm, br. 99776) i 150 bojevih metaka dao Srpkcu Đukiću.

12) »Slobodna Bosna«, br. 3, 14. novembar 1991., 6. Na jednoj od sjednica Saveznog izvršnog vijeća Sabrija Pojskić je insistirao da Savezni sekretarijat za narodnu odbranu informira Saveznu vladu odakle je došlo to naoružanje. Kasnije je dobivena informacija da je to naoružanje namijenjeno za vojni garnizon u Visokom (Izjava S. Pojskića data autoru).

Nakon što su aktivnosti oko naoružavanja i opremanja srpskog stanovništva u Bosni i Hercegovini od JNA otkriveni, odmah su zataškani »uz infantilna objašnjenja JNA i neshvatljivu inertnost bosanskohercegovačke vlasti« (»Slobodna Bosna«, 3, 14. novembar 1991., 6).

13) AIHZ, 2-536, Vojni sud u Sarajevu, Kr. br. 99/91, od 26. novembra 1991. - Ministarstvu unutarnjih poslova Bosne i Hercegovine Sarajevo; »Oslobođenje«, 1. februar 1992.

Prevoznik je bio »Rumijatrans« iz Bara, a vozači: Mujo Šukurica (iz Bijelog Polja), Zoran Vukmanović (iz Bukovika) i Hajrudin Sejđović (iz Bara).

Istražni sudija Vojnog suda u Sarajevu (kapetan prve klase Borislav Jamina), 25. novembra 1991. u krugu specijalnog odreda milicije Ministarstva unutarnjih poslova Bosne i Hercegovine u Krteljima, izvršio je uviđaj šlepera i njihovog tereta u prikolicama. Tom prilikom je utvrđeno da se »na šleperima nalazi vojni materijal u sanducima koji su blombirani«. S obzirom na to da je riječ o »sredstvima JNA«, u skladu sa osnovnim čl. 211 ZKP, istražni sudija je 26. novembra uputio dopis Ministarstvu unutarnjih poslova Bosne i Hercegovine sa napomenom: »dužni ste vozače šlepera, šlepere sa teretom, kao i dokumentaciju oduzetu od vozača odmah predati Vojnom sudu u Sarajevu« (Isto).

Jedan broj granata iz Bara je dovezen i u Foču (Dnevni izvještaj, br. 70, 3.7.1992.).

Derventi (oko 23 sata), zaustavila četiri šlepera i dva »Fapa« koji su bili puni oružja iz Titova Užica, ali bez ikakve pratnje, putnih naloga i specifikacije »robe«. ¹⁴⁾

Uoči agresije na Bosnu i Hercegovinu Savezni sekretarijat za narodnu odbranu i Savezni sekretarijat za unutarnje poslove su, u cilju što boljeg naoružavanja Srba, sredinom 1991. iz Libana uvezli ogromne količine naoružanja i opreme.¹⁵⁾ Povodom toga su na jednoj od sjednica SIV-a Sabrija Pojskić i Mustafa Čengić vodili oštru polemiku sa generalom Brovetom, saveznim sekretarom za narodnu odbranu. Isprovociran njihovom diskusijom general Brovet je priznao da su to morali uraditi, jer se iz Hrvatske naoružava hrvatski narod (»HDZ je naoružan«), te, zbog toga, treba naoružati i SDS, odnosno srpski narod. Pojskić mu je tada postavio pitanje-otkuda vam pravo da vi naoružavate srpski narod i pitao šta je sa njegovim narodom, tj. Bošnjacima. Međutim, nije dobio odgovor.¹⁶⁾

Poslije tzv. »plebiscita« srpskog naroda u Bosni i Hercegovini (9. novembra 1991.) SDS Bosne i Hercegovine je, uz svesrdnu pomoć JNA, pojačala aktivnosti oko naoružavanja srpskog stanovništva.¹⁷⁾

Na drumovima Bosne i Hercegovine je krajem februara 1992. otkriveno ilegalno naoružanje u sljedećim količinama: 6 automata, 96 pušaka automatskih, poluautomatskih i »običnih«, 2 pištolja, 2 bombe, 50 metaka, 1 nož i 1 suzavac¹⁸⁾ Prilikom odlaska dijela vojnih rezervista iz sarajevske regije u Ustikolinu, početkom 1992., otkriveno je da prevoze i naoružanje. Pripadnici Ministarstva unutarnjih poslova Bosne i Hercegovine su iz saobraćaja izdvajali vozila sa neurednom dokumentacijom u kojima je prevoženo oružje. Međutim, nakon intervencija visokih oficira JNA vozila su najčešće nastavljala put prema Hercegovini ili Podrinju.¹⁹⁾ Milicioneri Stanice javne si-

14) AIHZ, 3-311.

15) Vidi str. 179.

16) Izjave Sabrije Pojskića i Mustafe Čengića date autoru.

17) Dnevni izvještaj, br. 72, 5.7.1992.

18) »Oslobođenje«, 25. februar 1992.

19) Dnevni izvještaj, br. 111, 13.8.1992.; Press-centar Armije Bosne i Hercegovine, br. 102-02/115, 23. oktobar 1992.

gurnosti Stari Grad (Sarajevo) su, 24. marta 1992., na kontrolnom mjestu kod Vijećnice u okviru redovne kontrole zaustavili automobil u kome su pronašli sljedeće količine oružja: automat marke »hekler«, 3 okvira za taj automat, 325 metaka kalibra 9 mm, prigušivač za »hekler«, pištolj sa dva okvira i jednu mini radiostanicu sa rezervnom baterijom. Automobilom je upravljao Radomir Kojić sa Pala, koji se predstavio kao komandant specijalne jedinice tzv. »Srpske autonomne oblasti Romanija«.²⁰⁾

Neposredno uoči agresije na Bosnu i Hercegovinu JNA masovno naoružava srpsko stanovništvo u Bosni i Hercegovini. Organizacija i realizacija tog zadatka povjerena je, uglavnom, operativcima Kontraobavještajne službe JNA i većem broju oficira JNA (koji su bili saradnici te službe), uglavnom srpske nacionalnosti.²¹⁾

Savezni sekretarijat za narodnu odbranu organizuje, podržava i odobrava izuzimanje naoružanja, kako pješadijskog, tako i artiljerijskog, zatim municije i opreme od JNA i TO Bosne i Hercegovine za naoružavanje i opremu srpskih oružanih formacija. Oficiri JNA su naoružavali Srbe na teritoriji cijele Bosne i Hercegovine, dijeleći im oružje, municiju i druga materijalno-tehnička sredstva u mnogim kasarnama JNA. Tako su npr. kasarne »Slaviša Vajner Čiča« i »Slobodan Princip Seljo« (smještene u sarajevskom naselju Lukavica), zatim kasarna »Viktor Bujanj« ali i mnoge druge, odigrale značajnu ulogu u naoružavanju srpskog stanovništva. Naime, u pomenute kasarne svakodnevno su od početka septembra 1991. dolazili »nepoznati ljudi koji su uglavnom nosili tašne na kojima su bili amblemi SDS-a«.²²⁾ Među njima bili su pratoci (Blagojević, Kovačević, Ilić i Bati-

20) Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu iz dana u dan, Dokumenti o agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu, Ured za informiranje Vlade Republike Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: Agresija), Sarajevo, 1993, str. 15; »Oslobođenje«, 26. mart 1992., 10.

21) AIIZ, 2-535, Uloga KOS-a u agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu (Informacija Ministarstva unutarnjih poslova Republike Bosne i Hercegovine), str. 4. Bilo je i pojedinačnih slučajeva angažiranja i lica muslimanske nacionalnosti, koja su ranije bila angažirana kao saradnici KOS-a JNA (Isto).

22) AIIZ, 2-785; Posebno izdanje o agresiji i terorizmu protiv Republike

nić) i šef kabineta Radovana Karadžića koje su oficiri JNA, a posebno major Trivić, naoružavali (mecima raznih kalibara, bombama, »zoljama« i dr.). Zastavnik Nedeljko Lizdek i stariji vodnik Vlastimir Plazinić, u dogovoru sa pukovnikom Milosavom Gagovićem i drugim oficirima JNA, tokom decembra 1991./januara 1992., najprije privatnim autima, a zatim kamionima, odvozili su pješadijsko i artiljerijsko naoružanje na Pale. Oni su početkom februara 1992. sa dva TAM-a išli u Pančevo i dovozili snajperske puške, noćne nišane i druga specijalna sredstva.²³⁾

Komanda 2. vojne oblasti u Sarajevu je, imajući u vidu činjenicu da su rukovodstvo srpskog naroda i Srbi u cjelini spremni

Bosne i Hercegovine, Ured za informiranje Vlade Republike Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: Posebno izdanje), br. 2, 28.4.1992.

Srpska demokratska stranka Bosne i Hercegovine je otvoreno djelovala u kasarnama JNA, posebno u Lukavici. Tako su novembra 1991. u Komandu 2. vojne oblasti dolazili ljudi iz rukovodstva SDS-a. To je posebno intenzivirano uoči agresorskog napada na Sarajevo kada su zločinci iz SDS-a sve češće odlazili na dogovore kod generala Kukanjca. Nakon zločinačkog napada na Sarajevo general Kukanjac se u motelu na Koranu i hotelu »Pošta« na Jahorini često sastajao sa zločincem Karadžićem drugim čelnicima SDS-a. Tom prilikom su se dogovarali o izvođenju ofanzivnih akcija u cilju uništavanja Sarajeva, te o drugim zločinima prvenstveno nad civilnim stanovništvom. Početkom aprila 1992. zločincem Karadžić je predložio (radiovezom) Kukanjcu da bombarduje zgradu Ministarstva unutarnjih poslova Republike Bosne i Hercegovine i Poštu, što je general Kukanjac i naredio. Prilikom rastanka sa zločincima iz rukovodstva SDS-a general Kukanjac je govorio »u redu je«, »ne sekirajte se«, »sredićemo to« i sl.(AIIZ, 3-317 i 374).

Srpska demokratska stranka je početkom 1992. pojačala pritiske na starješine i vojnike koji nisu srpske nacionalnosti. Tako je, u prvoj polovini aprila 1992., SDS posebno vršila pritisak na pojedine starješine 5. korpusa nesrpske nacionalnosti, poručujući im preko lista »Glas« da idu iz korpusa ili će ih oni otjerati. Jedinice 2. vojne oblasti 18. aprila 1992. napustilo je: 19 oficira, 5 mladih oficira i 4 građanska lica. »Radi se o licima pretežno bošnjačke nacionalnosti«, (AIIZ, 2-91, Komanda 2. vojne oblasti, Operativni tim, Str. pov. br. 10/36-2082, 08.04.1992.- Generalštabu Oružanih snaga SFRJ-Operativni centar, i drugima; Isto, 2-102, Komanda 2. vojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str. pov. br. 10/36-2321, 18.04.1992.- Generalštabu Oružanih snaga SFRJ-Operativni centar, i drugima).

23) Isto.

za rat«, kao i »opciju da će uskoro Bosna i Hercegovina biti priznata kao država«, u toku sprovođenja referen duma za samostalnu, nezavisnu i suverenu državu Bosnu i Hercegovinu (u noći između 29. februara i 1. marta 1992.), organizirali barikade. Naime, uoči i prilikom postavljanja barikada u Sarajevu (29. februar - 2. mart), koje je, u saradnji sa Srpskom demokratskom strankom Bosne i Hercegovine, neposredno organizirala i koordinirala JNA (uglavnom visoki oficiri KOS-a),²⁴⁾ iz kasarne u Lukavici su, uz odobrenje i znanje Komande 2. vojne oblasti, u vremenu od 1. do 4. marta iznesene ogromne količine naoružanja, municije, opreme, hrane, sanitetskog i drugog materijala i sredstava, te podijeljene srpskom stanovništvu Tilave, Vojkovića, Ilidže, Vraca, Lukavice i nekih drugih sarajevskih naselja. U toku 2. marta u kasarnama se okupilo oko 1.500 građana srpske nacionalnosti iz pomenutih krajeva, sa stotinjak putničkih i teretnih vozila, tražeći da im JNA podijeli oružje koje im je već od sredine 1991. obećala. Na zatvorenom sastanku između predstavnika vojnih vlasti i predstavnika okupljenog srpskog naroda²⁵⁾ dogovoreno je da se oružje ne dijeli u krugu kasarne, niti pojedinačno, već da se ono raspodijeli naknadno, kad se masa građana razide. Nakon što su se građani razišli otpočelo je utovarjanje oružja i vojne opreme u tridese-

24) AIIZ, 2-75, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 908-1, 20.03.1992. - Generalštabu Oružanih snaga SFRJ (»na ličnost NGŠ«); Isto, 2-535, Uloga KOS-a u agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu; Isto, 2-785; »Slobodna Bosna« (nedjeljna informativno-politička revija), br. 20, 12. mart 1992., 4; Dnevni izvještaj, br. 2, 26.4.1992. i br. 93, 26.7.1992.

Jedinica Vojne policije iz kasarne JNA u Lukavici je 1. marta 1992. od kapetana Radojčeva, komandanta čete Vojne policije, dobila naređenje da blokira Sarajevo (AIIZ, 3-311).

25) Isto. Ispred vojnih vlasti sa okupljenim Srbima razgovarali su sljedeći oficiri JNA: pukovnik Radomir Milekić, Nenad Baćanović i potpukovnici Risto Aleksić i Đuro Gvozdenović. Razgovorima se u jednom momentu pridružio i komandant 2. vojne oblasti, generalpukovnik Milutin Kukanjac. Zanimljivo je istaći da tim razgovorima nije prisustvovao komandant kasarne »Slaviša Vajner-Čiča«, pukovnik Enver Hadžihasanović, koji se nalazio u kasarni, jer je, prema kazivanju nekih očevidaca, bio praktično blokiran, kao i svi drugi oficiri bošnjačke, hrvatske, albanske i makedonske nacionalnosti.

tak kamiona i privatnih automobila. Tom prilikom je iz vojnih magacina izdato: 142 puškomitraljeza, 8 mitraljeza, 1.250 automatskih pušaka, 272.000 metaka svih vrsta i kalibara (obični i svjetleći), 3.000 bombi »kašikara« i kamion ručnih bacača. U dijeljenju oružja i municije pripadnicima srpske nacionalnosti u Lukavici učestvovao je, između ostalih, i generalpukovnik Milutin Kukanjac.²⁶⁾ Na osnovu ličnog odobrenja generala Kukanjca, a »na osnovu ukazane potrebe i trenutne situacije u gradu Sarajevu«, Komanda lahkog artiljerijskog diviziona protivvazdušne odbrane 46. pozadinskog obezbjeđenja 2. marta 1992. Štabu teritorijalne odbrane Novo Sarajevo izdala je 250 automatskih pušaka 7,62 mm i 60.000 metaka. Pored navedenog naoružanja i municije koja je odvezena iz Lukavice, tada su potpukovnik Đuro Gvozdenović i stariji vodnik Radmilo Kovačević za potrebe srpskih »dobrovoljaca« iz vojnog magacina izdali i 100 tona hrane, kao i velike količine zavojnog i drugog sanitetskog materijala.²⁷⁾

Na osnovu naređenja i uz lično prisustvo generala Kukanjca 28. marta 1992. u jednoj od kasarni JNA u Lukavici grupi srpskih »dobrovoljaca« (oko 500 Srba) podijeljene su vojne uniforme, automatske puške sa po 150 metaka, zatim po jedna zelena i po jedna crna ručna bomba, kao i suhi obrok.²⁸⁾

U kasarni »Slobodan Princip Seljo« JNA je 4., 14. i 19. aprila 1992., po naređenju generala Kukanjca, Srbima dijelila oružje. Tako je 4. aprila u kasarnu došlo 500 Srba kojima su podijeljeni: po automatska puška i 150 metaka, dvije ručne bombe i uniforma (na kapama je umjesto petokrake bila oznaka »jugoslavenske« vojske). Deset dana kasnije u pomenutoj kasar-

26) Isto; »Slobodna Bosna«, br. 21, 19. mart 1992., 4.

27) AIIZ, 2-228, Komanda 2. vojne oblasti, Pov. br. 16/28-3, 02.03.1992.- Komandi lahkog artiljerijskog diviziona protivvazdušne odbrane 46. pozadinskog obezbjeđenja; »Slobodna Bosna«, br. 20, 12. mart 1992., 4 i 6.

Navedene puške i municiju su predali u krugu kasarne »Slobodan Princip-Seljo« u Lukavici. Milovan Aleksić je, u ime Štaba TO Novo Sarajevo, potpisao da je primio to oružje i municiju.

28) AIIZ, 3-317. Napuštajući kasarnu tom prilikom general Kukanjac je tim Srbima rekao: »Držite se momci, što god vam treba dodite«.

ni JNA je naoružala 1.500 Srba. Pored toga, oficiri JNA su 19. aprila u osnovnoj školi u Tilavi naoružavali srpsko stanovništvo sa područja Sarajeva.²⁹⁾

I druge sarajevske kasarne su, pored kasarne »Slobodan Princip Seljo« u Lukavici, bile uključene u akciju podjele naoružanja, municije, teretnih vozila, sanitetskog materijala i hrane srpskom stanovništvu. U tim aktivnostima učestvovali su najodgovorniji oficiri JNA. To posebno potvrđuje primjer sarajevske kasarne »Viktor Bubanj«. Naime, pješadijsko naoružanje jedinica JNA koje su se krajem 1991. i početkom 1992. povukle iz Hrvatske (uglavnom iz Zagreba) neposredno je uoči i na samom početku agresije na Bosnu i Hercegovinu dijeljeno Srbima Lukavice, Kasindola, Vojkovića, Tilave i drugih sarajevskih naselja. To oružje je preko SDS slato u pojedine mjesne zajednice i dijeljeno Srbima. U njegovoj podjeli i distribuiranju, naročito u toku 1-3. marta 1992., isticali su se najodgovorniji oficiri KOS-a i Vojne policije. Među njima posebno su bili aktivni pukovnik Đuro Gvozdenović, major Janko Trivić, kapetani prve klase Radoslav Vojvodić i Momir Tomčić, (komandant bataljona Vojne policije), zatim stariji vodnik Radmilo Kovačević, vodnik Mile Jovanović, te zastavnik Lizdek i drugi. Potpukovnik Gvozdenović i kapetan Vojvodić otvoreno su djelili oružje, municiju i hranu srpskom narodu. Oni su starije vodnike Dušana Polića i Batu Matašina, pod prijetnjom oružjem, natjerali da otvaraju magacine i da tovore oružje i municiju na kamione. Navedeni oficiri su rukovodili i postavljanjem martovskih barikada iz dva štaba: na Vrbanji mostu, odnosno pored pansiona »Osmice« na Trebeviću. Osim njih i druga vojna lica iz kasarne »Viktor Bubanj« bila su uključena tokom događaja od 1. do 3. marta 1992. Među njima bio je i penzionirani funkcioner KOS-a, nekadašnji vojni javni tužilac, pukovnik u penziji Budimir Đorđić. On je, zajedno sa Živkom Sokićem, upravnikom zatvora u kasarni »Viktor Bubanj«, imao zadatak da koordinira rad sa istaknutim ljudima iz MUP-a srpske nacionalnosti (Žepinić, Mandić i dr.). Poručnik Perko Alimpić, vojni

29) AIIZ, 2-539; Isto, 3-354.

policajac i komandir protivterorističkog voda, neposredno je obezbjeđivao i vršio doturanje oružja Srbima.³⁰⁾

Starješine JNA su bili aktivni i na nekim barikadama, kao što je bio slučaj, ilustracije radi, sa barikadom na Vracama, na kojoj su bili jedan aktivni poručnik i jedan aktivni vodnik u uniformi i sa obilježjima JNA. Oni su, također, lično razvozili oružje, municiju i hranu zločincima, među kojima su se posebno istakli major Trivić, kapetan Radislav Vojvodić, stariji vodnik Lizdek i vodnik Mile Jovanović, a održavali su i stalne kontakte između organizatora barikada i visokih oficira sa Komandom 2. vojne oblasti i kasarnama u Lukavici i Švrakinom Selu.³¹⁾

Major Pero Despotović je naoružavao oružane formacije SDS-a na Ilidži. U tom poslu je tijesno saradivao i sa Ljubom Bosilj-

30) AIIZ, 3-334, 374 i 375; Isto, 2-785; Dnevni izvještaj, br. 93, 26. 7. 1992.

Navedeni i drugi oficiri JNA su organizirali i rukovodili postavljanjem martovskih barikada u Sarajevu. U tim aktivnostima najaktivniju ulogu igrali su major Tomčić i zastavnik Lizdek. »One noći kad su prvi put postavljene barikade u Sarajevu civilni telefon kod Tomčića je stalno zvonio i uglavnom su tražili Tomčića ili Lizdeka sa pitanjem: 'Hoćemo li i mi šta raditi sada', itd. Tomčića je zvao, na primjer, Nedo Slaviša iz Dobrinje i rekao mu kako u njegovoj ulici ima jedna barikada, »a pošto poznajem ljude mogu li im reći da to sklone', Lizdek je uhvatio slušalicu od Tomčića i rekao mu: 'Ja je postavljam, a ti je sklanjaš'« (AIIZ, 2-785).

Veoma često se kod majora Tomčića sastaju penzionirani pukovnik Budimir Đorđić, zatim pukovnik Bjelošević, dok je telefonom često kontaktirao i pukovnik Simokovski. Pukovnik Đorđić je često kontaktirao i lično išao kod generala Adžića (npr. početkom marta 1992.). S tim u vezi, on je majoru Triviću i kapetanu Tomčiću prenio kako je, prilikom boravka u Beogradu, generalu Adžiću rekao da »hranu ne daje ovim švercerima sa Sokoca i iz Han Pijeska, jer to oni preprodaju, već da se to dovozi u kasarne ili preko Vojne ustanove 'Romanija'« (Isto).

Poručnik Alimpić je, po naređenju majora Trivića, prilikom prvog agresorskog napada na Sarajevo rukovodio vatrom po Sarajevu, sa rejonu Zlatišta i »sa sobom imao 18 četnika sa Pala i nekoliko redovnih vojnika«. Prije njega, odnosno prvu noć napada na Sarajevo, vatrom po Sarajevu (sa Zlatišta) rukovodio je vodnik Jovica Bulalo. Drugu noć ga je lično pozvao general Đurđevac i rekao mu da smanji vatru. S obzirom da Bulalo to nije učinio, general Đurđevac je pozvao majora Tomčića i rekao mu: »Da smjeni onog četnika gore« (Isto).

31) »Slobodna Bosna«, br. 20, 12. mart 1992., 6; Isto, br. 21, 19. mart 1992; AIIZ, 2-785; Isto, 2-538, 540, 545 i 547; N. Duraković, Prokletstvo Muslimana, Sarajevo 1993, str. 282.

čićem, poslanikom SDS u Skupštini Bosne i Hercegovine. Vojna pošta 9785 Blažuj je, uz potvrde, izdavala Srbima pješadijsko naoružanje i municiju, koje je svaki »vojni obveznik« bio »obavezan poneti sa sobom na poziv jedinice«.

JNA je u svim sarajevskim kasarnama, (a posebno u Rajlovcu) 5. aprila 1992. dijelila oružje penzionisanim vojnim i građanskim licima na službi u JNA. Sljedećeg dana JNA je u Sarajevu dijelila oružje građanima srpske nacionalnosti. U sarajevskom naselju Park (ul. M. Pijade 15 i 17) pripadnici JNA su 17. aprila 1992. iz jednog vojnog kamiona Srbima dijelili oružje. JNA je i za potrebe srpskih fašista na području Pofalića, Dobrinje i drugih sarajevskih naselja osigurala naoružanje i municiju.³²⁾

Naoružavanje Srba na području općina Novo Sarajevo i Novi Grad (mjesne zajednice: »Omer Maslić«, »Blagoje Parović«, »Avdo Hodžić«, »Kumrovec«, »Čengić Vila«, »Otoka«, »Alipašino Polje«, »Ivo Lola Ribar«, »Buća Potok«, »Dobrinja« i dr.) vršeno je iz kasarne JNA. Tako je npr. snabdijevanje oružjem srpskih oružanih formacija na području Buća Potoka vršeno iz kasarne »Viktor Bubanj«. Na tim poslovima su bili angažirani oficiri iz Vojne policije 4. korpusa JNA: kapetan Momir Tomčić, Boro Milković i drugi.³³⁾ Za naoružavanje Srba na području Mjesne zajednice »Otoka« bio je zadužen zastavnik Nedeljko Lizdek, također iz pomenute vojne jedinice. Zahvaljujući njemu Slavša Stojisavljević i Jovica Bradonjić su iz navedene kasarne iznijeli šest »zolja«, jednu osu i ručni bacač sa dva sanduka granata.

32) Press-centar Armije Bosne i Hercegovine, br. 102-02/15, 23. oktobar 1992; Agresija, str. 19 i 21; Bilten Ministarstva za narodnu odbranu Republike Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: Bilten MNO), br.13, 15. april 1992; Isto, br. 21, 18. aprila 1992; AIIZ, 2-540; Dnevni izvještaj, br. 20, 14.5.1992. i br. 21, 15.5.1992.

33) AIIZ, 3-316 i 319. Podjelu oružja građanima srpske nacionalnosti u Buća Potoku organizirala je JNA. Tako je, ilustracije radi, Milenko Glogovac sa jednim od poručnika JNA dijelio oružje Srbima u tom naselju. Oni su, početkom aprila 1992., vojnim tamičem (sa ceradom) došli pred kuću Dimše Odzakovića (Ul. Adema Buće) i Srbima dijelili automatske i poluautomatske puške sa municijom. Dimša Odzaković je dobio automatsku pušku i 5 okvira municije, a njegov brat automatsku pušku (Isto).

Aleksandar Stamenković je, zajedno sa Duškom Stojisavljevićem, Zdravkom Todorovićem i drugima, putem JNA dobio naoružanje i dijelio ga Srbima na području navedenih mjesnih zajednica.³⁴⁾

Masovno i organizirano dijeljenje oružja i municije srpskom stanovništvu je intenzivirano krajem februara i početkom marta 1992. Nabavku i podjelu oružja licima srpske nacionalnosti za područje Drinske i Orlovačke ulice (Novo Sarajevo) organizirao je Momo Garić (radio je na poslovima regrutacije u Sekretarijatu za narodnu odbranu Novo Sarajevo, a nakon agresije na Bosnu i Hercegovinu imenovan je za komandanta srpskih snaga za Novo Sarajevo). Oružje je dobijao iz kasarne »Maršal Tito«, a uoči martovskih barikada 1992. mnogim Srbima je podijelio po jednu automatsku pušku sa 150 metaka. U pojedinim garažama na Grbavici bilo je smješteno teško oruđe, uglavnom, topovi i haubice sa po nekoliko sanduka municije.³⁵⁾ Pripadnike srpskih oružanih formacija na području sarajevskih mjesnih zajednica »Omer Maslić« i »Blagoje Parović« naoružavao je i Goran Smiljanić iz Sarajeva.³⁶⁾

Oružana srpska formacija na lokaciji Kromolj i Slatina bila je naoružana sa 3 teška mitraljeza, 10 puškomitraljeza, 23 puške, 10 »zolja«, 4 ručna bacača, 6 sanduka municije i većom količinom ručnih bombi. Ta jedinica je sve navedeno naoružanje dobila od JNA.³⁷⁾

Uporedo sa formiranjem srpskih oružanih formacija na Ali-

34) AIIZ, 2-538; Isto, 3-342. Srpsko stanovništvo u Novom Sarajevu i šire naoružavao je iz skladišta JNA i izvjesni Delivoje, aktivno vojno lice.

35) AIIZ, 3-2592. Izjava Borislava Heraka; »Prva Linija« (list Armije Republike Bosne i Hercegovine), br. 2, 1. februar 1993. str. 3. Oružje i municiju su dobili, između ostalog i sljedeća lica srpske nacionalnosti: Veljko Ilić, Ranko Bogičević, braća Vaso i Slobodan Vasković, zatim Radimir Drašković, Miloš i Duško Tešović (otac i sin) i drugi.

36) AIIZ, 2-796.

37) AIIZ, 2-795.

Ta jedinica je od početka aprila 1992. djelovala protiv civilnog stanovništva u Sarajevu i pripadnika Armije Republike Bosne i Hercegovine. U naoružavanju i ratnim dejstvima te jedinice učestvovao je i Jovo Ninković (iz Sarajeva).

pašinom Polju tekle su i aktivnosti oko nabavke naoružanja. Koordinator tih aktivnosti bio je Mišo Mijatović. U tim poslovima najčešće su mu pomagali Mile Babić i Boro Ivanišević. Mijatović je često odlazio u kasarnu »Viktor Bubanj«, gdje se sa pripadnicima JNA dogovarao oko isporuke naoružanja i municije. Rezultat tih aktivnosti bilo je iznošenje pušaka i drugih vrsta naoružanja iz navedene kasarne. Za te potrebe najčešće je korišten manji kamion Bore Ivaniševića. Rajku Cerovini je poznato da je iz te kasarne izneseno oko 86 automatskih pušaka, jedan broj minobacača od 60 i 82 mm, »zolja«, ručnih bacača, bombi i veće količine municije od 7,62 mm, te kame (veliki noževi) i dr.³⁸⁾

Srpsko stanovništvo u sarajevskoj ulici Adema Buće naoružavali su pripadnik JNA Milenko Glogovac, zatim radnik RO »Zrak« Dimša Odžaković, te radnik saobraćajne milicije Kojo Vukičević. U distribuciji oružja, municije i eksplozivnih sredstava su, pored njih, učestvovali Mito i Jovan Mijovčić, Jovo Močević i Ranko Cicović, stanovnici sa toga područja, koji su, kao aktivisti SDS, oružje nabavljali iz skladišta JNA, zatim organizirali sastanke sa stanovnicima srpske nacionalnosti sa tog područja i upućivali ih na obuku u Vojkoviće.³⁹⁾

Naoružavanje i opremanje srpskih zločinaca u Sarajevu vršio je i Sretko Jeremić, direktor Fabrike specijalnih vozila »FAMOS«. Naime, on je 29. aprila 1992. došao u krug tvornice, dovezavši tri vozila sa opremom i naoružanjem za 150 pripadnika tzv. srpske teritorijalne odbrane. »Odmah je izvršeno oblačenje 150 srpskih terorista i podijeljeno im je naoružanje. Uniforme su na sebi imale četnička obilježja.«⁴⁰⁾

Mičo Krstović (autoprevoznik iz Pofalića) posredstvom JNA iz Lukavice organizirao je nabavku i podjelu oružja i municije Srbima na području sarajevskog naselja Pofalići. On je, uo-

38) AIIZ, 3-326. Veće količine iznesenog naoružanja su uskladištili na Mojmilu kod Đorda Mladena, Miodraga Beata, Mirka i Nemanje Zirojevića, dok je manji dio, uglavnom, bombe, Dabić smjestio u podrum svoje zgrade. Rajko Cerovina je za svoje odjeljenje zadužio 4 automata sa po dvije kutije municije (150 metaka po pušci).

39) Dnevni izvještaj, br. 87, 20.7.1992.

40) Agresija, str. 33.

či i poslije martovskih barikada u Sarajevu 1992., Srbima podijelio preko 300 automatskih i poluautomatskih pušaka, uključujući i snajperske, nekoliko puškomitraljeza M-53, M-48, minobacače od 60 i 80 mm, bombe i tromblone, zatim automate sa po 150 metaka, više sanduka municije i »veliku gomilu vojničkih uniformi«. Tako je, primjera radi, Siniši Milivojeviću, Marku Kuzmanu, Zoranu Čvori, braći Tešanović, Gojku i Marku Sikirašu i drugima, dao po jednu poluautomatsku pušku sa 50 metaka, te po jednu bombu.⁴¹⁾

Dosta oružja i municije od JNA dobilo je i srpsko stanovništvo na području Mjesne zajednice »Koševsko Brdo«. U podjeli tog naoružanja naročito su se istakli učiteljica Mirjana Mimović i Vlado Medić.⁴²⁾

Nabavku naoružanja za Srbe Kromolja organizirao je zločinac Slavko Petrović, predsjednik SDS-a za to područje, kao i Močevići sa Crepoljskog. Tako su, primjera radi, 10. marta 1992. iz magacina JNA u Kromolj dovezene poluautomatske puške, puškomitraljezi 7,62 i 7,9 mm i dr.⁴³⁾

Naoružavanje Srba u Sarajevu organizirao je i Bogdan Bosković, penzionirani pukovnik JNA, koji se, zajedno sa Miletom Stojanovićem i drugim srpskim fašistima, istakao u zločinima nad zatočenim Bošnjacima u Rajlovcu.⁴⁴⁾

JNA je iz kasarni u Butilama, Rajlovcu i Hadžićima naoru-

41) AIIZ, 3-261, 262 i 320.

42) AIIZ, 3-385. Učiteljica Mimović (Ul. Vojislava Kecmanovića Đede) je, primjera radi, početkom aprila 1992. pozvala Milenka Čeklića (Vojvode Putnika 14a) i dala mu automatsku pušku sa dva okvira municije (njen suprug Bogdan Mimović, Crnogorac iz sela Murine, opština Plav, bio je zaposlen u PTT).

Na jednom sastanku SDS-a u Mjesnoj zajednici »Koševsko Brdo«, kojem je prisustvovao i predsjednik Skupštine općine Centar, dr Radomir Bulatović, na zahtjev da se oružje podijeli odgovoreno je da će se to učiniti »kada bude masovniji odziv lica srpske nacionalnosti sa područja Koševskog Brda«.

Srbi iz Mjesne zajednice »Koševsko Brdo« su, pored naoružanja, raspolagali i sa drugom opremom. Tako je npr. Nebojša Savić imao radio-stanicu.

43) AIIZ, 3-335 i 385. Slavko Petrović je izvršio brojne zločine nad Bošnjacima na području Vogošće i drugih mjesta.

44) Isto, Dnevni izvještaj, br. 61, 24.6.1992.

žavala Srbe i na području Dobroševića, Ahatovića, Bojnika, Dogloboda, Stupa, Rajlovca i drugih mjesta. Naime, JNA je vojnim kamionima dovela sanduke pune oružja i municije po navedenim srpskim selima i dijelila ih Srbima. U te aktivnosti bio je uključen i komandant kasarne u Rajlovcu, pukovnik Miletić. Vezano za naoružavanje srpskog stanovništva u pomenutim selima angažirani su bili mnogi Srbi, među kojima se posebno ističu: Momo, Mile, Nebojša i Zdravko Tintor, Maksim i Darko Miličević (otac i sin), Nedo Vujičić, Marinko Simeunović, Dragan i Pero Koprivica, Nikola Stanišić, Stevo Gogić i drugi.⁴⁵⁾

Oficiri JNA naoružavali su pripadnike srpskih oružanih formacija i u kasarni u Nedžarićima. U tim aktivnostima su učestvovali komandant kasarne potpukovnik Miodrag Stanić, zatim njegov zamjenik potpukovnik Blagoje Tomić, stariji vodnik Srđan Trifunović, kapetan prve klase Branko Milošević i Jovan Đogo (potpukovnik Stanić i Tomić su Srbijanci, a ostali oficiri su iz Kalinovika). Oružje iz kasarne dijeljeno je građanima srpske nacionalnosti u Sarajevu, uz obrazloženje da se »Srbi moraju organizirati i braniti od Muslimana, jer će u Sarajevu biti kao u Vukovaru.«⁴⁶⁾

U distribuciji oružja, koje je dobio iz kasarne »Viktor Bubanj«, učestvovao je i Ranko Cicović, vlasnik ugostiteljskog objekta u Buća Potoku, koji je tvrdio da raspolaže četom od 100 ljudi, a pomagao mu je i Branko Miočević. Stanovništvu srpske nacionalnosti sugerirano je da, u slučaju da više nisu u mogućnosti braniti svoje naselje, pobjegnu u Lukavicu, »gdje će biti bezbjedni, jer je tamo vojska«. Prilikom iseljavanja aktivnog vojnog sastava iz te kasarne 3. aprila 1992. Stanić je objekat predao srpskim oružanim formacijama, kojima se priključio i kapetan Jovan Đogo.⁴⁷⁾

U cilju planiranja, pripremanja i izvođenja agresije na Bosnu i Hercegovinu Uroš Rakanović je, zajedno sa Zoranom Bar-

45) AIIZ, 2-538 i 545; Isto, 3-2906; Isto, 3-2831; Isto, 3-342; Dnevni izvještaj, br. 86, 19.7.1992; Bilten MNO, br. 13, 15. april 1992.

46) Dnevni izvještaj, br. 89, 22.7.1992.; »Slobodna Bosna«, br. 21, 19. mart 1992., 4;

47) Isto.

tulom, Obrenom Balačem i Rankom Miladinom, iz kasarne u Nedžarićima naoružavao Srbe. Sa navedenim fašistima on je organizirao prebacivanje naoružanja iz te kasarne na Pale. Određene količine naoružanja (kamion oružja i municije), prebacio je u kuću Ranka Mladena na Mojnilo, gdje su ga smjestili-sakrili u rov. »Tokom otpočete agresije i ratnih dejstava koje je izvodio agresor artiljerijskom vatrom iz kasarne Nedžarići po naselju Alipašino Polje, telefonom je svom sinu Veljku, koji se nalazio u kasarni Nedžarići, javljao položaj i korekciju vatre po civilnim objektima, pri čemu je više lica smrtno stradalo i teško ranjeno«⁴⁸⁾ Veće količine oružja iz kasarne u Nedžarićima između 2 i 3. marta 1992. (prva noć barikada) podijeljene su građanima srpske nacionalnosti. U početku je oružje dijeljeno »dobrovoljcima«, a kasnije (»kako je tenzija rasla«) i mještanima. Primjenjujući najprljavije metode specijalnog rata komandant kasarne, potpukovnik Miodrag Stanić, pustio je glasine da se Muslimani spremaju napasti kasarnu, te, zbog toga, i treba oružje podijeliti »dobrovoljcima«. Za samo nekoliko trenutaka podijeljen je kamion savremenog naoružanja, a kada je ponestalo oružja, dovezen je kamion oružja iz kasarne u Lukavici (puške »papovke« i M-48). Masovna podjela oružja iz njihovih magacina omogućila je civilima srpske nacionalnosti da, bez ikakvog reda, uzimaju oružje, »naročito kada su sanduci municije i oružja preko kasarnske žice bacani među civile, kao pred izgladnjele životinje, krvavo meso.«⁴⁹⁾

U mnogim srpskim kućama i stanovima u Sarajevu je pronađeno oružje i veće količine municije i eksplozivnog materijala. Tako je u podrumskim prostorijama kuće Radomira Eleka u ulici Slobodana Vukovića pronađena automatska puška M-70 i za nju 270 metaka. U porodičnoj kući Radmila Radana iz Sarajeva pronađena je automatska puška, sa 2 okvira, 165 metaka, 1 ručna bomba, kolt nepoznate marke i torbica za municiju. Prilikom pretresa stana Gojka Kneževića (Trg Rade Končara

48) AIIZ, 2-797.

49) »Slobodna Bosna«, br. 21, 19. mart 1992., 4.63

20), pronađena je automatska puška sa dva okvira municije. U stanu Rajka Ninkovića (Ivana Krndelja 14/3), pronađena je jedna automatska i jedna poluautomatska puška, tri ručne bombe i velike količine municije. U ulici Adema Buće 51 u porodičnoj kući Jukića pronađene su sljedeće količine naoružanja i vojne opreme (vlasništvo Mirka Simića): 7 pušaka M-48; 2 puške (ruske) 7,62 mm; automat M-56 sa okvirima; municija 7,62 mm (za rusku pušku) u raspakovanom sanduku-600 komada; 4 optička nišana; 1 ručna bomba (kašikara); 1 ručna bomba; 50 metaka 9 mm (dugi); 261 metak 7,9 mm; 32 metka 7,62 mm; 1 vojnički opasač; 1 vojnička bluza; 1 zaštitna maska i vojnički ranac.⁵⁰⁾

JNA je velike količine oružja i municije iz vojnih kasarni u Lukavici odvezla na Pale, u Han Pijesak, Kalinovik, Ustikolinu i druga mjesta. Oružje i municija na Palama istovareni su u hangar kasarne na Koranu, blizu izvora Miljacke, i u drugi magacin u Jahorinskom potoku. Vojni hangari su ukopani u zemlju i po njima je zasadena borova šuma.⁵¹⁾

Na području Pala, gdje se nalazi sjedište SDS-a, pored velikog broja oružanih formacija, velika je koncentracija naoružanja i opreme. Tako se u Renovici nalazi 17 podzemnih skladišta JNA sa velikim količinama oružja i municije koje srpski fašisti kamionima dopremaju na položaje oko Sarajeva. Srpskoj jedinici sa Pala, pod komandom Desimira Petrovića i Rajka Kovačevića, JNA je, između ostalog, stavila na raspolaganje i vojne transportere. U magacinu te jedinice, koji je smješten na lokalitetu Korana (iza »Famosa«), nalazi se naoružanje, vojna oprema

50) AIIZ, 2-537 i 542; Isto, 3-342 i 356; Bilten MNO, br. 39, 27. april 1992; Dnevni izvještaj, br. 4, 28.4.1992. Rajko Ninković je navedeno naoružanje dobio od Dušana Forcana koji je, polazeći od ocjene da je srpski narod ugrožen i da ga treba naoružavati, Srbima na području Novog Sarajeva dijelio oružje.

Za vojna pitanja na području Novog Sarajeva bio je zadužen Milutin Forcan.

51) AIIZ, 3-311; Isto, 2-785. Otpremnice-naloge o otpremanju za oružje potpisivao je kapetan Čolovejić (?). Na nalogama i otpremnicama za prevoz oružja, uglavnom puškaka i municije, nikada nije upisana tačna količina, već je na nalogu samo pisalo »veća količina«.

i druga materijalno-tehnička sredstva koje JNA doprema helikopterima. Zločinci braća Kovačević, Miloš Vukadin, Nebojša Lizdek, Slaviša Golijanin i drugi nabavljali su i dijelili oružje Srbima na Palama.⁵²⁾

Sa Pala je, također, 28. marta 1992. na područje sela Odžak i Površnica transportovano 30 tona oružja i municije koje je podjeljeno po srpskim selima na području Goražda.⁵³⁾

Naoružavanjem srpskog stanovništva u Han Pijesku rukovodili su oficiri JNA Dragomir Milošević i Rvović, zatim i Miloš Pajić, predsjednik SDS-a, i drugi. Milošević je, u svojstvu komandanta garnizona u Han Pijesku, bio uključen u naoružavanje oružanih formacija SDS-a na širem području Romanije. Kad je oružje počelo »nestajati« kapetan Rvović je, s tim u vezi, obustavljao istražne radnje, koje je poduzimao stariji vodnik Vlado Topalović.⁵⁴⁾

Srpske oružane formacije na Sokocu su dobro naoružane. Njihova oprema potiče iz magacina Ministarstva unutrašnjih poslova Bosne i Hercegovine koji je lociran u istom mjestu.⁵⁵⁾

Srpsko stanovništvo na području Čajniča u toku 1991. naoružavao je, preko JNA, ljekar Duško Kornjača, (od novembarskih izbora 1990. predsjednik SO Čajniče) »vojvoda« i »ministar« u tzv. vladi »SAO Hercegovina«. Pripremajući se za agresiju na Bosnu i Hercegovinu on, pored organiziranog naoružavanja Srba, organizira vojne vježbe, sprovodi mobilizaciju, ukopava artiljerijska oruđa u okolnim selima i na cijelom području općine Čajniče.⁵⁶⁾

52) Dnevni izvještaj, br. 74, 7.7.1992., br. 75, 8.7.1992. i br. 77, 10.7.1992.; »Slobodna Bosna«, br. 4, 21. septembar 1991, 3; AIIZ, 2-538.

53) Agresija, str. 17; »Oslobodjenje«, 31. maj 1992.

54) Dnevni izvještaj, br. 2, 26.4.1992. i br. 127, 29.8.1992.; AIIZ, 2-785. Oficir Milošević se od septembra 1990. nalazi »pod komandom« Rajka Dukića iz Milića, predsjednika Izvršnog odbora SDS Bosne i Hercegovine.

55) »Slobodna Bosna«, br. 4., 21. novembra 1991, 3.

56) AIIZ, Isto, 2-792 i 798. Zločinac Kornjača je, tokom 1990. i 1991. u svojstvu predsjednika SDS-a Općine Čajniče, na javnim istupima i kroz štampu i druge masovne medije raspirivao međunarodnu netrpeljivost, što je naročito došlo do izražaja na praznik Srpske pravoslavne

U periodu od oktobra 1991. do marta 1992. pukovnik Sreten Stošić, komandant 11. partizanske divizije 17. korpusa JNA je, preko potpukovnika Veljka Bosanca, komandanta garnizona u Doboju, i potpukovnika Ožegovića (iz Beograda), srpskim »dobrovoljcima« na području dobojske regije (po srpskim selima u opštinama: Teslić, Doboj, Maglaj, Gračanica, Modriča, Odžak, Derventa i Bosanski Brod) podijelio oko 5.000 automatskih pušaka 7,62 mm, znatan broj ručnih bacača M-57, »zolja«, »osa«, puškomitraljeza, ručnih bacača M-75-42, MB 120 mm sa tri borbena kompleta municije.⁵⁷⁾ U istom periodu potpukovnik Čazim Hadžić, komandant 6. pješadijskog puka je srpskim »dobrovoljačkim« odredima na području Doboja, Gračanice, Maglaja i Tešnja (sa težištem na planini Ozren) podijelio oko 3.000 automatskih pušaka, kao i sva ostala ubojna sredstva brigade.⁵⁸⁾

Naoružavanjem Srba na području dobojskog garnizona bavili

crkve Malu Gospojinu u Čajniču 21. septembra 1990., kada je, u prisustvu pripadnika SDS-a iz Sarajeva Vojislava Maksimovića i drugih, putem razglasa prijetio Bošnjacima krvavom Drinom i pokoljima iz Drogog svjetskog rata.

Od kraja aprila 1992. Kornjača je organizator i učesnik mnogih zločina nad Bošnjacima na području Čajniča (Isto).

Miloš Kornjača (iz Staronča), Čajniče, tokom 1991. naoružavao je Srbe i organizirao zločine nad Bošnjacima. I Drago Pejović (iz Staronča), Čajniče, naoružavao je Srbe i organizirao klanja i nasilna protjerivanja Bošnjaka, paljenje njihovih sela i pljačku imovine.

Duško Pejović, »poslanik« u samozvanoj »skupštini« tzv. »Republike srpske«, tokom 1991. i 1992. naoružavao je Srbe i planirao zločine nad Bošnjacima. Pored toga, on je, na području jugoistočne Bosne dovodio fašiste iz Srbije i Crne Gore koji su vršili zločine nad Bošnjacima (Isto).

57) AIIZ, 2-784. Srpski zločinci su, koristeći navedeno naoružanje koje im je podijelila JNA, istovremeno potpomognuti jedinicama JNA, rušili Bosanski Brod, Derventu, Doboj, Bosanski Šamac, Modriču i druga mjesta. Pukovnik Stošić je uzeo bataljon tenkova iz 6. pješadijskog puka od potpukovnika Čazima Hadžića, komandanta te jedinice.

Interesantno je istaći da je pukovnik Stošić izdao naredbu za pokret tenkova iz Doboja u Bosanski Brod, čime je aktiviran vojni plan »DRINA«. Ta naredba je objavljena u »Slobodnoj Bosni«, (br. 22, 26. mart 1992., 5). Tako je javnost bila u prilici da vidi fotokopiju njegove naredbe, sa jasnim pečatom 11. partizanske divizije.

58) Isto. Tim naoružanjem srpski zločinci su srušili bošnjačka i hrvatska sela oko Doboja, i na taj način pokrenuli prema Tešnju i Žepču oko 20.000 civila-Bošnjaka i Hrvata u izbjeglištvo.

su se i major Milovan Stanković i potporučnik Ilić. Naime, oni su, u skladu sa naredbom i neposrednim dogovorom sa generalom Đurđevcem, za potrebe »srpskih dobrovoljačkih odreda« na Ozrenu i podozrenskim selima iz dobojskog garnizona tokom 1991. godine iznijeli 3.000 do 4.000 komada automatskog pješadijskog naoružanja, kao i oruđa za podršku (minobacače, haubice, protivavionske mitraljeze i topove).⁵⁹⁾ General Savo Janković, komandant 17. korpusa JNA, je naoružao brojne srpske formacije na području sjeverne Bosne kompletnim naoružanjem do minobacača. Također, potpukovnik Stevan Nikolić je naoružao brojne Srbe naoružanjem koje pripada 454. mješovitoj protiv-oklopnoj artiljerijskoj brigadi iz Dervente. Zastavnik prve klase, Slobodan Krstekanić, dijelio je oružje, municiju i vojnu opremu u srpskim selima oko Dervente. Potpukovnik Radovan Tašić, komandant oklopne brigade u Tuzli, naoružao je srpske »teritorijalce«, dok je tenkovima rušio nezaštićene gradove i sela, ubijao i ranjavao civilno stanovništvo. Potpukovnik Miličić, komandant 38. partizanske divizije u Bijeljini, iz magacina divizije naoružao je srpska sela oko Bijeljine.⁶⁰⁾

General Vojislav Đurđevac (komandant 4. korpusa JNA) je, u saradnji sa pukovnikom Milisavom Gagovićem i Ratkom Đukanovićem, potpukovnikom Radoslavom Cvetkovićem, majorom Dragojlom Stošićem i dr. naoružao srpsko stanovništvo na području Sarajeva i Romanije, obezbjedio Srbima municiju, obučio ih i snabdio hranom i vojnom opremom.⁶¹⁾

Oficiri JNA iz Srbije (Valjevo) naoružavali su Srbe na području

59) Isto; Dnevni izvještaj, br. 79, 12.7.1992. Pod rukovodstvom majora Stankovića, komandanta grada Doboja, na području dobojske općine formirano je više koncentracionih logora.

Major Stanković je komandovao i akcijama zločinačkih napada na naselju: Prisade, Makljenovce, Čaršija, Plane, Orašje, Ševarlije, Pridjel i druga.

60) AIIZ, 2-784; Dnevni izvještaj, br. 78, 11.7.1992. JNA je, uz pomoć navedenih jedinica, napala Bosanski Brod, Odžak, Bosanski Šamac, Brčko, Kalesiju, Zvornik, Sapnu i druga mjesta.

61) Isto.

Bratunca. U srpskom selu Kravica je napravljen heliodrom na koji su slijetali helikopteri JNA puni oružja.⁶²⁾

Naoružavanje Srba na području Foče je, prema raspoloživim podacima, posebno aktuelizirano tokom 1990. Iz tog perioda sačuvan je spisak od 35 Srba (sadrži lična imena, imena očeva i prezimena, godinu rođenja, vrstu i broj oružja sa godinom proizvodnje), koji su 6. jula 1990. dobili razne vrste oružja.⁶³⁾ Pored svih vrsta pušaka (M-48, automatske i polu-automatske) Srbi su dobili i puškomitraljeze M-53, zatim puškomitraljeze »šarac« i minobacače od 60 mm. Interesantno je istaći da su tada i tri Srpkinja dobile oružje.⁶⁴⁾

Glavni organizatori naoružavanja (nabavka i distribucija) članova SDS-a i srpskog stanovništva na području Foče, pored starješina JNA,^{64a)} bili su: Novica Tripković (dugogodišnji zatvorenik osuđen zbog silovanja i ubistva, bio na ratištu u Vukovaru), Momo Kovač (penzioner Kazneno-popravnog doma Foča), Stojan Blagojević, zvani »vojvoda« (zaposlen u Robnoj kući Foča), Vaso Pljevaljčić zvani »Disciplina« (penzioner Kazneno-popravnog doma Foča i komandant četničkog »Brčanskog odreda«), Vlatko Pljevaljčić (medicinski tehničar u Regionalnom medicinskom centru u Foči), Boro Ivanović (direktor osnovne škole u Godijenu), Dragan Milenković (predstavnik »Navipa« u Foči), Slaviša Stanković (radnik u Zavodu za urbanizam) i mnogi drugi. Vlatko Pljevaljčić je, učestvovao i u opremanju bolnice u selu Bare za potrebe oružanih formacija SDS-a. Boro

62) »Slobodna Bosna«, br. 3, 14. novembar 1991, 6.

63) AIIZ, 2-746. U pomenutom dokumentu se ne navodi od koga su Srbi dobili oružje, iako je pretpostavka da je oružje dobijeno vjerovatno od JNA.

64) Isto. To su sljedeće Srkinje: Skakavac (Milan) Vesna, rođena 1975. (dobila je pušku M-48, br. 55290); Kovač (Save) Anđelka, rođena 1926. (dobila je pušku M-48, br. 12805) i Simović (Milorada) Stoja, rođena 1956. (dobila je pušku M-48, br. 62818).

64a) Tako je, ilustracije radi, srpsko stanovništvo na području fočanskih sela Zakmur, Đidevo, Trbušće, Kuta i dr. uoči srpsko-crnogorske agresije na Bosnu i Hercegovinu naoružavao komandant kasarne Slavko Timotijević (rodom iz Titovog Užica). Pored toga, on je u maju 1992. rukovodio i napadom na bošnjačko stanovništvo sela Đideva, kada su srpski fašisti ubili trinaest Bošnjaka i silovali više žena (AIIZ, 3-3352).

Ivanović je naoružao četničku jedinicu u Godijenu i uključio je u zločinački napad na Foču. Glavni organizator naoružavanja srpskih oružanih jedinica artiljerijskim oruđem je Savo Blagojević (član Općinskog odbora i četnički komandant u selu Budanj, poznat iz afere »Banane«, odnosno prevoza granata šleperima »Rumunijatransa«, početkom 1992., koje je dovezao iz Bara u Foču).⁶⁵⁾

U februaru 1992. intenzivirana je podjela oružja i municije srpskom stanovništvu u području Foče. Tada su, pored ostalih, oružje (puške-automatske i M-48) i određene količine municije (po dvije kutije metaka) dobili: Rajko i Vukašin Milutinović, zatim Lazar i Željko Milutinović (otac i sin), Željko Elez, Petar Popović i drugi.⁶⁶⁾ Podjelu oružja i municije Srbima na području Miljevine organizirali su Zeko, Ljubiša i Novo Miletić iz Miljevine (Ljubiša je radio na RTV Bosne i Hercegovine). Oružje i municiju srpski zločinci su dobijali iz kasarni JNA u Foči^{66a)} i Ustikolini. Zeko Miletić je, također, u vezi sa nabavkom naoružanja, kontaktirao sa zločincima Veliborom Ostojićem i Vojislavom Maksimovićem.⁶⁷⁾

JNA je, pripremajući se za agresiju na Bosnu i Hercegovinu, veće količine oružja i municije podijelila srpskom stanovništvu na području Ustikoline. Naime, oružje i municija je iz kasarne u Ustikolini šleperima odvožena u okolna srpska sela (Žešće, Dragočava, Jošanica, Tulovići, Vranjevci, Previla, Ligate, Cvilin i druga) i dijeljeno Srbima. Isporuку oružja i municije iz pomenute kasarne JNA izdavao je kapetan Golubović.⁶⁸⁾

Organizatori naoružavanja srpskog stanovništva u Ustikolini i široj okolini su: Simo Mojević, direktor osnovne škole u Ustikolini, i Petar Mihajlović, sa sinom Radisavom. U tim poslovima aktivno su im, po naređenju zločinaca Vojislava Maksimovića,

65) Dnevni izvještaj, br. 42, 5.6.1992. i br. 70, 3.7.1992.

66) AIIZ, 3-261.

66a) AIIZ, 3-3352. Objekti JNA (magacini, skladišta i dr.) su se nalazili iznad sela Zakmur (na brdu Kmur).

67) AIIZ, 3-261.

68) Dnevni izvještaj, br. 63, 26.6.1992.; AIIZ, 3-309. JNA je, osim oružja i municije, Srbima isporučila i velike količine nafte, benzina, te hrane, posebno one konzervirane.

Velibora Ostojića i Petka Čančara, pomagali i Pero Mitrović, Mladen Janković, braća Momo i Diko Marić, zatim Ćiro Dubovina, zvani »vojvoda«, Savo Bilanac, predstavnik »Prokupca« iz Srbije, koji je, umjesto pića i hrane iz Srbije, u svoju prodavnicu dovlačio oružje, zatim Radoje Zorić, Vučko i Savo Blagojević, Čedo Fuštar i dr. Oni su, po nalogu V. Maksimovića i posredstvom rezervnog oficira JNA Marinka Bilanca i komandanta kasarne u Ustikolini, izvršili distribuciju oružja i municije u navedena i druga srpska sela.⁶⁹⁾

Znatne količine naoružanja Srbi su locirali na okolna brda oko Ustikoline i to iznad sela: Žešća, Ligata, Tulovića, bivše željezničke stanice, na Cvilinskom polju, u kućama Danila Ivanovića, Vojislava Maksimovića i njegovog brata Milosava, te Gavrana i Manjka Timare. Pred kuću Manjka Timare jedne prilike je istovareno dvije tone oružja. Na taj način su sve srpske kuće na području Ustikoline bile dobro naoružane.⁷⁰⁾

Jaka vojna utvrđenja sa teškom artiljerijom na području Foče nalaze se na brdu Hmur iznad Broda na Drini, kao i na Gornjim i Donjim Brdima iznad bivše željezničke stanice, zatim na Tjentištu, u Avdagića luci, na putu Foča-Miljevina, kao i u selu Susješno, iznad Foče. Agresorske formacije su, također, uskladištile dosta oružja, municije i vozila na planini na Brodu, a veće količine teškog naoružanja su smještene u magacinima u Ustikolini.⁷¹⁾

Organizirano naoružavanje srpskog stanovništva na području Vogošće vršeno je od sredine 1991. Podjela oružja Srbima je naročito intenzivirana za vrijeme i nakon postavljanja martovskih barikada (1992), koje su zajednički organizirali pripadnici JNA i SDS-a. Pod rukovodstvom oficira JNA i ratnih zločinaca Jovana Tintora, Jovana i Mirka Jovanovića, Ilije Crnogorca, Jasmina Hete i drugih, organiziran je prevoz oružja i municije iz kasarne u Semizovcu i njegova podjela po okol-

69) Isto.

70) AIIZ, 3-309.

71) Dnevni izvještaj, br. 82, 15.7.1992.

nim srpskim selima. Jovan Tintor je i iz luke Bar dobavljaio oružje, koje je u početku prodavao, a kasnije dijelio članovima SDS i drugim Srbima na području Vogošće, Ilijaša, Srednjeg i Olova. U tim poslovima pomagao mu je i Nikola Šimpraga sa sinom.⁷²⁾

Za vrijeme martovskih barikada Ilija Crnogorac, organizator zločinačkog napada na Svrake, i Jasmin Heto, razvozili su oružje iz kasarne u Semizovcu na punktove u Malešićima i na vogošćansku petlju.^{72a)} Jedan od organizatora podjele oružja Srbima u Svrakama bio je Savo Četković.^{72b)} Oficir JNA (pilot) Duško Četković (star oko 30 godina) uoči agresije na Bosnu i Hercegovinu često je helikopterom dovozio naoružanje za srpsko stanovništvo i, s tim u vezi, u više navrata spuštao helikopter na stadion u Svrakama.^{72c)}

Naoružavanje Srba na području Ilijaša organizirali su, u saradnji sa zločincem Ratkom Adžićem, oficiri JNA: pukovnik Jovan Bartula, (komandant kasarne u Visokom) i potpukovnik Mihajlo Tucović, (komandant kasarne u Ilijašu - Misoča i Semizovcu) i član SDS-a. Oni su naoružavali članove SDS-a i srpsko stanovništvo u Ilijašu. Iz vojne kasarne u Misoči i drugih obližnjih kasarni JNA su ilijaškim Srbima obezbjedili 2.800 automatskih pušaka, više desetina minobacača, tri višecijevna bacača raketa i dr., kao i odgovarajuću municiju i mine. Oružane formacije SDS-a na području Ilijaša naoružane su, također, oružjem i opremom iz vojnih magacina u Rajlovcu. I u Krivajevićima

72) Dnevni izvještaj, br. 69, 2.7.1992.; AIIZ, 3-385 i 1004.

72a) AIIZ, 3-1004. Penzioner Ilija Crnogorac (iz Semizovca, star oko 55 godina, honorarno radio kod Jasmina Hete u Servisu za opravku motornih pila) je uzeo aktivnog učešća u agresiji na Bosnu i Hercegovinu.

Jasmin (Muhameda) Heto (iz Semizovca, star oko 35 godina, vlasnik Servisa za opravku motornih pila) je u toku martovskih barikada svojim autom razvezio oružje srpskim zločincima. Po izbijanju agresije na Bosnu i Hercegovinu priključio se agresorskim jedinicama.

72b) Isto. Savo Četković (iz Svraka-Semizovac, star oko 50 godina) se od početka agresije na Bosnu i Hercegovinu aktivno uključio u srpske fašističke jedinice nalazeći se na položajima u Semizovcu.

72c) Isto.

je, u nekoliko navrata, dijeljeno oružje pristalicama SDS-a.⁷³⁾

Sva lica srpske nacionalnosti (mlade starosne dobi) iz sela Gornja i Donja Bioča (ilijaška općina) bila su dobro naoružana automatskim i poluautomatskim oružjem, dok su puška-ma M-48 i automatskim oružjem-ruskim dobošarima, bila naoružana starija lica. Na području tih sela pod oružjem je bilo oko 150 ljudi. Pješadijsko naoružanje i municiju Srbi su dobili od starješina JNA iz vojne kasarne u Misoči za što su bili zaduženi Duško Pustivuk i Rade Vrlješ. Prijevoz naoružanja iz kasarne do Gornje i Donje Bioče izvršen je vojnim kamionima. Srbi su, pored pješadijskog, od JNA dobili i artiljerijsko naoružanje, koje su zatim rasporedili na lokalitetu pomenutih sela. Tako su tri topa, me l u kojima je i jedna haubica, postavljena iznad G. Bioče i okrenuta u pravcu Visokog. Iznad tih topova, na udaljenosti od 50 metara postavljena su dva minobacača 120 mm i tri od 62 mm. Na obroncima Paljeva postavljen je jedan višecijevni bacač raketa, koji je okrenut u pravcu općine Visoko (njegovi poslužiocci su iz Malešića).⁷⁴⁾

Četnička četa u Nišićima je dobro naoružana automatima i ručnim bacačima.⁷⁵⁾

Naoružavanje Srba na području Breze organizirao je Pero Subotić, predsjednik Općinskog SDS-a. Kod njega je pronađen plan akcije, spiskovi lica srpske nacionalnosti kojima je SDS podijelila naoružanje, kao i konkretne zadatke kojim su bili »zaduženi« da provode, zlostavljaju, kolju ili upućuju uhapšene Bošnjake na Pale i Sokolac. Kod zločinca Ratka Eleza u selu Smrekovice, između ostalog, pronađeno je i teško naoružanje, uključujući i bestrzajni top.⁷⁶⁾ Naoružavanje Srba na visočkom području izvršeno je pod komandom a uz saglasnost i pomoć oficira JNA iz vojne kasarne u Visokom. Tim aktivnostima ru-

73) *Dnevni izvještaj*, br. 6, 30.4.1992., br. 23, 17.5.1992.; i br. 33, 27.5.1992; *Agresija*, str. 22; »Slobodna Bosna«, br. 4, 21. novembar 1991,3. Na taj način su pomenuti zločinci oružjem JNA naoružavali srpski narod.

74) AIIZ, 3-2592, Izjava Branislava Heraka.

75) »Slobodna Bosna«, br. 4, 21. novembar 1991, 3.

76) *Dnevni izvještaj*, br. 61, 24.6.1992.

kovodili su komandant visočke kasarne pukovnik Jovan Bartula i Vitomir Krsmanović, građansko lice na službi u JNA i član SDS-a. Naime, između pukovnika Bartule iz visočkog garnizona i čelnika Općinskog SDS-a Visoko postojala je veoma tijesna saradnja, posebno od sredine septembra 1991. Ta saradnja se kretala u okviru sljedećih aktivnosti:

- organiziranje kurirske službe za mobilizaciju oružanih srpskih jedinica;
- podjela oružja i radiouređaja srpskom stanovništvu;⁷⁷⁾
- ulazak civila-Srba sa vozilima u kasarnu, (najčešće u toku noći) radi uzimanja goriva i maziva iz vojnih skladišta;
- sačinjavanja spiskova »dobrovoljaca« sa okolnih područja od kojih se pravi pozivarska služba;
- obilazaka kasarni od strane Općinske delegacije SDS-a Visoko;
- obučavanje »dobrovoljaca« u rukovanju naoružanjem;
- maltretiranju nesrpskih vojnika i oficira, posebno Bošnjaka i Albanaca, kao i proces »srbizacije« visočke kasarne i dr.⁷⁸⁾

Pripadnici SDS Visoko su, u oktobru 1991., od strane JNA, po naredjenju komandanta garnizona, pukovnika Bartule, a pod kontrolom zastavnika Ilije Damjanovića, i posredstvom Vite Krsmanovića, dobili veće količine oružja i radiouređaje

77) »Slobodna Bosna«, br. 22, 26.mart 1992., 5; *Dnevni izvještaj*, br. 72, 5.7.1992. i br. 85, 18.7.1992.; AIIZ, 2-549/4 i 549/5. Potpukovnik Bartula je rezervnom kapetanu Mladenu Čebiću poklonio automatski pi-stolj »šorpion« sa 150 metaka

78) Isto. Među glavnim scenaristima »srbizacije« visočke kasarne su:
- generalmajor Vojislav Đurđevac, komandant 4. korpusa;
- pukovnik Ratko Đukanović, načelnik artiljerije Sarajevskog korpusa, inače visočki zet;
- potpukovnik Zoran Simović, organ sigurnosti u 4. korpusu, sa svojim glavnim pomoćnicima: potporučnikom Kičem, kapetanom Mladenom Čebićem i Simom Savićem, građansko lice u JNA-upravnik restorana;
- potpukovnik Jovan Bartula, komandant visočkog garnizona sa saradnicima: Stevanom Harambašićem, koji je zamjenjivao legalnog zamjenika kapetana prve motorizirane brigade Hajrudina Hasanovića, kapetanom I klase Miloradom Gorančićem i zastavnicima Ilijom i Spasom Damjanovićem (»Slobodna Bosna«, br. 22, 26. mart 1992.,5).

Navedeni oficiri su vršili maltretiranja nesrpskih oficira i vojnika, posebno hrvatskih i bošnjačkih (Isto).

RUP-3. Oružje, koje je odvoženo vojnim kamionima, dijeljeno je članovima i simpatizerima SDS-a i pripadnicima oružanih jedinica po srpskim selima: Kalotići, Vilenjak, Paljike, Gornja i Donja Zimča, Muhašinovići, Biskupići, Pučišće, Kondžila i dr. Tako je, primjera radi, Zdravko Mišić (iz sela Čekrčiči-Visoko), nakon što se »stavio na raspolaganje JNA« kao »dobrovoljac«, u visočkoj kasarni (Vojna pošta 2651) dobio automatsku pušku M-70 7,62 mm, 150 metaka, 3 ručne defanzivne bombe M-70 A i komplet zvani »RAP«. Blagoje Šakota (iz sela Gorani-Visoko) je, također, dobio automatsku pušku M-70 A 7,62 mm, 150 metaka i 5 okvira sa torbicom. Pored poluautomatskog i automatskog oružja, puškomitraljeza i bombi, Srbima su dijeljeni i snajperi, a u Biskupićima su postavljeni i minobacači, kao i artiljerijsko naoružanje. Pukovnik Bartula je cijevi ukopanih topova okrenuo prema Visokom. Dostupni izvori pokazuju da su srpske oružane formacije, na području Visokog, raspolagale: pištoljima 7,62 mm, automatskim i poluautomatskim puškama, mitraljezima, puškomitraljezima, ručnim bacačima, maljutkama, ručnim raketnim bacačima, tromblonskim minama, ručnim odbrambenim bombama, ručnim bacačima raketa, »osama« i »zoljama«, kao i mecima raznih kalibara. Zločinci SDS-a su, također, organizirali i sistem veza, a radio uređaje su smjestili u srpskim kućama, dok su šifrirane poruke stizale iz Čekrčiča.⁷⁹⁾

U akciju naoružavanja srpskog stanovništva na području Visokog

79) Isto; »Slobodna Bosna«, br. 20, 12. mart 1992. »Oslobođenje«, 25. februar 1992; Isto, 2-549/5, Ministarstvo za unutarne poslove, Centar službi sigurnosti Sarajevo, Stanica javne sigurnosti Visoko, br. 17-23/02-375/91, 27.10.1991, Zapisnik. Zdravko Mirić se u prvoj polovini oktobra 1991, po odluci Općinskog odbora SDS-a Visoko, »stavio« na raspolaganje JNA kao »dobrovoljac-rezervista«, na osnovu čega je u Vojnoj pošti 2651, Visoko, zadužio automatsku pušku M-70 A, kalibra 7,62 mm, 150 metaka, 3 ručne defanzivne bombe M-75, serijski br. 8822 i komplet zvani »rap«. Uz oružje je dobio i potvrdu gdje je navedena vrsta naoružanja, te naznaka ratne jedinice u kojoj je raspoređen (na potvrdi je stajao pečat vojne pošte, a u potpisu Vitomir Krsmanović, kao lice koje je predalo oružje, dobiveno direktno iz garnizona u Visokom-AIIZ, 2-549/4, Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Bosne i Hercegovine, Centar službi sigurnosti, Stanica javne sigurnosti Visoko, br. 17-23/02-5-5-374/91, 27. oktobra 1991, Zapisnik).

uključeni su i sljedeći fašisti: Mladen Čebić, rezervni kapetan, Rajko (Rajo) Krsmanović, Zdravko Mišić, Blagoje Šakota, Momir Krajišnik, Dragomir Kapor, Ratko Adžić, Dalibor Šiforija, Oliver Dabić i drugi. Oni su organizirali i deponovanje hrane za potrebe srpskih oružanih jedinica.⁸⁰⁾

Određene grupe vojnih i civilnih lica iz zeničkog garnizona JNA i grada su, u prvoj polovini 1992., naoružavale srpsko stanovništvo na području Zenice. U noći 14/15. februara 1992. u naselju Bare na području Mjesne zajednice »Drivuša« (kod Zenice) iz teretnog vozila istovareno je naoružanje i dijeljeno stanovnicima srpske nacionalnosti.⁸¹⁾ Krajem februara 1992. u selu Kovanići, kod Topčić Polja, nedaleko od Zenice, vojna i civilna lica iz zeničkog garnizona vršila su podjelu oružja srpskom stanovništvu. Također, sredinom marta 1992. JNA je u okolini Zenice dijelila oružje pripadnicima srpske nacionalnosti.⁸²⁾

Organizatori ilegalnog naoružavanja pripadnika SDS na zeničkom području bili su Slobodanka Hrvačanin, član Političkog savjeta SDS Bosne i Hercegovine, te Radovan Glogovac, Boško Jeftić i Zarija Šarčević, članovi užeg rukovodstva SDS Zenice. U tome su im pomagali i predstavnici JNA iz zeničkog garnizona-pukovnik Tomislav Šipčić, major Trivić, te Krsto Lakičević, građansko lice na službi u JNA i drugi.⁸³⁾

Istovremeno, prilikom evakuacije ljudstva i opreme iz poje-

80) Isto; AIIZ, 2-785. U Visokom su 1. augusta 1992. podnijete krivične prijave protiv 23 Srbina zbog osnovane sumnje da su od maja 1991. do juna 1992. , kao članovi SDS-a, lažno prikazivali prilike u Republici Bosni i Hercegovini i naoružavali Srbe oružjem JNA-Agresija, str.15, (II).

81) Agresija, str. 6. Istražni organi su pronašli 3 prazna limena sanduka i dio drvenog sanduka za municiju, kao i prazne kartonske kutije za municiju, te četke za čišćenje oružja i metke kalibra 7,62 mm.

82) Agresija, str. 7 i 12.

83) AIIZ, 2-785; Dnevni izvještaj, br.64, 27.6.1992. i br.106, 8.8.1992. Određenu količinu oružja u Zenici pokrao je, odnosno prodao major Đorđe Petrović, koji je zatim pobjegao za Sloveniju. Major Trivić je 7 dana radio na otkrivanju krivca, da bi, na kraju priveo četiri Srbina, (rezervne oficire), koji su bili na straži u Kaoniku. Zločinac Karadžić je insistirao da Trivić prekine istragu. U vezi s tim, potpukovnik Jadranko Jandrić je privedenim Srbima rekao: »Što ste bezobrazni, mi vam podijelili oružje, a vi sad švercujete,« (Isto).

dinih kasarni, JNA je iz vojnih kolona dijelila oružje stanovnicima srpske nacionalnosti. Tako npr. pripadnici JNA dok su povlačili jedinice iz kasarne »Josip Jovanović« iz Zenice (18. maja 1992.), na putu za Kakanj, iz jednog broja vozila dijelili su oružje srpskom stanovništvu. Istog dana je, iz kolone vozila JNA iz kasarne u Zenici, a koja se, preko Visokog, Ilijaša i Srednjeg uputila prema Palama, u selu Dobrinja kod Visokog dijeljeno oružje stanovništvu srpske nacionalnosti.⁸⁴⁾

Srpsko stanovništvo na području Hadžića i šire masovno je naoružavano iz Tehničko-remontnog zavoda (TRZ) u Hadžićima. Među glavnim organizatorima naoružavanja Srba posebno su se istakli: potpukovnik Arizanović, Momčilo Stanimirović, rezervni oficir JNA i šef obezbeđenja u Zavodu i ujedno predsjednik Općinskog odbora SDS-a, zatim Ratko Radić, Mišo Tomaš, Neđo Banduka, zvani Pededa, Obren Krstić, Rade Veselinović i drugi. Srpski fašisti (članovi i aktivisti SDS-a, a posebno pripadnici rezervnog sastava JNA) su iz TRZ izvukli ogromne količine naoružanja, tehnike, municije i vojne opreme. Tako su, primjera radi, tokom aprila 1992. u pravcu Kalinovika upućena dva vojna transporta. Prvi je brojao preko 30 kamiona koji su vukli topove i haubice od 105 i 155 mm, nekoliko »praga« i prevozili drugo oruđe i oružje. U drugom konvoju iz Zavoda je odvučeno oko 20 topova. Pored toga, jedan broj oklopnih vozila odvučen je na Ilidžu.^{84a)}

84) *Agresija*, str. 43; *Dnevni izvještaj*, br. 25, 19.5.1992. i br. 26., 20.5.1992.

84a) AIIZ, 3-235, 494 i 3335. Jedan broj oklopnih vozila sa posadama iz TRZ u Hadžićima je u aprilu 1992. upućivan i na Ilidžu, kao pojačanje srpskim zločincima koji su napadali područje Sarajeva, ubijali civilno stanovništvo i rušili stambene, privredne, vjerske i druge objekte. Tako je u više navrata tamo odlazio i Momčilo Stanimirović, u svojstvu komandanta jedinice. Posadu jednog oklopnog transportera su sačinjavali: Branko Krneta-nišandžija, Nenad Grbić-vozač i Predrag Grbić-pomoćnik mitraljesca. Posadu drugog oklopnog transportera su sačinjavali: Radmilo Bijelica-nišandžija, Dragan Tot-pomoćnik mitraljesca i izvjesni Rašo-vozač (radio u auto pogonu). Posade »praga« sačinjavali su: Boro Samouković, zvani »Ico«, Staviša Devedlaka, Nikica Subotić, Milorad Žerajić, Nebojša Banduka, Milan Aćimović i drugi. Vozači tenkova su bili: Radmilo Samardžija i Predrag Lavicki. Komandir tenkovske jedinice bio je Svetozar Elčić.

Srpski zločinci su i iz kasarne Žunovnica konvojima izvlačili naoružanje, municiju i vojnu opremu i na taj način naoružali Srbe.^{84b)}

Za naoružavanje srpskog naroda u dolini Neretve bio je zadužen Branko Simić iz Žitomislića kod Mostara.⁸⁵⁾

Srpsko stanovništvo, prije svega, pripadnike SDS-a u Bradini, Brđanima, Donjem Selu, Borcima, Čelebićima, Ostrošcu i Konjicu, naoružavali su Strahinja-Strajo Živak, Dragan Vujičić, Tihomir Glavaš, Đorđe Jovanović i drugi. Oni su vršili nabavku oružja, municije i vojne opreme, a organizirali su njihovo dopremanje iz vojnih skladišta sa područja Nevesinja, Mostara i Hadžića. Naoružavanjem Srba oni su se, a posebno Živak, bavili tokom cijele 1991. i posebno intenzivno u prvoj polovini 1992. godine.⁸⁶⁾

U funkciji člana Izvršnog odbora SDS-a Konjic (od oktobra 1990.) Strajo Živak⁸⁷⁾ je, sprovodeći zadatke dobivene od Glavnog odbora Srpske demokratske stranke Bosne i Hercegovine i njenog predsjednika Karadžića, koji se odnose na organizirano naoružavanje srpskog naroda,⁸⁸⁾ od juna 1991. do aprila 1992. učestvovao u naoružavanju srpskog naroda. Tako je juna 1991. Živak obezbijedio veće količine pješadijskog naoružanja vojnog porijekla koje je, nakon što ga je dovezao iz Nevesinja, podijelio Srbima na području Bradine. Tom prilikom, osim pušaka

84b) AIIZ, 3-3335.

85) AIIZ, 2-794.

86) AIIZ, 2-521-522, i 794.

87) Isto. Strahinja Živak, sin Đorđa i majke Bosiljke Zelenović, rođen je 1932. u selu Brđani (SO Konjic), gdje je i nastanjen, Srbin, državljanin Bosne i Hercegovine, penzioner, otac dvoje djece.

88) AIIZ, 2-794. Izvršni odbor SDS-a Skupštine općine Konjic, upoznao je sa navedenim stavom Glavnog odbora Srpske demokratske stranke Bosne i Hercegovine, Đuro Kuljanin, predsjednik Općinskog odbora SDS-a i predložio da se stupi u kontakt sa majorom Rankom Kuljaninom koji je radio na mjestu šefa osiguranja Unisovih tvornica. Tako je ostvaren kontakt sa spomenutim majorom i sredinom 1991. postignut dogovor da se nabavka naoružanja izvrši preko Branka Simića, koji je živio u Žitomislićima (kod Mostara). Odmah nakon toga Živak se sa Vukašinom Mrkajićem, predsjednikom Mjesnog odbora SDS-a Gradina, Desimiom Mrkajićem, Damjanom Đorđićem i Milošem Kuljaninom uputio u Mostar.

M-48, on je dovezao i dva ručna minobacača, tri PM- 53, te jedan engleski puškomitraljez.⁸⁹⁾

Strajo Živak je lično pravio spiskove Srba kojima je dijelio oružje. Prilikom preuzimanja oružja svaki Srbin je morao sa sobom ponijeti jutanu vreću i platiti 300 dinara. Oružje je dijelio u kasnim noćnim satima i svakom pojedincu je, prilikom preuzimanja oružja, naložio da nikom ne smije govoriti o dobivenom oružju i da ga sakriva na podesnom mjestu do momenta kada se za to »ukaže potreba«. Živak je govorio da se oružje dijeli zbog ostvarivanja ciljeva SDS-a, dok je često isticao da se »samo oružjem može obezbijediti da svi Srbi žive u jednoj državi«.⁹⁰⁾

Pored naoružavanja Živak je, od JNA iz Nevesinja ili Bileće, lično osigurao i radiostanicu ANG-9, u cilju održavanja veza sa srpskim oružanim jedinicama na Borcima, kao i drugim mjestima u Bosni i Hercegovini.⁹¹⁾

Septembra 1991. Živak je iz Nevesinja u Konjic dopremio 100 pušaka, 3 automata i oko 12.000 metaka. To naoružanje je prvo smjestio u svojoj kući u selu Brđani i, nakon što mu je Komisija SDS-a za općenarodnu odbranu i društvenu samozaštitu dostavila raspored raspodjele naoružavanja po mjesnim odborima u pisanoj formi, to oružje podijelio po mjesnim odborima. Oktobra 1991. iz sela Žegulje (kod Mostara) Živak teretnim automobilom »Zastava« dovozi u Bradinu (u kuću Petra Gligorovića) 100 poluautomatskih i 50 automatskih pušaka,

89) AIIZ, 2-521 i 522.

90) AIIZ, 2-521. Juna 1991. Živak je podijelio oružje sljedećim Srbima: Živak Danilu; Živak (Obren) Čedi i Mirku; Živak (Danilo) Neni i Boži; Dragović (Savo) Jovi; Živak (Milan) Marinku; Dragović (Jovo) Ljubi; Zelenović (Rade) Todoru; Zelenović (Simo) Zdravku; Draganić (Petar)Milanu; Draganić (Boško) Rajku; Živak (Mirko) Draganu; Gligorević (Jovo) Srđanu; Gligorević (Rade) Radenku; Siniković (Jovo) Sretku; Stojanović (Marko) Viti i Draganić (Boško) Nedi.

91) Isto. Pored navedene radiostanice u Bradini je postojala još jedna radiostanica veličine oko 20 x 40 cm koju je sa sobom donio Sretko Živak iz Džepa. Putem te stanice Rajko Đorđić i Sretko Živak su uspostavili vezu sa Jovom Jovanovićem i Rajkom Mičevićem na Borcima, interesirajući se za situaciju na Borcima, pitajući da li pristizje JNA a sve to neposredno prije izvođenja agresorskih dejstava u Bradini.

te za svaku automatsku pušku po 50 metaka, odnosno 100 za poluautomatsku. To oružje i municiju, on je ponovo po spisku dijelio mjesnim odborima SDS-a.⁹²⁾

Tokom novembra 1991. Živak više puta dovozi naoružanje i dijeli ga Srbima. Iz sela Žegulje on je odveo i smjestio u kuću Milovana Čečeva u Donjem Selu 300 pušaka M-48, 100 poluautomatskih i 50 automatskih, zatim 10 ručnih bacača, te po 100 metaka za svaku pušku M-48, 100 metaka za svaku poluautomatsku, odnosno 150 metaka za automatsku, četiri granate za svaki ručni bacač, kao i 3.000 metaka za protivavionski mitraljez. To oružje je kasnije podijelio pripadnicima srpske nacionalnosti (po mjesnim odborima SDS-a) koji su ušli u sastav oružanih agresorskih formacija. Živak je ponovo u istom mjesecu osigurao veće količine naoružanja i municije za Bradinu. Tako je iz Mostara, sa nepoznatim autoprevoznikom na čijem FAP-u je bila istaknuta oznaka »JNA«, kako bi na taj način izbjegli kontrolu milicije, za selo Brđane dovezao: 4 automatske, 15 poluautomatskih i 30 pušaka M-48, kao i veće količine municije.⁹³⁾

Naoružavanjem Srba na području Bradine bavio se i Dragan Vujčić iz Hadžića. On je, posredstvom Žare Mrkajića, a u dogovoru sa Ratkom Radićem iz Hadžića, vlasnikom kafića »AS«, dovezao sljedeće količine oružja: 20 automatskih i 30 poluautomatskih pušaka i oko 5.000 metaka. To oružje Radić je preuzeo iz Vojnog magacina u Krupi kod Zovika, lagerovao ga u svojoj garaži u Hadžićima, gdje su ga zatim preuzeli Nenad i Da-

92) AIIZ, 2-794.

93) Isto; AIIZ, 2-522. Navedeno naoružanje Živak je istovario u garažu Zdravka Zelenovića, bez njegove saglasnosti. Za podjelu tog oružja on je sačinio spisak »kojeg je dao Zelenović Zoranu, a isti je posredstvom djece obavijestio ljude sa spiska o vremenu i načinu primanja oružja«. Prilikom preuzimanja oružja svaki pojedinac je morao platiti 500 dinara. U toj raspodjeli oružje su dobili sljedeći Srbi: Zelenović (Zdravko) Slavko; Zelenović (Đorđe) Zoran; Dragović (Obren) Radomir; Živak (Danilo) Božo; Gligorević (Branko) Momčilo; Živak (Anđelko) Mile; Draganić (Nedo) Marko; Draganić (Dimitrije) Mirko; Draganić (Petko) Milo; Šaran (Dušan) Drago i Slavko; Živak (Milovan) Marinko i Mirko; Draganić (Boro) Novica; Zelenović (Zdravko) Ranko; Živak (Živko) Gordan i Draganić (Milan) Ratko (Isto).

mjan Gligorijević, Vukašin Mrkajić i Dragan Vujičić iz Bradine. U Bradinu su, posredstvom Radića, dopremljene sljedeće količine oružja: 30 poluautomatskih i 20 pušaka M-48, pet do šest sanduka municije, dva minobacača, tri puškomitraljeza i 40 mina za puškomitraljeze⁹⁴⁾

Naoružavanjem Srba na području Bradine bavio se i Tihomir Glavaš, komandir stanice milicije u Hadžićima, kao i mnogi drugi Srbi. On je veće količine oružja (50 automatskih pušaka sa municijom) dovezao u Bradinu iz Hadžića vojnim transporterom. Naoružavanjem Srba na području Bradine bavili su se i neki Kilibarda iz Puhova- Konjica sa svojim putničkim vozilom, zatim autoprevoznik sa Boraka sa FAP-om 16-12 plave boje, kao i Risto sa Boraka (zaposlen u tvornici »Elplin« kao vozač). Dovezeno oružje u Bradinu su preuzimali komandiri vodova i zaduživali pripadnike srpskih oružanih formacija.⁹⁵⁾

Pored pješadijskog oružja u Bradinu su dopremljena i dva minobacača kalibra 82 mm, (koja su nabavljena u Raštavići) sa 80 granata, jedan minobacač 60 mm, jedan protivavionski mitraljez, tri puškomitraljeza M-53, dva puškomitraljeza M-72, četiri ručna bacača sa šesnaest granata i više ručnih bombi, zatim snajper sa puškom, automati »Hekler-Koh« i dr.⁹⁶⁾

JNA srpskom stanovništvu na području općine Konjic aprila 1992. dotura oružje, uključujući i tešku artiljeriju.⁹⁷⁾

Očigledno je da su srpske oružane formacije u Bradini bile veoma dobro naoružane. Sve to naoružanje Srbi su dobili od JNA. U Bradini je ukupno bilo naoružano 188 lica⁹⁸⁾ Među-

94) AIIZ, 2-521. Tada je Radić navedena lica odvezao u Zovik kod Drage Lubure, koji im je omogućio utovar oružja u nekom objektu u Zoviku.

95) Isto.

96) Isto. Utvrđeno je da je oružje u Bradini lagerovano u kući Gojka Mrkajića, a municija u magacinu prodavnice »Oaza«.

97) Dnevni izvještaj, br.6., 30.4.1992.

98) AIIZ, 2-521. Od ukupnog broja naoružanih Srba u Bradini 18 ih je došlo sa područja Tarčina i Rašteliće. Ta lica su u Bradinu došla 10 dana prije početka borbenih djelovanja srpskih zločinaca. Četvorica su se smjestila privatno, a dvanaest u »Šip-ovim« barakama. Za njih je Rajko Đorđić u tim barakama organizirao ishranu, a te poslove povjerio

tim, u »vrijeme borbenih dejstava« u Bradini je bilo ukupno oko 300 naoružanih srpskih fašista, dok ih je u selu Brđani, prema nekim podacima, bilo oko 120.⁹⁹⁾

Raspoloživi podaci pokazuju da je naoružanje transportirano u Bradinu, kako za Srbe u Bradini, tako i za srpsko stanovništvo u Donjem Selu, Konjicu, Brđanima, Bjelovčinu i Ostrožcu. U Bradini su ga preuzimali fašisti SDS-a iz tih mjesta i tako naoružavali srpsko stanovništvo.¹⁰⁰⁾

Aprila 1991. srpski zločinci su, pripremajući se za agresiju i realizaciju nacističke ideje »svi Srbi u jednoj državi«, iz magacina društvenog preduzeća »Šip« Konjic, ukrali dvije tone eksploziva, koji se nalazio na lokalitetu šumskog radilišta kod Bradine, zatim jedan sanduk inicijalnih kapisli, kao i 4-5 paketa štapića.¹⁰¹⁾ Oficiri JNA iz kasarne u Donjem Vakufu i rukovodstvo SDS-a naoružali su cjelokupno sposobno srpsko stanovništvo i mobilizirali ga. Tom prilikom »ukopano je artiljerijsko naoružanje, postavljena su mitraljeska gnijezda i straže.¹⁰²⁾

Do sada prikupljena dokumentacija pokazuje da se naoružavanje srpskog stanovništva na području Bugojna sinhronizirano odvijalo od sredine 1991. u saradnji između SDS i oficira JNA. Naime, zločinci SDS-a sa tog područja su, uz pomoć i posredstvom oficira JNA, dobijali oružje sa područja Banje Luke, Šipova i Travnika. Njegova distribucija je vršena po već unaprijed formiranim srpskim oružanim jedinicama. U naoružavanju srpskog stanovništva na području Bugojna posebno su bili aktivni: Boro Pejičić, Vlado Bilanović, Nikola Mišić, Miodrag Poleksić, Nikola Kisin, Vlado Zubić, Novo Stanišić, Janko Kašić, Rajko Stojić, Simica Kašić, Krstan Radić, Ilija Đelmo, Momčilo

je Žari Mrkajiću. Od 18 lica iz navedenih mjesta posebno ističemo sljedeća: Dragan Krstić, Žarko Kulaš, Darko Kulaš, Velimir Mijatović, Siniša Čurić, Dragan Travar i Boris Travar.

99) Isto.

100) Isto.

101) Isto. U krađi su učestvovali: Velibor Mrkajić, Damjan Đorđić, Vaso i Dragan Vujičić, Dragan Mrkajić, Zdravko Žuza, Radoslav Kulanin i Branko Gligorijević.

Eksploziv je, nakon krađe, smješten u podrum kuće Dragana Đorđića, a zatim dio prevezen u kuću Velibora Mrkajića (Isto).

102) Agresija, str. 22(II).

Duvnjak, Čedo Bučić, Boro Milinković, Milan Bašić, Stevo Zelen, Ilija Ikić, kao i bivši milicioneri Stanice javne sigurnosti Bugojno: Grujo Svitlica, Đuro Đurić, Čedo Martić i Anđelko Pavlović, koji su, prije toga, bili na specijalnoj obuci na Manjači. Oni su, putem JNA, osigurali oko 1.500 komada raznog automatskog oružja sa pripadajućom municijom, zatim određene količine teškog naoružanja, kao i radiostanice i ostalu opremu. U tvornici »Slavko Rodić« u Bugojnu je, u drugoj polovini 1991., ilegalno proizvedeno 540 bojnih bombi. Pored toga, bojevi upaljači za granate su izneseni iz te fabrike, a da nemaju oznaku proizvođača, niti serijski broj.¹⁰³⁾

Ubrzano naoružavanje srpskog stanovništva na području Bosanske krajine organizirano je sredinom 1991. Tako je, primjera radi, u ljeto 1991. JNA u Šipovu dijelila oružje Srbima. Istovremeno je Općinsko i stranačko rukovodstvo SDS-a Šipovo sredinom 1991., poslije »puča na legalne organe TO-a i provale u magacine sa oružjem i municijom«, podijelilo oružje i municiju samo Srbima, »među njima i ekstremima, pijanicama, maloumnicima, četnicima, čarapašima«.¹⁰⁴⁾

Naoružavanje srpskog stanovništva na području Bosanske Krupe organizirali su Mile Štrbac, Željko Tabaković, Mirko Orelj, Dragan Damjanović, Mitar Ciganovnić, Mile Vojinović, Branko Miljević, Duško Zmijanac, Ilija Ivanišević, Nikola Tatalović, Stanko Obradović i Rade Mazalov. Oni su, od druge polovine 1991., kao članovi Predsjedništva SDS-a Bosanske Krupe i članovi tzv. Glavnog ratnog štaba, posredstvom JNA naoružavali srpski narod. Milan Štrbac je obavljao i funkciju komandanta tzv. srpske vojske za Bosansku Krupu.¹⁰⁵⁾

103) Dnevni izvještaj, br. 111, 13.8.1992; »Slobodna Bosna«, br. 1, 31. oktobar 1991., 8.

104) »Slobodna Bosna«, br. 21, 19. mart 1992., 8; »Slobodna Bosna«, br. 22, 26. mart 1992., 4; »Oslobođenje«, 25. mart 1993, 5. Srpski zločinci su od tada pa do 23. marta 1992. ispalili na hiljade i hiljade metaka, zastrašujući miran svijet i ubijajući pojedine Bošnjake. »Senlučili su noćima, tromblonskim minama bombardirali bošnjačke kuće po Šipovu, turbe Đerzelez Alije u Gerzovu, barikadama smjenjivali šipovačko rukovodstvo...« i dr.

105) Dnevni izvještaj, br. 110, 12.8.1992 i 114/115, 17.8.1992. Milan Štrbac je, 21. aprila 1992., sa svojim zločincima izvršio oružani napad

Akcijom naoružavanja Srba na području Bihaća rukovodio je, u saradnji sa JNA, Dragan Gaćeša iz Bosanskog Petrovca (profesor ONO i DSZ).¹⁰⁶⁾

Naoružavanje i obučavanje srpskog stanovništva na području Brčkog organizirali su oficiri JNA iz brčanskog garnizona: Pavle Milinković, Predrag Manojlović, Stevan Nikolić, Miodrag Kostić, Dragomir Todorović, Slobodan Milenković, Milorad Jovović, Radoje Bekčić, Marko Subotin, Momčilo Petrović, Dušan Subotić, Milovan Adamović, Momir Cvetković i drugi. Oni su, kao aktivna vojna lica, a odobravajući četničku ideologiju, u periodu od augusta 1991. do marta 1992. podijelili veće količine oružja, municije i vojne opreme, zločincima SDS-a posebno u Brčkom i okolnim selima. Pored toga, oni su planirali i organizirali izmještanje jedinica JNA u srpska sela Pelagićevo, Žabari, Obudovac, Razljevo, Potočani i D. Bukovik, ali i vođenje agresorskih borbenih dejstava srpskih oružanih formacija i zločine nad civilima bošnjačke i hrvatske nacionalnosti, radi stvaranja etnički čiste tzv. »srpske opštine Brčko«.¹⁰⁷⁾

JNA je intenzivno naoružavala Srbe i na području Tuzle. U tim aktivnostima posebno se istakao pukovnik Mile Dubajić, komandant kasarne »Husinska buna«. On je dijelio naoružanje Srbima u Požarnici, Kovačevom Selu, Marićima, Crnom Blatu, Ugljeviku i drugim mjestima.¹⁰⁸⁾

Rukovodstvo Srpske demokratske stranke Bosne i Hercegovine je, u najužoj saradnji sa pojedinim komandantima JNA, organiziralo naoružavanje »pouzdatih« članova te političke partije čak i u toku 1990. i 1991. S tim u vezi, utvrđeno je da su sljedeći oficiri JNA primali zadatke od centrale SDS-a: generalmajor

na Bosansku Krupu, u cilju zauzimanja tog područja i istrjebjenja Bošnjaka na desnoj obali Une.

106) Dnevni izvještaj, br. 149/150, 21.9.1992. Pored toga, on je pripadnicima tzv. srpske stanice sigurnosti u Bosanskom Petrovcu izdavao naredbe da vrše zločine nad Bošnjacima u kojima je i sam učestvovao. On je, inače, jedan od organizatora koncentracionih logora Kozila i Kamenice. Gaćeša je, također, neposredno odgovoran za likvidaciju bošnjačkog stanovništva, pljačke i uništavanje njihove imovine i rušenja islamskih vjerskih objekata.

107) Dnevni izvještaj, br. 85, 18.7.1992.

108) »Oslobođenje«, 20. juli 1993, 4.

Milenko Anđelić, general Ratko Milićević, pukovnici Pero Simović, Jadranko Jandrić i Slavoljub Belošević, potpukovnik Trajković, te major Milivoje Lončarević.¹⁰⁹⁾

Interesantno je ovom prilikom ukazati i na intenzivno djelovanje jednog broja aktivnih oficira JNA, posebno iz Kontr obavještajnog odsjeka Odljelenja sigurnosti 2. vojne oblasti, koji su, u skladu sa instrukcijama najvišeg vojnog vrha SFRJ, tokom 1991. i početkom 1992. svoju ofanzivnu aktivnost usmjerili, prevashodno, na Ministarstvo unutarnjih poslova Bosne i Hercegovine. Posljedice njihovog djelovanja reflektirale su se, prije svega, na stvaranje iskrivljene slike o stanju u Republici Bosni i Hercegovini, zatim na određene probleme u funkcioniranju Ministarstva unutarnjih poslova i organiziranje paravojnih formacija, ali su znatno uticale i na formiranje odnosa i nastupa JNA prema zvaničnim organima vlasti u Republici. Naime, u skladu sa instrukcijama rukovodstva SDS-a, pojedini operativci i inspektori Službe državne sigurnosti i Ministarstva unutarnjih poslova Bosne i Hercegovine, srpske nacionalnosti, su dozirali informacije i podatke koje su dostavljali organima sigurnosti JNA, kao npr. »MUP ne radi ništa protiv muslimanskih ekstremista«, »protiv HOS-a i hrvatskih ekstremista«, kako »službe MUP-a isključivo drže pod nadzorom srpski narod i naoružavanje Srba«, da »kontrolišu JNA« i »rade protiv komandnog kadra i starješina JNA« i sl. Na taj način pripreman je sukob između MUP-a, organa vlasti u Republici Bosni i Hercegovini i JNA. U kontekstu ovako koncipiranih informacija komande vojnih oblasti JNA, te Generalštab Oružanih snaga SFRJ i SSNO, formirali su svoje procjene situacije i na osnovu njih usmjerili svoju aktivnost na planiranje, pripremanje i vođenje agresije na Bosnu i Hercegovinu.¹¹⁰⁾

109) Posebno izdanje, br. 2, 28.4.1992.

110) Isto. Brojna dokumenta vojne provenijencije to nedvosmisleno potvrđuju. Tako, ilustracije radi, general Kukanjac u Zaključcima iz procjene stanja na prostoru Bosne i Hercegovine i zoni odgovornosti 2. vojne oblasti, koje je 20. marta 1992. poslao Generalštabu Oružanih snaga SFRJ, ukazuje, između ostalog, kako »pouzdati podaci«, kao i »istupi člника MUP-a BiH na televiziji« potvrđuju činjenicu da su se »narodi ove Republike dobro naoružali na stranačkoj osnovi«, iznoseći

Pojedini rukovodioci SDS-a »na svim nivoima, raznim kanalima«, u cilju izvođenja agresije na Bosnu i Hercegovinu, traže oružje od JNA i Ministarstva unutarnjih poslova i Ministarstva odbrane Republike Srbije. Vođe i brojni članovi SDS-a stalno održavaju kontakte sa Saveznim sekretarijatom za narodnu odbranu, rukovodstvom Srbije, vlastima i drugim strukturama u Srbiji. Također, održavaju se stalni kontakti između Komande 2. vojne oblasti

pri tom podatke da su »Muslimani naoružali oko 60.000, Hrvati oko 35.000 i Srbi oko 20.000 ljudi« (AIIZ, 2-75, 2-169 i 772).

U dokumentu Komande 2. vojne oblasti pod nazivom »Bezbjednosna situacija u Bosni i Hercegovini« govori se i o paravojnim formacijama i njihovom stavu i odnosu prema JNA. Polazeći pri tom od lažne ocjene da je »rukovodstvo BiH, paralelno sa vođenjem pregovora pod okriljem EZ o mirnom razrješavanju problema u Bosni i Hercegovini, intenzivno radilo na vojnom organizovanju stranačkih vojski (SDA i HDZ)« general Kukanjac ističe kako je »taj proces priveden kraju što potvrđuju i brojne oružane akcije ovih snaga prema JNA i srpskom stanovništvu«. Od osnovnih ciljeva i »dejstva paravojnih formacija na prostoru BiH«, koje je tom prilikom, između ostalih naveo general Kukanjac, ovom prilikom izdvajamo: 1. »Napadom na objekte i pripadnike JNA nanositi joj gubitke i izazvati je na intervenciju da bi se posle toga osudila za napad na demokratske snage i da želi očuvati komunistički sistem u zemlji« i 2. »Genocidom nad srpskim narodom izvršiti pritisak za masovnijim iseljavanjem u Srbiju i na taj način stvarati što veći čist etnički prostor koga će staviti pod svoju kontrolu (od strane snaga SDA i HDZ) i time stvoriti povoljne uslove u slučaju teritorijalnog razgraničenja« (AIIZ, 2-771).

Za realizaciju navedenih ciljeva, po generalu Kukanjcu na »teritoriji BiH su organizovane, naoružane i zadržavale respektivne paravojne formacije na stranačko-nacionalnoj osnovi (SDA, HDZ i HOS)«, koje su prema procjeni JNA, brojale oko 100.000 ljudi (SDA oko 50.000, HDZ oko 35.000 i HOS oko 15.000). Međutim, u ovom dokumentu general Kukanjac se ni jednom jedinom riječju ne osvrće na formiranje srpskih oružanih formacija. Interesantno je ukazati na ocjenu generala Kukanjca o mjestu, ulazi i položaju JNA u Bosni i Hercegovini. Naime, general konstatuje da je JNA »stabilizator mira« na prostoru Bosne i Hercegovine i da je do priznanja nezavisnosti Bosne i Hercegovine (od strane EZ i SAD) ona »kao faktor mira svojim neposrednim prisustvom u kriznim područjima Bosanskog Broda, Kupresa, Mostara, Sarajeva, Bijeljine, sprečavala proširenje međunacionalnih oružanih sukoba«. Međutim, uloga JNA na navodnom sprečavanju »međunacionalnih oružanih sukoba i genocidu nad srpskim stanovništvom u BiH« se, po ocjeni Komande 2. vojne oblasti, »ne uklapa u politiku ekstremnih snaga SDA i HDZ za dominacijom nad srpskim narodom«. S tim u vezi, navodi se da »paravojne formacije SDA i HDZ«, pored »oružanih napada na pripadnike JNA i srpsko stanovništvo«, učestvuju i u oružanim napadima i na

i najužeg rukovodstva Srpske demokratske stranke Bosne i Hercegovine.¹¹¹⁾ Saradnja između SDS-a i komandi, jedinica i ustanova JNA održavana je i na nižem komandnom nivou. Tako, na primjer, predsjednik tzv. »srpske opštine Kalesija« 23. marta 1992. konstatira: »Političke i strateške odluke se usaglašavaju sa Komandom korpusa (riječ je o 17. korpusu JNA-prim. autora) i 4. oklopne brigade.«¹¹²⁾

Zaplijenjeni materijali SDS pokazuju da su najodgovornija lica u vrhu te stranke još u junu 1991. dobila oružje od JNA. Naime, riječ je o licima koja su se u to vrijeme nalazila na najstaknutijim rukovodnim funkcijama SDS-a, ili su bili njegovi

objekte i jedinice JNA, »koje su angažovane u sprečavanju međunarodnih sukoba i genocida nad srpskim narodom (Bosanski Brod, Kupres, Mostar)«. U tom kontekstu, dalje se navodi da je »izvršen masakr nad srpskim stanovništvom u okolini Bosanskog Broda i Kupresa«. Na kraju ovog dokumenta se ocjenjuje kako je priznavanjem nezavisnosti Bosne i Hercegovine od EZ i SAD »neposredno doprinijelo stvaranju opšteg haosa, međunarodnih sukoba i širenju oružane borbe na tom prostoru«, te je JNA na taj način navodno »dovedena u nepovoljan položaj«. Također, konstatuje se u ovom dokumentu da je »najviše rukovodstvo BiH (SDA i HDZ) na čelu sa Alijom Izetbegovićem svojim postupcima i otvorenim pozivom na mobilizaciju, obmanjivanjem javnosti, širenjem neistina i panike neposredno doprinelo sadašnjem stanju u Republici.« (Isto).

Očigledno je da su Komanda 2. vojne oblasti i druge komande i jedinice JNA, kao i najviši vojni vrh SFRJ, uporno širili dezinformacije o događajima u Bosni i Hercegovini, te mjestu i ulozi JNA u ovoj republici, a posebno o ulozi najviših predstavnika vlasti iz redova bošnjačkog i hrvatskog naroda, naročito Alije Izetbegovića. Istina je sasvim drugačija od one koja se plasirala putem JNA o čemu svjedoče brojna dokumenta.

111) AIIZ, 2-75, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 908-1, 20.03.1992. - Generalštabu Oružanih snaga SFRJ («na ličnost NGŠ»); Isto 2-76, Takozvana »vlada SAO Romanije«, Str. pov. br. 10-9/92, 10. februara 1992. - Pomoćniku saveznog sekretara za narodnu odbranu za pozadinu i drugima; Isto, 2-77, Takozvana »vlada SAO Romanije«, Str. pov. br. 10-8/92, 10. februara 1992. - Predsjedniku Vlade Republike Srbije (na ruke dr Radomanu Božoviću).

Oficir JNA Predrag Bukurica (iz Ilijaša), službovao do 1991. u Zadru a zatim prekomandiran u Sarajevo, sredinom maja 1991. odlazi za Beograd, odakle je za potrebe SSNO održavao veze i kontakte sa rukovodstvom SDS na području Pala i Ilijaša, zbog čega je više puta boravio na Palama i u Ilijašu (AIIZ, 2-541).

112) AIIZ, Fond SDS, 1023/11, Predsjednik tzv. »srpske opštine Kalesija«, 23. mart 1992. - Ministru Veliboru Ostojiću.

idejni osnivači, ili članovi Političkog savjeta ili Glavnog republičkog odbora, kao i kadrovi SDS-a u Vladi i Skupštini Bosne i Hercegovine. Na prvom mjestu nalazi se Radovan Karadžić sa poklonjenim »heklerom« sa prigušivačem br. 93421 i 200 metaka. Zatim dolaze sljedeći: Vojislav Maksimović, predsjednik Kluba poslanika SDS-a u Skupštini Republike Bosne i Hercegovine i profesor Sarajevskog univerziteta, koji duži automatski pištolj marke »šorpion« br. 24705 i 100 metaka cal. 7.65 mm; Aleksa Buha, profesor Sarajevskog univerziteta (»šorpion« br. 24578 i 100 metaka 7.65 mm); Petko Čančar, bivši predsjednik Vijeća općina Skupštine R BiH (»šorpion« br. 23722 i 100 metaka cal. 7.65 mm); Momčilo Pejić, bivši ministar za finansije u Vladi R BiH, koji je zadužen »šorpionom« br. 23517 i 100 metaka cal. 7.65 mm); Komnen Pijevac, bivši pomoćnik ministra za informacije u Vladi R BiH, duži »šorpion« br. 24536 i 100 metaka cal. 7.65 mm; Ljubomir Zuković, bivši zamjenik ministra za obrazovanje u Vladi R BiH, duži »šorpion« br. 24538 i 100 metaka cal. 7.65 mm; Tatjana Starović, bivši zamjenik ministra za zdravstvo R BiH, duži »šorpion« br. 24033 i 100 metaka cal. 7.65 mm; Miloš Savić, bivši zamjenik generalnog sekretara Skupštine, duži »šorpion« br. 24818 i 100 metaka cal. 7.65 mm; Slavko Leovac, doktor nauka, profesor Sarajevskog univerziteta, duži »šorpion« br. 24693 i 200 metaka cal. 7.65 mm; Milorad Ekmečić, akademik i profesor Sarajevskog univerziteta, duži »šorpion« br. 24889 i 100 metaka cal. 7.65 mm; Božidar Antić, bivši ministar u Vladi R BiH, duži »šorpion« br. 24826 i 100 metaka cal. 7.65 mm; Risto Đogo, bivši urednik Radio Sarajeva, duži »šorpion« br. 24803 i 100 metaka cal. 7.65 mm; Todor Dutina, književnik, duži »šorpion« br. 24361 i 100 metaka cal. 7.65 mm; Danilo Dursum, bivši direktor hotela »Holiday Inn«, duži »šorpion« br. 25841 i 90 metaka cal. 7.65 mm; Miroslav Toholj, književnik, duži »šorpion« br. 23812 i 100 metaka cal. 7.65 mm; Milivoje Unković, akademski slikar, duži »šorpion« br. 24582 i 100 metaka cal. 7.65 mm; Milivoje Tutnjević, (ul. Muhameda Džudže 20), duži »šorpion« br. 24311 i 100 metaka cal. 7.65 mm i

Mirko Carić, (ul. Pavla Goranina 2), duži »šorpion« br. 25841 i 100 metaka cal. 7.65 mm.¹¹³⁾

U pomenutoj dokumentaciji evidentirana su i tri lica pod oznakom »xy«, »xz« i »zy«, koje su organi Ministarstva unutarnjih poslova Bosne i Hercegovine, preko svojih službi, dešifrirali i smatraju da je riječ o Biljani Plavšić, Nikoli Koljeviću i Momčilu Krajišniku (broj »šorpion« kod Plavšičke je 24879, Koljevića 24661 i Krajišnika 24801).¹¹⁴⁾

Brojni su podaci koji govore o učešću čelnih ljudi SDS-a u naoružavanju srpskog stanovništva. Tako su poslanici Skupštine Kozić i Simić vodili konvoj oružjem kroz istočnu Hercegovinu. Naime, Branko Simić je bio jedan od ključnih ljudi »prijemnog centra JNA naoružanja«. Tako je u jednoj turi od JNA dobio: 54 minobacača 82 mm, preko 600 automatskih pušaka, pištolja, bombi i drugo.¹¹⁵⁾

Paradržavni organi tzv. srpskih autonomnih oblasti iz Bosne i Hercegovine neposredno kontaktiraju sa načelnikom Generalštaba Oružanih snaga SFRJ i obraćaju se Saveznom sekretarijatu za narodnu odbranu, Komandi 2. vojne oblasti, Ministarstvu odbrane Republike Srbije, Ministarstvu unutrašnjih poslova Republike Srbije, Ministarstvu zdravlja Republike Srbije, Ministarstvu za veze sa Srbima izvan Srbije, Crvenom krstu Jugoslavije, Udruženju Srba iz Bosne i Hercegovine, Matici iseljenika i predsjedniku Vlade Republike Srbije »(na ruke dr. Radomanu Božoviću)«, tražeći naoružanje i opremu. S tim u vezi, raspoloživi podaci nedvosmisleno potvrđuju da su Generalštab Oružanih snaga SFRJ i Vlada Republike Srbije formirali, naoružali i opremili srpske »dobrovoljačke«, odnosno četničke (koljačke) jedinice u Bosni i Hercegovini.¹¹⁶⁾

JNA je cjelokupne rezerve naoružanja, municije i opreme

113) »Oslobodenje«, 25. februara 1993.

114) Isto.

115) »Oslobodenje«, 1. oktobar 1993.

116) AIIZ, 2-76, Takozvana »Vlada SAO Romanije«, Str. pov. br. 10-9/92, 10.2.1992.- Pomoćniku Saveznog sekretara za narodnu odbranu i drugima; Isto, 2-77, Takozvana »Vlada SAO Romanije«, Str. pov. br. 10-8/92, 10.2.1992. - Predsjedniku Vlade Republike Srbije »(na ruke dr. Radomanu Božoviću)«.

jedinica i štabova Teritorijalne odbrane Bosne i Hercegovine, te naoružanja, municije i pogonskog goriva JNA koje su se čuvale u skladištima JNA, ustupila i podijelila Srbima. Tako su se u skladištima 2. vojne oblasti nalazile rezerve naoružanja i dva borbena kompleta municije za jedinice i štabove Teritorijalne odbrane Bosne i Hercegovine i naoružanja, municije i pogonskog goriva JNA u sljedećim količinama:

a) za Teritorijalnu odbranu: 78.400 cijevi naoružanja i 1.500 tona municije i

b) za JNA: 30.000 komada lakog pješadijskog naoružanja, 40 tona municije i minskoeksplozivnih sredstava i oko 25 tona pogonskog goriva.¹¹⁷⁾

Na osnovu strogo povjerljivog dokumenta 908-1 (»Vojna tajna«) Komande 2. vojne oblasti od 20. marta 1992. JNA je »na prostoru BiH i zoni odgovornosti 2.VO« (2. vojne oblasti-prim. autora) do 19. marta 1992. srpskim »dobrovoljačkim jedinicama« u zoni 2. vojne oblasti, podijelila 51.900 komada naoružanja (75%), a SDS 17.298 komada (ili 25%). Istovremeno JNA je do 19. marta 1992. podijelila oko 6.000 komada pješadijskog naoružanja koje pripada Teritorijalnoj odbrani Bosne i Hercegovine za naoružavanje srpskog naroda. Do tada je u Sarajevu podijeljeno 300 automatskih pušaka »pouzdanim« penzioniranim oficirima, a za »tri do četiri dana biće naoružano još sto ljudi«. Ta lica će, prema ocjeni komandanta 2. vojne oblasti, »braniti - štiti stambene blokove, zgrade, ulaze i posebno štiti porodice AVL (aktivnih vojnih lica-prim. autora) u radnom vremenu i u situacijama kada AVL izlaze sa jedinicama na logorovanje, borbene zadatke i drugo.«¹¹⁸⁾

117) AIIZ, 2-75, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 908-1, 20.03.1992. - Generalštabu Oružanih snaga SFRJ-(»na ličnost NGŠ«).

118) Isto. »Pouzdanici« penzionirani oficiri JNA su maksimalno uključeni u vojno planiranje, pripremanje i izvođenje agresije na Bosnu i Hercegovinu. O tome postoji dosta podataka. Ilustracije radi ukazujemo na činjenicu da je Slobodan Krivokapić, penzionirani oficir JNA, vlasnik »Konobe« u ul. Marka Marulića (stalno nastanjen u ul. Marjana Baruna br. 2.) u Sarajevu, prije izbijanja agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu raspolagao planovima za okupaciju Kupresa i Livna i njihovo pripajanje tzv. »SAO Krajini«. Krivokapić je znao i za izvjesni »grunтовni uložak«, dokument, koji se nalazio u Komandi 2. vojne oblasti,

Srpsko-crnogorski agresor je i bolničke kapacitete koristio kao skladišta naoružanja. Najeklatantniji primjer je zloupotreba Vojne bolnice u Sarajevu. Naime, u drugoj polovini 1991. godine Vojna bolnica je »postala naoružani logor«. U nju je dovoženo i lagorovano oružje. Tako je, prema izjavi jednog ljekara koji je radio kao psihijatar u sarajevskoj Vojnoj bolnici, samo »na jednom mjestu bilo spremljeno 150 AK-47 i 250 ručnih granata«. ¹¹⁹⁾

Nakon referendumu građana Bosne i Hercegovine za samostalnu, nezavisnu i suverenu državu (29. februara 1992.) ljekari srpske nacionalnosti u toj zdravstvenoj ustanovi u Sarajevu, odvojili su se od svojih nesrpskih kolega i podijeljeno im je oružje. Tako su, npr. kapetan Mladen Pušković (stomatolog), potpukovnik Vladimir Vujaklija (viši rendgenski tehničar) i poručnik Milorad Otović (organ sigurnosti u bolnici) dobili snajperske puške. ¹²⁰⁾

Prema nepotpunim podacima Press-centra Armije Republike Bosne i Hercegovine (od maja 1993) opremom JNA naoružano je 50.400 ljudi (Srba), odnosno pune četiri divizije sa 200 tenkova, 150 oklopnih transportera, 400 teških topova, 800 minobacača i bestrzajnih topova. Republika Srbija je dodatno opremila još oko 42.000 ljudi, odnosno tri samostalne divizije. U tom kontingentu je, na primjer, isporučeno: 1017 mitraljeza kalibra 7,62 mm, 216 mitraljeza 12,7 mm, 162 bestrzajna topa, 441 minobacač, 54 topa kalibra 76 i 100 mm, 36 haubica od 122 mm, 54 višecijevna raketna bacača od 128 i 262 mm, 90 protivavionskih topova (PAT) od 20, 30, 40 i 57 mm, 96 srednjih tenkova, 30 samohotki i 18 oklopnih vozila. ¹²¹⁾

a koji se odnosio na »vraćanje 70 % teritorije R BiH Srbiji«. (Dnevni izvještaj, br. 114/115, 17.8.1992.).

119) Ratni zločini u Bosni i Hercegovini, Izvještaji Amnesty Internacionala i Helsinki Watcha, Antiratna kampanja Hrvatska, Centar za mir, nenasilje i ljudska prava Zagreb, Biblioteka Dokumenti, br. 2, Zagreb, 1993, str. 107.

120) Isto.

121) »Prva linija«, br. 6, 13. maj 1993; »Slobodna Bosna«, br. 4, 21. novembar 1991, 3.

Očigledno je da je do 19. marta 1992. na teritoriji Bosne i Hercegovine u komandama, jedinicama i ustanovama 2. i 4. vojne oblasti i paradržavnim formacijama tzv. srpskih autonomnih oblasti, uglavnom, završena mobilizacija, naoružavanje i opremanje »vojnih obveznika« srpske nacionalnosti. ¹²²⁾

Predsjedništvo Bosne i Hercegovine je, nakon genocida izvršenog u Bijeljini nad Bošnjacima, početkom aprila 1992. uputilo zahtjev JNA da vrati naoružanje jedinica i štabova Teritorijalne odbrane. S tom odlukom je Komanda 2. vojne oblasti upoznala cjelokupni starješinski sastav i predočila im da se to naoružanje i oprema, bez pismenog odobrenja komandanta 2. vojne oblasti, ne smije izdati. Međutim, JNA je odbila vraćanje naoružanja i opreme Teritorijalne odbrane Bosne i Hercegovine. ¹²³⁾

Sve ovo potvrđuje da, dakle, svo naoružanje, municija, oprema, materijalno-tehnička, intendantska i druga sredstva kojim raspoložu srpske oružane formacije potiču iz arsenala JNA, Teritorijalne odbrane Bosne i Hercegovine, kao i Teritorijalne odbrane i Ministarstva unutarnjih poslova Srbije.

Generalštab Oružanih snaga SFRJ i Savezni sekretarijat za narodnu odbranu su sve komande, jedinice i ustanove JNA u Bosni i Hercegovini naoružavali i opremali materijalno-tehničkim i

122) M. Kreso, Činjenice koje ukazuju na agresiju na Republiku Bosnu i Hercegovinu od strane Savezne Republike Jugoslavije i njenih pomagača (rukopis), Sarajevo, 1993, str. 6.

123) Agresija, str. 19; AIIŽ, 2-88, Komanda 2. vojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str. pov. br. 10/36-1940, 02.04.1992. - Generalštabu Oružanih snaga SFRJ-Operativni centar; Isto, 2-118, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-1986, 04.04.1992. - Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ-Sektor pozadine; Isto, 2-85, Komanda 2. vojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str. pov. br. 10/36-2000, 05.04.1992. - Generalštabu Oružanih snaga SFRJ-Operativni centar; Isto, 2-124 Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-2126, 10.4.1992.- Operativni centar Generalštaba Oružanih snaga SFRJ-za Sektor pozadine.

Rukovodstvo Skupćine opštine Bihać je 6. aprila 1992. donijelo odluku da JNA, u roku od 10 dana, vrati oružje jedinicama i Štabu teritorijalne odbrane. Međutim, JNA je to odbila. Stranka demokratske akcije je 9. aprila uputila zahtjev da se izda oružje za jedinice TO iz skladišta u Ustikolini. I taj je zahtjev odbijen (Isto).

intendantskim sredstvima, prvenstveno naoružanjem i municijom, te drugim borbenim sredstvima i opremom.

JNA je, u skladu sa naredjenjem Generalštaba Oružanih snaga SFRJ, posebno od 30. decembra 1991., i instrukcijama Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu (naročito od 21. februara i 20. aprila 1992.) naoružavala i opremala srpske oružane jedinice teritorijalne odbrane i milicije, kao i druge srpske »dobrovoljačke« jedinice, kako u Bosni i Hercegovini, tako i u Hrvatskoj. Na taj način JNA je naoružala, opremila, popunila i obučila srpsko stanovništvo u rukovanju i gađanju pješadijskim i artiljerijskim naoružanjem, što potvrđuju brojna dokumenta.¹²⁴⁾

Paradržavni srpski općinski štab tzv. »teritorijalne odbrane« Bosanski Petrovac, kao »jedina vojna jedinica na teritoriji« te općine je, »s obzirom na političko-bezbjednosnu situaciju u Jugoslaviji«, a posebno dislociranje jedinica JNA iz Hrvatske na to područje, krajem 1991., razmatrao organizacijsko-formacijske popune na formiranju vojnih jedinica i donio zaključak da se obrati JNA radi obezbjeđenja materijalnih sredstava. Komandant tog općinskog štaba, rezervni kapetan I klase Obrad Vržina, 13. decembra 1991. je, s tim u vezi, uputio zahtjev Str. pov. br. 06/190-1 Vojnoj pošti 1754 Bosanski Petrovac i Komandi 530. pozadinske baze za dodjelu pješadijskog i artiljerijskog naoružanja, municije i odjeće za »vojnike«.¹²⁵⁾

124) AIIZ, 2-195, 196, 198 i drugi.

125) AIIZ, 2-175, Tzv. »opštinski štab teritorijalne odbrane Bosanski Petrovac«, Str. pov. br. 06/190-1, 13.12.1991. - Vojnoj pošti 1754 Bosanski Petrovac; Isto, 2-176, Komanda 530. pozadinske baze, Str. pov. br. 25-1, 3.1.1992. - Komandi 5. Vojne oblasti. Tom prilikom tražena su sljedeća materijalno-tehnička sredstva:

1. pištolj 7,62 mm-komada 40;
2. automatski pištolj 7,65 mm-komada 15;
3. automatska puška 7,62 mm-komada 130;
4. puškomitraljez 7,62 mm (7,9 mm)-komada 60;
5. minobacač 60 mm-komada 12;
6. minobacač 82 mm-komada 10;
7. minobacač 120 mm-komada 3;
8. bestrajni top 82 mm-komada 6;
9. ručni bacač raketa 90 mm-komada 20;
10. ručni bacač M-57-komada 40;
11. ručni bacač raketa 64 mm (»zolja«)-komada 200;
12. ručna-odbrambena bomba-komada 400;

Nakon što je dobila navedeni zahtjev Komanda 530. pozadinske baze je, »sagledavajući zadatke koje imaju novoformirane jedinice OpŠTO (opštinski štab teritorijalne odbrane-prim. autora) B. Petrovac« i »procjenom političko-bezbjednosne situacije u širem okruženju zone odgovornosti 530. PoB«, došla do zaključka da su isti u »funkciji kontrole teritorije, upravnih i rokadnih komunikacija, zaštite objekata od posebnog značaja i sadejstva sa jedinicama JNA u eventualnom izvođenju b/d (borbenih dejstava- prim. autora) na ovim prostorima«. Imajući u vidu da su organizacijsko-formacijske pripreme na formiranju navedenih jedinica tzv. općinskog štaba teritorijalne odbrane B. Petrovac »već uspješno sprovedene«, zastupnik komandanta 530. pozadinske baze, pukovnik Milorad Škondrić, ocijenio je da bi »popunom sa traženim MS (materijalna sredstva-prim. autora) dobili dodatne snage na izvršavanju navedenih značajnih zadataka za JNA«, te je Komandi 5. vojne oblasti predložio da se navedeni zahtjev u »što je moguće kraćem roku pozitivno riješi«. Pri tome je posebno napomenuo da se »sa teritorije SO (Skupština općine-prim. autora) B. Petrovac i do sada već uspješno vršilo mobiliziranje v/o (vojni obveznici - prim. autora) i dobrovoljaca, koji su se vrlo aktivno uključili i potrudili u izvršenju zadataka jedinica 5. K i 9. K (K-korpus-prim. autora) i 200. VB, što potvrđuje da se radi o stanovništvu čvrsto motivisanom na zaštiti zajedničke domovine i koje je vrlo pozitivno opredeljeno prema JNA u celini.«¹²⁶⁾

Komanda 2. vojne oblasti, odnosno zastupnik načelnika Tehničke službe pukovnik Gradimir Petrović, 8. januara 1992. Komandi 530. pozadinske baze izdao je naredbu, Pov. br. 32/198-5, da za potrebe tzv. »opštinskog štaba teritorijalne odbrane Bosanski Petrovac« izda sljedeće vrste i količine municije:

- a) iz skladišta municije Bihać:
- metak 7,62 mm za pištolj 2.100 kom.

13. busola lakog tipa-komada 3;

14. 2 borbeni kompleta municije za pješadijsko naoružanje i

15. komplet odjeće za vojnike-komada 1200.

126) AIIZ, 2-176, Komanda 530. pozadinske baze, Str. pov. br. 25-1, 03.01.1992. - Komandi 5. vojne oblasti.

- metak 7,65 mm obično zrna	1.500 kom.
- metak 7,62 mm, probojno-zapaljivo zrna za automatsku pušku	3.780 kom.
- metak 7,62 mm, obično zrna za automatsku pušku	27.720 kom.
- metak 7,62 mm, obilježavajuće zrna za automatsku pušku	7.560 kom.
b) iz skladišta municije Donji Lapac:	
- mina trenutnih za minobacač 60 mm	1.440 kom.
c) iz skladišta municije Bosanski Novi:	
- mina trenutnih za minobacač 82 mm	1.200 kom.
- mina kumulativnih za ručni bacač M-57	320 kom.
- bomba ručna M- 75	420 kom. ¹²⁷⁾

Za popunu 6. ličke divizije Komanda 5. vojne oblasti je 2. januara 1992. (Pov. br. 32/205-3) od Komande 608. Tehničko snabdjevačke baze SSNO hitno tražila sljedeće naoružanje:

- automatska puška 7,62 mm M-70	100 kom.
- automatska puška 7,62 mm M-70 AB2	300 kom.
- poluautomatska puška 7,9 mm, snajper, M-76	100 kom.
- minobacač 60 mm M-57	40 kom.
- minobacač 82 mm M-69	16 kom. ¹²⁸⁾

Generalmajor Dušan Koturović, načelnik Vojne pošte 4509 u Beogradu, je, »na osnovu nastalih potreba«, 7. februara 1992. Vojnoj pošti 9808 u Pančevu izdao naredbu Pov.br. 11/9 da za potrebe 3. odreda Teritorijalne odbrane u sastavu 10. partizanske divizije, čije se komandno mjesto nalazilo u selu Zivaja, kod Bosanske Dubice, izda nalog za preraspodjelu sljedećih sredstava:

127) AIIZ, 2-177, Komanda 2. vojne oblasti, Pov. br. 32/198-5, 08.01.1992. - Komandi 530. pozadinske baze i OpŠTO Bosanski Petrovac.

128) AIIZ, 2-222, Komanda 5. vojne oblasti, Pov. br. 32/205-3, 02.01.1992. - Komandi 608. TSB SSNO i drugima.

Navedena sredstva je, po ocjeni pukovnika Gradimira Petrovića, zastupnika načelnika Tehničke službe Komande 5. Vojne oblasti, trebalo »isporučiti« 530. pozadinskoj bazi, »koja će izvršiti distribuciju do krajnjih primaoca«.

1. protiv oklopni top 76 mm M-42 sa 3 borbena kompleta municije	6 kom.
2. samohodno oružje 76 mm M-18 sa 3 borbena kompleta municije	6 kom. ¹²⁹⁾
Komanda 2. vojne oblasti je, na osnovu naređenja Generalštaba Oružanih snaga SFRJ, Uprave artiljerije (Pov.br. 11-9 od 7. februara 1992.) komandama 993., 530. i 405. pozadinske baze i Komandi 5. korpusa 22. februara 1992. izdala naređenje (Pov.br. 32/148-60) da se, za popunu 3. odreda Teritorijalne odbrane 10. partizanske divizije 5. korpusa JNA, izdaju sljedeće vrste i količine municije:	
a) iz 1. skladišta municije »Krčmarice«-Banja Luka	
- metak 76 mm, trenutno-fugasni za SO M18	161 kom.
- metak 76 mm, pancirni za SO M18	180 kom.
- metak 76 mm, potkalibarno za SO M18	36 kom.
b) iz 2. skladišta municije Mrkonjić Grad	
- metak 12,7 mm, pancirno zapaljivo i pancirno zapaljivo obilježavajuće zrna za »Browning«	14.400 kom.
- bomba ručna M- 75	150 kom.
- metak 76 mm, trenutno fugasni za top M-42	450 kom.
- metak 76 mm, kumulativni sa rotirajućim zrnom za top M-42	450 kom.
c) iz 3. skladišta municije Bihać	
- metak 76 mm, potkalibarno za SO M18	144 kom.
d) iz 2. skladišta municije Golubić	
- metak 76 mm, trenutno fugasni za SO M18	290 kom. ¹³⁰⁾

Takozvana srpska stanica javne sigurnosti Bosanski Petrovac se, 6. februara 1992., obratila JNA, odnosno Vojnoj pošti 1754 Bosanski Petrovac i Komandi 530. pozadinske baze, i zatra-

129) AIIZ, 2-224, Vojna pošta 4509 Beograd, Pov. br. 11-9, 07.01.1992.- Vojnoj pošti 9808 Pančevo. Navedena sredstva je trebalo izuzeti iz 2. vojne oblasti.

130) AIIZ, 2-225, i 2-227, Komanda 2. vojne oblasti, Pov. br. 32/198-60, 22.02.1992. - komandama 993., 530. i 405. pozadinske baze i Komandi 5. korpusa.

žila »pozajmicu« borbenih sredstava i opreme radi opremanja »rezervnog i aktivnog sastava milicije«. Tom prilikom su tražena sljedeća borbeno sredstva i oprema:

- 50 snajperskih pušaka, sa određenim brojem borbenih kompleta municije;
- 250 komada »zolja« i 150 komada »osa«;
- 250 pari čizama za teren;
- 250 pulovera;
- rukavice i dr.¹³¹⁾

Polazeći od ocjene da se »rezervni i aktivni sastav milicije kroz svoju obuku nije obučavao oko rukovanja sa ovim borbenim sredstvima«, Ljubomir Kerkez, načelnik navedene paradržavne stanice javne sigurnosti je od Komande 530. pozadinske baze tražio i pomoć »oko realizacije obuke u rukovanju i gađanju sa ovim sredstvima u rezervnim stanicama milicije«.¹³²⁾

Paradržavni srpski okružni štab teritorijalne odbrane Bihać se, 18. februara 1992., (Str.pov.br. 06/1-1/92) obratio Komandi 450. pozadinske baze za popunu sa 2.000 komada pješadijskog naoružanja, dva borbeno kompleta municije i 850 kompleta vojne opreme (odjeće i obuće) u cilju formiranja »jedinice od srpskog naroda«.¹³³⁾

Nakon što je dobila navedene zahtjeve tzv. stanice javne bezbjednosti Bos. Petrovac i tzv. okružnog štaba teritorijalne odbrane

131) AIIZ, 2-234, *Ministarstvo za unutarnje poslove, Centar službi sigurnosti Bihać, Stanica javne sigurnosti Bosanski Petrovac, Str. pov. br. 01-06/92, 06.02.1992.* - *Vojnoj pošti 1754 Bosanski Petrovac, Isto, 2-223, Komanda 530. pozadinske baze, Str. pov. br. 267-2, 17.02.1992.* - *Komandi 2. vojne oblasti.*

132) Isto.

133) AIIZ, 2-232, *Okružni štab TO Bihać, Str. pov. br. 06/1-1/92, 18.02.1992.* - *Komandi 405. pozadinske baze. Komanda 405. pozadinske baze je navedeni zahtjev »ovog štaba TO Bihać«, dostavila Komandi 2. vojne oblasti na ličnost generalmajora Ratka Miličevića, jer je ta »jedinica nadležna za rešavanje po zahtevu«, sa molbom da se taj zahtjev razmotri u duhu naređenja načelnika Generalštaba Oružanih snaga SFRJ - br. 2268-1, od 30.12.1991. i naređenja Komande 2. vojne oblasti br. 31/103-6-1, od 09.01.1992. (AIIZ, 2-231, Komanda 405. pozadinske baze, Str. pov. br. 200-2, 18.02.1992. - Komandi 2. vojne oblasti).*

Bihać, Komanda 2. vojne oblasti se, u skladu sa naređenjem načelnika Generalštaba Oružanih snaga SFRJ, (Pov.br. 2268-1) od 30. decembra 1991. i 3. marta 1992., (Pov.br. 32/205-16) (»Vojna tajna-Poverljivo«) obratila Tehničkoj upravi Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu, sa zahtjevom da se odobri popuna tih jedinica naoružanjem i opremom.¹³⁴⁾

Vojna pošta 5027 Sarajevo je, na osnovu zahtjeva Vojne pošte 4022 iz Banja Luke, (Pov.br. 18/4-35 od 26. marta 1992.) da joj se za »kvalitetniju popunu jedinica i opremanje dobrovoljaca« hitno obezbjedi 2.000 komada automatskih pušaka 7,62 mm, 30. marta odobrila izdavanje 986 komada automatskih pušaka 7,62 mm. S tim u vezi, interesantno je istaći da je pomenuta jedinica u Banjoj Luci, 26. marta 1992., raspolagala sa 17.571 komada automatskih pušaka navedenog kalibra, a da je po formaciji »sljeduje 21.901 komad«.¹³⁵⁾

Popuna paradržavnih srpskih jedinica i štabova teritorijalne odbrane, kao i organa i jedinica milicije, sa materijalno-tehničkim i intendantskim sredstvima (pješadijsko i artiljerijsko naoružanje, tenkovi, municija, minsko-eksplozivna sredstva, sredstva veze, intendantska tehnika za rad u poljskim uvjetima, oprema) i materijalnim rezervama neposredno je vršena od Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu i njegovih komandi, jedinica i ustanova. Tim aktivnostima je lično komandovao načelnik Generalštaba Oružanih snaga SFRJ generalpukovnik Blagoje Adžić. Tako je 13. marta 1992. u Komandi 6. Operativne grupe održan sastanak između predstavnika Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu, 2. vojne oblasti, komandi korpusa i predstavnika tzv. ministarstva unutarnjih poslova i paradržavnog glavnog štaba teritorijalne odbrane tzv. »Republike Srpska Krajina«, kojim je rukovodio zamjenik načelnika Generalštaba Oružanih snaga SFRJ. Na tom sastanku su, »u vezi

134) AIIZ, 2-230, *Komanda 2. vojne oblasti, Pov. br. 32/205-16, 03.03.1992.* - *Saveznom sekretarijatu za narodnu odbranu-Tehničkoj upravi.*

135) AIIZ, 2-236, *Vojna pošta 4022, Pov. br. 18/4-35, 26.03.1992. Banja Luka - Vojnoj pošti 5027 Sarajevo; Isto, 2-235, Vojna pošta 5027 Sarajevo, Pov. br. 32/205-24, 30.03.1992. - vojnim poštama 5290 i 4022 Banja Luka.*

sa popunom sa MTS i MR (materijalno-tehnička sredstva i materijalne rezerve-prim. autora) jedinica i štabova TO, kao i organa i jedinica milicije« zauzeti sljedeći stavovi:

1) paradržavni organi i jedinice milicije »će dobiti 20.000 kompleta obuće i 100 terenskih m/v« (motornih vozila-prim. autora). Za ostala sredstva »MUP je imao obavezu da dostavi zahtjeve za popunu« (prioritet u popuni je dat jedinicama milicije, TO i našim pješadijskim odredima);

2) komande korpusa su obavezne da, iz svojih sredstava, izvrše popunu po formaciji jedinica i štabova TO i milicije ispravnim naoružanjem i opremom. »Za nedostajuća sredstva obratiće se Komandi 2. VO, koja zahtjeve koje ne može rešiti dostavlja nadležnim organima SSNO« i

3) popuna korpusa »nedostajućim i opravka neispravnih MTS«, kao i popuna »nedostajućih rezervi, biće izvršena nakon pre-dislokacije«. ¹³⁶⁾

Generalpukovnik Milutin Kukanjac je sa navedenim zaključcima 7. aprila 1992., (Str.pov.br. 31/101-230) upoznao komande 9, 10. i 5. korpusa, napominjući da su dužni postupiti »po zaključcima koji su doneti na pomenutom sastanku«. Pored toga, on je posebno naglasio da komande pomenutih korpusa popunu sredstava vrše prema formaciji, s tim da »za sva sredstva koja se traže preko formacije« traže odobrenje za popunu. General Kukanjac je komandante pomenutih korpusa upoznao da je njegova Komanda naknadno primila formacije pozadinskih baza operativnih zona i pozadinskih baza tzv. glavnog štaba teritorijalne odbrane i milicije za popunu ratnim materijalnim rezervama. Pri tome je napomenuo da je »određen broj i vrsta vozila iz AF kojima se popunjavaju jedinice i štabovi TO«. ¹³⁷⁾

Za potrebe paradržavnog štaba teritorijalne odbrane 3. Operativne zone za Baniju i Kordun sa prištapskim jedinicama prostorne

136) AIIZ, 2-127, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36- 2201, 13.04.1992. - Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ-za Sektor pozadine (pozadinski izvještaj -OP 54); Isto, 2-134, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-2383, 20.04.1992. - Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ-za Sektor pozadine (pozadinski izvještaj -OP 61).

strukture opštinskih štabova teritorijalne odbrane samozvane »srpske autonomne oblasti krajina« (zahtjev broj 405-1, od 13. marta 1992.) su, u skladu sa navedenim dogovorom u Sekretarijatu za narodnu odbranu, odobrena sljedeća materijalno-tehnička i intendantska materijalna sredstva: 50 pištolja 7,62 mm; 40 pištolja 7,65 mm (»šorpion«); 500 poluautomatskih pušaka 7,62 mm; 300 automatskih pušaka 7,62 mm; 400 pušaka M-48 7,9 mm; 50 puškomitraljeza 7,9 mm; 100 puškomitraljeza 7,62 mm; 30 pušaka snajper; 9 puškomitraljeza 84 mm; 500 »zolja«; 50 »osa«; 40 strijela 2-M; 40 protivavionskih topova 20/1; 40 protivavionskih topova 20/3; 1.500 ROB M-75; 3.000 zaštitnih maski; 4.200 metaka 7,62 mm za TT; 12.000 metaka 7,65 mm za šorpion; 435.000 metaka 7,62 mm za poluautomatsku i automatsku pušku i puškomitraljez; 60.000 metaka 7,9 mm za pušku M-48; 9.000 metaka 7,9 mm za snajper; 1.000 tromblona trenutnih; 1.000 tromblona kumulativnih; 27 dvogleda sa infracrvenim uređajem; 18 snajperskih infracrvenih uređaja; 9 centrala telefonskih TICI-10; 50 kalemo-va telefonske žice; 10 radiouređaja RTU-100; 30 dvogleda artiljerijskih; 40 busola artiljerijskih; 2 akumulatora 180 A/Č 12 V; 2 akumulatora 130 A/Č 24V; 9 alata mehaničara veze; 200 baterija 4,5 V; 100 baterija 1,5 V i 9 ispravljača za punjenje akumulatora. ¹³⁸⁾

Komanda 2. vojne oblasti je, na osnovu naređenja Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu (DT br. 892-1 od 27. februara 1992.) 1. aprila 1992. izdala naređenje (Pov.br. 14/20-38) načelniku Pozadinske službe 2. vojne oblasti da »teritorijalno odbrani« tzv. Zapadne Slavonije, u vezi sa njenim organizacijsko-formacijskim promjenama i potrebama popune, iz sastava jedinica 5. korpusa i 993. pozadinske baze izvrši pripre-

137) AIIZ, 2-183, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 31/101- 230, 07.04.1992.- Komandi 9. korpusa.

138) AIIZ, 2-239, Tzv. »srpska autonomna oblast krajina, štab TO III Operativne zone Banije i Korduna«, br. 405-1, 23.03.1992., Vojnič - 530. pozadinskoj bazi Bosanski Petrovac; Isto, 2-237, Komanda 530. pozadinske baze, Str. pov. br. 863-3, 31.03.1992.- Komandi 2. vojne oblasti.

me i predaju, po sljedećem spisku: 16 protivavionskih topova-PAT 20/1 mm, M-75 (10 iz sastava jedinica 5. korpusa i 6 iz 993. pozadinske baze); 12 lansirnih mehanizama »S-2M« (iz sastava jedinica 5. korpusa) i jedan primjerak planšete 60x60.¹³⁹⁾

Za potrebe tzv. zonskog štaba teritorijalne odbrane Zapadna Slavonija, a na osnovu akta Vojne pošte 4509 Beograd, (Pov.br. 173-2 od 27. marta 1992.) i telegrama Vojne pošte 9808 Pančevo, (Pov.br. 11-200/1 od 7. aprila 1992.) dostavljena su sljedeća sredstva: 24 protivoklopna lansirna kompleta 9k-11; 8 komada artiljerijskih durbina; 16 komada artiljerijskih busola; 16 komada artiljerijskih termometara i 16 komada artiljerijskih logaritama iz Vojne pošte 9802 Visoko.¹⁴⁰⁾

Savezni sekretarijat za narodnu odbranu je početkom 1992. donio odluku da se materijalno-tehnička sredstva za potrebe tzv. zonskog štaba teritorijalne odbrane Zapadna Slavonija ustupaju »bez naknade«. U skladu sa tom odlukom i na osnovu odobrenja Uprave pješadije (Pov.br. 289-2 od 26. marta 1992.) zatim na osnovu telegrama Komande 608. Tehničke snabdjevačke baze SSNO, (Pov.br. 1194-2 od 8. aprila 1992.), te na osnovu »hitne potrebe na terenu« i zahtjeva tzv. zonskog štaba teritorijalne odbrane Zapadne Slavonije, Komanda 2. vojne oblasti je 10. aprila 1992. Komandi 5. korpusa izdala naredbu, (Pov.br. 32/205-28) da se toj paradržavnoj tvorevini izdaju iz 5. korpusa sljedeća materijalnotehnička sredstva (naoružanje i oprema): 383 komada poluautomatskih pištolja; 78 komada automatskih pištolja; 135 komada poluautomatskih pušaka 7,9 mm snajper; 324 torbice za nošenje tromblonske mine; 589 komada ručnih dvogleda; 393 komada ručnih busola; 102 komada kurvimetara; 5 komada poljskih periskopa; 3.839 komada univerzalnih, kožnih, jednodijelnih fišeklja; 103 komada signalnih pištolja; 109 mitraljeza; 36 minobacača 60 mm; 24 minobacača

139) AIIZ, 2-178, Komanda 2. vojne oblasti, Pov. br. 14/20-38, 01.04.1992. - načelniku Pozadinske službe 2. vojne oblasti.

140) AIIZ, 2-184, Vojna pošta 9808, Pov. br. 11-200/1, 07.04.1992 Sarajevo, - Komandi 2. vojne oblasti.

82 mm; 46 komada bestrzajnih topova; 327 komada poluautomatskih pušaka i 116 komada puškomitraljeza.¹⁴¹⁾

Komanda 2. vojne oblasti je, na osnovu zahtjeva Komande 10. korpusa, (Str.pov.br 20/40-2009 od 5. aprila 1992) u prvoj polovini aprila 1992. za popunu jedinica tzv. »operativne zone Kordun« odobrila sljedeća tehničko-materijalna sredstva (municiju i minsko-eksplozivna sredstva): 6.300 metaka za pištolj 7,62 mm obično zrno; 4.000 metaka za pištolj 7,65 mm obično zrno; 19.800 metaka za pušku 7,9 mm snajper obično zrno i 10.800 metaka pancirno zrno; 380.800 metaka obilježavajuće zrno za automatsku i poluautomatsku pušku, puškomitraljez i mitraljez 7,62 mm i 175.840 metaka pancirno zrno; 9.600 metaka za mitraljez 12,7 mm »browning«, pancirno zrno; 872 metka za ručni bacač M-57, kumulativna mina; 2.352 za tromblon puščani, kumulativna mina; 2.232 metka za bestrzajni top 82 mm, trenutno kumulativno zapaljivo zrno; 15.360 ručnih odbrambenih bombi M-75; 1.170 protiv-oklopnih bombi; 8.500 metaka 26 mm signalnih (svih boja); 172 trenutne lake mine za minobacač 120 mm i 3.360 trenutne teške mine; 3.044 rakete 9m-14m (za lični komplet 9-m11); 198 raketa 9m-32m (za lični komplet »Strela 2-m«); 1.486 trenutnih fugasnih granata za top 100 mm na tenku T-55, 894 pancirnih obilježavajućih i 820 kumulativnih; 7.488 pancirnih zapaljivih metaka za protivavionski mitraljez 12,7 mm na tenku T-55; 172.800 metaka za mitraljez 7,62 mm obično zrno, 49.680 obilježavajuće zrno i 24.840 pancirno zapaljivo zrno; 7.950 pješadijskih nagaznih mina; 30 upaljača specijalnih mehanički; 30 upaljača specijalnih hemijski; 15 upaljača specijalnih električnih i 15 upaljača specijalnih vremenski.¹⁴²⁾

Uprava inženjerije je, na osnovu zahtjeva tzv. »glavnog štaba teritorijalne odbrane samozvane »Republike Srpska Krajina«, (Pov.br. 220/92.) od 24. marta 1992, 6. aprila 1992. za potrebe navedene paradržavne tvorevine dostavila spisak minsko-

141) AIIZ, 2-186, Komanda 2. vojne oblasti, Pov. br. 32/205-28, 10.04.1992. - Komandi 5. korpusa.

142) AIIZ, 2-181, Komanda 10. korpusa, Str. pov. br. 20/40-2009, 05.04.1992. - Komandi 2. vojne oblasti (Tehnička služba).

eksplozivnih sredstava, koja treba »ešalonirati i čuvati kao rezervu«: 10.000 kg trotil eksploziva; 5.000 kg plastičnog eksploziva; 30.000 komada protiv-pješačkih mina usporavajućeg dejstva; 3.000 komada protiv-avionskih mina; 1.500 komada mina rasprskavajućih usporenog dejstva; 3.000 metara sporogorećeg štapina; 30.000 metara detonirajućeg štapina; 3.000 komada detonatorskih kapisli br. 3 i 3.000 komada detonatorskih električnih kapisli.¹⁴³⁾

Vojna pošta 5027 Sarajevo je, na osnovu zahtjeva Vojne pošte 4022 Banja Luka, (Pov.br. 18/4-37 od 1. aprila 1992) 8. aprila 1992 (Pov.br 32/205-28) navedenoj vojnoj pošti izdala sljedeća materijalno-tehnička sredstva: 40 komada automatskih pištolja 7,65 mm M-61; 166 komada poluautomatskih pušaka 7,9 mm, snajper M-76; 111 automatskih pušaka 7,62 mm, M-70AB2; 214 puškomitraljeza 7,62 M-72B1; 344 mitraljeza 7,9 mm; 12 pištolja M-52 za mitraljez 7,9 mm; 22 ručni bacač raketa 90 mm M-79; 26 minobacača 60 mm M-57; 32 minobacača 82 mm M-69; 2 bestrzajna topa 82 mm M-60A1; 164 šljema M 59/85; 90 izviđačkih dvogleđa 7x40; 16 artiljerijskih busola PAB-ZAT i 24 pulta 9S415.¹⁴⁴⁾

Komanda 2. vojne oblasti je 5. korpusu, na osnovu zahtjeva njegove komande, (Pov.br. 18/4-37) od 1. aprila 1992 13. aprila 1992 (Pov.br. 32/205-28) izdala sljedeća tehničko-materijalna sredstva: 44 komada automatskih pištolja 7,65 mm ; 103 signalna pištolja 26 mm; 22 minobacača 60 mm; 26 bestrzajnih topova 82 mm; 4.340 komada univerzalnih, kožnih, jednodijelnih fišeklja; 262 komada izviđačkih dvogleđa 6x30 i 16 poljskih periskopa.¹⁴⁵⁾

U drugoj polovini aprila 1992. JNA je iz Srbije za potrebe njenih komandi i jedinica u Bosni i Hercegovini dovela municiju i minsko - eksplozivna sredstva. Tako je, ilustracije radi, iz 3.

143) AIIZ, 2-182.

144) AIIZ, 2-189, *Vojna pošta 5027 Sarajevo*, Pov. br. 32/205-28, 08.04.1992.- *Vojnoj pošti 824 8 Knin i Vojnoj pošti 4022 Banja Luka*.

145) AIIZ, 2-192, *Komanda 2. vojne oblasti*, Pov. br. 32/205-28, 13.04.1992. - *Komandi 5. korpusa i Komandi 744 pozadinske baze*.

vojne oblasti 21. aprila 26 motornih vozila, preko Sremske Rače, prevezilo municiju i minsko - eksplozivna sredstva za Tuzlu i Banja Luku. U toku 23. aprila 18 motornih vozila od 3. vojne oblasti dovezlo municiju u Komandu 993. pozadinske baze (Banja Luka). Tom prilikom su dovezene sljedeće količine municije: 2.888 metaka 122 mm za d-30 puno barutno punjenje; 2.169 metaka 122 mm za d-30 smanjeno barutno punjenje; 1.344 metaka 155 mm hemijskih i 529 metaka 126 mm višecijevni bacač raketa »plamen«.¹⁴⁶⁾

Tzv. srpska opština Bosanska Krupa u drugoj polovini aprila 1992. obratila se Komandi 530. pozadinske baze i 10. korpusu »za pomoć u formiranju jedinica TO i njihovo obezbeđenje intendantskim i tehničkim MS (prvenstveno naoružanje i municija)«. Pomoćnik komandanta za pozadinu Komande 10. korpusa, pukovnik Grujo Borić je, »imajući u vidu naređenje Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu (Str.pov.br.359-1) od 21. februara 1992. godine, kao i trenutnu političku situaciju na teritoriji ove opštine«, obavještavajući Komandu 2. vojne oblasti, u telegramu (Str.pov.br. 19/81-442 od 23. aprila 1992) iznio mišljenje »da im treba odobriti određena MS koje bi izdala 530. Pob.« (pozadinska baza-prim. autora). Generalpukovnik Milutin Kukanjac je, »imajući u vidu hitnost realizacije zadatka na formiranju jedinica TO srpske opštine Bosanska Krupa«, a u skladu sa naredjenjem Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu (Str.pov.br.359-1) od 21.02.1992. godine«, 24. aprila 1992. , (Str.pov.br. 31/103-40-1) naredio Komandi 10. korpusa i Komandi 530. pozadinske baze da iz »viškova u jedinicama 10. korpusa i raspoloživih rezervi u 530. Pob« izdaju

146) AIIZ, 2-135, *Komanda 2. vojne oblasti*, Str. pov. br. 10/36-2401, 21.04.1992. - *Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ-za Sektor pozadine (pozadinski izvještaj -OP 62)*; Isto, 2-162, *Komanda 993. pozadinske baze*, Str. pov. br. 47-120, 23.04.1992.- *Komandi 2. vojne oblasti i Komandi 5. korpusa*; Isto, 2-138, *Komanda 2. vojne oblasti*, Str. pov. br. 10/36-2488, 25.04.1992.- *Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ- za Sektor pozadine (pozadinski izvještaj OP 65)*.

Navedene količine municije su većim dijelom smještene u 1, a dijelom u 2. tehničko skladište municije Komande 993. pozadinske baze u Banjoj Luci. Ujedno se »vrši utovar r/d za prevoz u Pančevo i Krugujevac«.

naoružanje, municiju i opremu za »noviformirane jedinice TO SO (teritorijalne odbrane Skupštine općine-prim. autora) Bosanska Krupa«. Tom prilikom general Kukanjac je posebno naglasio da »nedostajuća sredstva« telegramom traže od Tehničke uprave Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu, sa »pozivom na Naredenje Načelnika GŠ OS (Generalštab Oružanih snaga-prim. autora) SFRJ (Pov.broj 2268-1 od 30.12.1991. godine) i moju saglasnost«. ¹⁴⁷⁾

Usmjeravajući posebnu aktivnost na dezintegraciju Ministarstva unutarnjih poslova Bosne i Hercegovine, ¹⁴⁸⁾ JNA je, u skladu sa Naredenjem načelnika Generalštaba Oružanih snaga SFRJ (Pov.br. 2268 od 30. decembra 1991.) i odlukama tzv. »skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini o formiranju tzv. »srpskog ministarstva unutrašnjih poslova« od 1991. i Izvršnog oclbora Srpske demokratske stranke (br. 702/02/92. od 3. aprila

147) AIIZ, 2-195, Komanda 10. korpusa, Str. pov. br. 19/31-442, 23.04.1992. - Komandi 2. vojne oblasti. Isto, 2-196, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 31/103-40-1, 24.04.1992. - Komandi 10. korpusa i Komandi 530. pozadinske baze (na ličnost komandanta).

148) Značajno mjesto u pripremi agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu pripada Kontraobavještajnoj službi JNA (KOS) i Saveznom sekretarijatu za unutrašnje poslove (SSUP). Neophodno je pri tom imati u vidu odnos KOS-a i SSUP-a prema Ministarstvu unutarnjih poslova Bosne i Hercegovine. Naime, Srpska demokratska stranka Bosne i Hercegovine je, kao ključna KOS-ova poluga, odmah nakon formiranja, kontinuirano pratila stanje u Ministarstvu unutarnjih poslova Republike Bosne i Hercegovine, počev od stanica javne sigurnosti po općinama, pa sve do rukovodstva Službe državne sigurnosti i Kolegija ministra. U tom kontekstu treba istaći da su sve relevantne informacije o stanju u svim organizacionim jedinicama MUP-a, redovno prosljeđivane kabinetu predsjednika SDS i ministru SSUP-a. Također, jedan broj kadrova zaposlenih u Ministarstvu unutarnjih poslova i centrima službi sigurnosti redovno je prisustvovao sjednicama najviših organa SDS, te održavao permanentne kontakte sa članovima Glavnog odbora SDS-a Bosne i Hercegovine. Insistiranjem na određenim kadrovskim rješenjima (u centrima službi sigurnosti u Banjoj Luci, Bihaću, Doboju i Tuzli, »osigurati da načelnici centara budu Srbi odani SDS-u, a u drugim centrima da Srbi zauzmu mjesta načelnika Sektora javne bezbjednosti«) SDS je anticipirala i zone ratnih djelovanja u Bosni i Hercegovini-sjeverna Bosna (glavni koridor za vezu između zapadnih granica imaginarne »Velike Srbije« i samozvane Jugoslavije).

U Ministarstvu unutarnjih poslova Republike Bosne i Hercegovine,

1992.)¹⁴⁹⁾ iz svojih materijalnih rezervi naoružala i opremila tzv. »ministarstvo unutrašnjih poslova srpske Bosne i Hercegovine«. Naime, tzv. Centar službi bezbjednosti Banja Luka paradržavnog Ministarstva za unutrašnje poslove tzv. »srpske republike Bosne i Hercegovine« 23. aprila 1992., (Str. pov. br. 11.) obratio se Komandi 2. vojne oblasti sa zahtjevom da im, u okviru svoje nadležnosti, »za potrebe odreda milicije za specijalne name- ne, koji se formira pri Centru službi bezbednosti Banja Luka«, ustupi na korištenje materijalno-tehnička sredstva. Među tim sredstvima, posebno treba, istaći sljedeća: 6 helikoptera; 7 oklopnih vozila; 10 terenskih i teretnih motornih vozila; zatim ogromne količine naoružanja (pištolji raznih kalibara, automatske puške, puškomitraljezi, mitraljezi, snajperske i hemijske puške), municije, minsko - eksplozivnih i hemijskih sredstava, zatim sredstava veze, sredstava za osvjetljenje i razglas, razne instrumente, zaštitne i specijalne opreme, alate, intendantske opreme i sanitetskih sredstava (Vidi Prilog XV).¹⁵⁰⁾

prema instrukcijama Generalštaba Oružanih snaga SFRJ, u periodu od oktobra 1991. do januara 1992., u cilju ovladavanja MUP-om Bosne i Hercegovine ili njegovim neutraliziranjem kao značajnog odbrambenog faktora u Bosni i Hercegovini, boravila je i »ekspertna grupa« SSUP-a (sastavljena od inspektora Službe državne i Službe javne sigurnosti SSUP-a). Uloga članova ove »ekspertne grupe« bila je prevashodno obavještajnog karaktera. Naime, njihov osnovni zadatak je bio prikupiti podatke o radu, kadrovskoj i materijalnoj opremljenosti i osposobljenosti Službe državne sigurnosti MUP-a Republike Bosne i Hercegovine, zatim podatke koji se odnose na stanice javne sigurnosti širom Bosne i Hercegovine, pokazujući pri tome posebno zanimanje za rezervni i aktivni sastav milicije, njihovu popunu, opremljenost, naoružanje i slično.

Treba posebno ukazati na činjenicu da je spomenuta »ekspertna grupa« stigla u Bosnu i Hercegovinu na poziv tadašnjeg ministra unutarnjih poslova Republike Bosne i Hercegovine Alije Delimustafića. Naime, Alija Delimustafić, kao i njegov zamjenik Vitomir Žepinić, te jedan broj rukovodnih kadrova u MUP-u Bosne i Hercegovine i njegovim organizacionim jedinicama, kao i značajan broj rukovodnog kadra srpske nacionalnosti u miliciji, bili su aktivni saradnici KOS-a (AIIZ, 2-551).

149) AIIZ, Fond SDS, 490/1-16.

150) AIIZ, 2-197, Tzv. »Srpska republika Bosna i Hercegovina - ministarstvo za unutrašnje poslove Sarajevo - centar službi bezbednosti Banja Luka«, Str. pov. br.11, 23.04.1992. - Komandi 2. vojne oblasti (na ličnost komandanta).

General Milutin Kukanjac je navedeni zahtjev, u skladu sa naredjenjem načelnika Generalštaba Oružanih snaga SFRJ (Pov. br. 2268-1 od 30. decembra 1991.) 24. aprila 1992. (Str. pov. br. 31/103-41) dostavio Tehničkoj upravi SSNO, sa naznakom »VRLO HITNO«. Pri tome je iznio svoje mišljenje da bi »zahtevu trebalo udovoljiti prvenstveno za ona sredstva koja se ne mogu naći na tržištu i u količini koja može obezbediti najnužnije potrebe«. ¹⁵¹⁾ Dva dana kasnije, tj. 26. aprila Komanda 2. vojne oblasti je izdala nalog 993. pozadinskoj bazi da za potrebe tzv. »Centra službi bezbjednosti« u Banjoj Luci izda navedena materijalna sredstva. ¹⁵²⁾

I 30. i 39. partizanska divizija, zatim 13. partizanska brigada, koja se nalazila u sastavu 11. borbene grupe na Kupresu, kao i 30. pješadijska divizija su popunjavane iz 2. vojne oblasti. Također je i 6. lička udarna divizija, po naredjenju pomoćnika SSNO za pozadinu (Str. pov. br. 683-59) od 20. oktobra 1991., popunjavana tehničko-materijalnim sredstvima iz 2. vojne oblasti, odnosno Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu. ¹⁵³⁾

JNA je, na osnovu rješenja Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu (Str. pov. br. 352-1) od 20. aprila 1992., preko 2. vojne oblasti direktno iz Srbije naoružavala, opremala i popunjavala jedinice teritorijalne odbrane i milicije tzv. »Republike Srpska Krajina«. Tako je Komanda 608. Tehničko snabdjevačke baze Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu, (Str. pov. br. 1472-9) i (Str. pov. br. 1472-11) od 23. aprila telegramima tražila od Komande 2. vojne oblasti da »u cilju popune municijom

151) AIIZ, 2-198, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 31/103-41, 24.04.1992.-Saveznom sekretarijatu za narodnu odbranu- Tehnička uprava.

152) AIIZ, 2-139, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-2500, 26.04.1992.-Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ-za Sektor pozadine (pozadinski izvještaj - OP 66).

153) AIIZ, 2-199, Komanda 5. korpusa, Pov. br. 16/4-32/1, 25.04.1992. - Komandi 2. vojne oblasti, Komandi 5. korpusa-na znanje i Komandi 30. partizanske divizije-na znanje; Isto, 2-200, Komanda 993. pozadinske baze, Pov. br. 1676-2/1, 25.04.1992.- Komandi 2. vojne oblasti, Komandi 30. partizanske divizije-na znanje; Isto, 2-201, Komanda 993 pozadinske baze, Pov. br. 1676-1/1, 25.04.1992.- Komandi 2. vojne oblasti i Komandi 30. partizanske divizije-na znanje.

MUP (ministarstvo unutarnjih poslova-prim. autora) Republike srpska krajina« paradržavnim stanicama »ministarstva unutrašnjih poslova« Vojnić i Benkovac »bez naknade« izdaju municiju. U skladu sa navedenim potraživanjima i naredbama Komande 2. vojne oblasti, (Str. pov. br. 32/198-13, i Pov. br. 32/198-137 od 25. aprila 1992.) iz 1. skladišta municije Bosanski Novi je za potrebe paradržavnih stanica »ministarstva unutarnjih poslova« Vojnić, Benkovac i Korenica izdata sljedeća količina municije: po 4.200 metaka 7,62 mm obično zrno za pištolj; po 24.000 metaka 7,65 mm za automatski pištolj; po 750.400 metaka 7,62 mm obično zrno za automatsku pušku; po 224.000 metaka 7,62 mm obilježavajućih za automatsku pušku; po 112.000 metaka 7,62 mm pancirno-zapaljivo zrno za automatsku pušku; po 36.000 metaka 7,9 mm snajperskih; po 6.650 signalnih metaka 26 mm i po 576 kumulativnih mina za ručni bacač M-57. Iz skladišta municije Golubić je, na osnovu navedenog rješenja Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu od 20. aprila i odluke Komande 2. vojne oblasti, (Str. pov. br. 32/198-138 od 25. aprila 1992.) za potrebe paradržavne stanice »ministarstva unutrašnjih poslova« Benkovac »bez naknade«, izdata ista količina municije, kao i za navedene stanice »ministarstva unutrašnjih poslova«. ¹⁵⁴⁾

Iz jedinica 10., 9. i 5. korpusa i skladišta ratnih materijalnih rezervi komandi 405. i 530. pozadinske baze i 2. vojne oblasti izdato je u potrebnim količinama naoružanje, municija i oprema koju su imali u rezervi za popunu paradržavnih sta-

154) AIIZ, 2-203, Komanda 608. TSB SSNO, Str. pov. br. 1472-11, 23.04.1992.-Komandi 2. vojne oblasti i »na znanje upravi MUP-a republike srpska krajina i MUP-a Benkovac«; Isto, 2-202, Komanda 608. TSB SSNO, Str. pov. br. 1472-9, 23.04.1992. - Komandi 2. vojne oblasti i »na znanje upravi MUP-a republike srpska krajina i MUP-a Vojnić«; Isto, 2-208, Komanda 2. vojne oblasti, Pov. br. 32/198-134, 25.04.1992. - Komandi 405. pozadinske baze, »MUP-u republike srpska Krajina i stanici MUP-a Korenica«; Isto, 2-206, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 32/198-138, 25.04.1992.- Komandi 405. pozadinske baze, »MUP-u republike srpska Krajina i stanici MUP-a Benkovac«; Isto, 2-136, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-2441, 23.04.1992.- Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ-za Sektor pozadine (pozadinski izvještaj OP 64).

nica »ministarstva unutrašnjih poslova« tzv. »Republike Srpska Krajina«. S tim u vezi, Komanda 2. vojne oblasti je regulisala i predaju naoružanja i opreme koju »borci TO i JNA nose sa sobom u jedinice milicije.« Formacijska sredstva (»nedostajuća sredstva«) u opremanju jedinica koja 2. vojna oblast nije mogla popuniti iz raspoloživih sredstava popunjavana su od strane nadležnih uprava i na osnovu rješenja i uputstava Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu.¹⁵⁵⁾

Iz 1. skladišta municije Bosanski Novi je, na osnovu navedenog rješenja Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu i naredbe Komande 2. vojne oblasti, (Str. pov. br. 32/198-137 od 25. aprila 1992.) za potrebe paradržavne stanice »ministarstva unutrašnjih poslova« Okučani također »bez naknade« izdata sljedeća količina municije: 4.200 komada metaka 7,62 mm obično zрно za pištolj; 4.000 metaka 7,65 mm obično zрно; 705.600 metaka 7,62 mm obično zрно za automatsku pušku; 281.000 metaka 7,62 mm pancirno-zapaljivo zрно za automatsku pušku; 100.800 metaka 7,62 mm pancirno-zapaljivo zрно za automatsku pušku; 48.000 metaka 7,65 mm obično zрно (standardno); 13.200 metaka 7,62 mm obilježavajuće zрно (standardno); 8.000 metaka 7,62 mm pancirno-zapaljivo zрно (standardno); 3.600 metaka 7,9 snajperskih; 6.650 ručnih bombi M-75; 500 metaka 26 mm signalnih i 96 dimnih kutija.¹⁵⁶⁾

Na osnovu navedenog rješenja Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu i naredbe Komande 2. vojne oblasti, (Str. pov. br. 32/198-135 od 25. aprila 1992.) iz skladišta municije Bosanski Novi je za potrebe paradržavne stanice »ministarstva unutrašnjih poslova« Petrinja »bez naknade« izdata sljedeća municija: 4.200 komada metaka 7,62 mm obično zрно za pištolj; 8.000 metaka 7,65 mm obično zрно; 728.000 metaka 7,62 mm obično zрно za automatsku pušku; 212.800 metaka 7,62 mm obilježavajuće zрно za automatsku pušku; 106.400 metaka 7,62 mm

155) AIIZ, 2-205, Komanda 2. vojne oblasti, Pov. br. 32/198-138/I, 25.04.1992. - Komandi 405. i 530. pozadinske baze.

156) AIIZ, 2-209, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 32/198-137, 25.04.1992. - Komandi 530. pozadinske baze, »MUP-u republike srpska Krajina i stanici MUP-a Okučani«.

pancirno-zapaljivo zрно za automatsku pušku; 50.400 metaka 7,62 mm obično zрно (standardno); 17.600 metaka 7,62 mm obilježavajuće zрно (standardno); 8.000 metaka 7,62 mm pancirno-zapaljivo (standardno); 3.600 metaka 7,9 snajperskih; 72.000 metaka 7,9 mm univerzalno zрно; 25.400 metaka 12,7 mm pancirno-zapaljivo ili pancirno-zapaljivo obilježavajuće zрно za »browning«; 128 mina kumulativnih za ručni bacač M-57; 48 metaka 82 mm kumulativnih za bestrzajni top; 72 metka 82 mm raketizirano kumulativno zрно za bestrzajni top; 7.350 ručnih bombi M-75; 500 metaka 26 mm signalnih i 288 dimnih kutija.¹⁵⁷⁾

Iz skladišta municije Golubić je, u skladu sa navedenim rješenjem Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu i odlukom Komande 2. vojne oblasti, (Str. pov. br. 32/198-133, od 25. aprila 1992.) za potrebe paradržavne stanice »ministarstva unutrašnjih poslova« Knin također »bez naknade« izdata sljedeća municija: 4.200 komada metaka 7,62 mm za pištolj; 16.000 metaka 7,65 mm; 722.800 metaka 7,62 mm obično zрно za automatsku pušku; 224.000 metaka 7,62 mm obilježavajuće zрно za automatsku pušku; 112.000 metaka 7,62 mm pancirno-zapaljivo zрно za automatsku pušku; 50.400 metaka 7,62 mm obično zрно (standardno); 17.600 metaka 7,62 mm obilježavajuće zрно (standardno); 8.000 metaka 7,62 mm pancirno-zapaljivo zрно (standardno); 4.500 metaka 7,9 snajperskih; 7.350 ručnih bombi M-75; 500 metaka 26 mm signalnih i 144 dimne kutija; 208 kumulativnih mina za ručni bacač M-57; 100 metaka 76 mm trenutno fugasni za top M-42; 100 metaka 76 mm kumulativnih rotirajućih za top M-42; 9.600 metaka 25 mm trenutno zapaljivih; 5.000 metaka 20 mm trenutno-zapaljivih obilježavajućih; 6.400 metaka 20 mm pancirno-zapaljivih; 400 metaka 40 mm trenutno obilježavajuće zрно za top M-1 i 160 metaka 40 mm protiv-oklopnih za M-1.¹⁵⁸⁾

157) AIIZ, 2-211, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 32/198-135, 25.04.1992. - Komandi 530. pozadinske baze, »MUP-u republike srpska Krajina i stanici MUP-a Petrinja«.

158) AIIZ, 2-213, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 32/198-133, 25.04.1992. - Komandi 405. pozadinske baze, »MUP-u republike srpska Krajina i stanici MUP-a Knin«.

Pomoćnik načelnika Tehničke službe Komande 2. vojne oblasti, pukovnik Gradimir Petrović je, na osnovu naloga Komande 608. Tehničko snabdjevačke brigade SSNO, (Str. pov. br. 1472-3), Rješenja SSNO o davanju bez naknade, (Str. pov. br. 352-1 od 20. aprila 1992.) i odluke taktičkih nosilaca ove komande, (aktima Str. pov. br. 32/205-30/1, Str. pov. br. 32/205-30/3 i Str. pov. br. 32/205-30/2 26. aprila 1992.) naredio komandama 9, 5. i 10. korpusa da iz njihovih rezervi hitno narede izdavanje sljedećeg naoružanja u paradržavne jedinice MUP-a tzv. »Republike Srpska Krajina«: 11 komada pištolja 7,62 mm brigadi milicije Knin; 63 komada stanici MUP-a Knin; po 60 komada stanici milicije Korenica, Vojnić i Benkovac; po 62 komada stanici milicije Okučani i Petrinja, te 10 komada oklopnih transportera M 60 za brigadu milicije Knin iz 221. motorizovane brigade.¹⁵⁹⁾

Komanda 2. vojne oblasti je svojim aktom Pov.br. 32/198-100/1 od 26. aprila 1992. naredila Komandi 10. korpusa i Komandi 530. pozadinske baze da za potrebe popune jedinica tzv. »štaba teritorijalne odbrane operativne zone« Kordun iz njihovih skladišta municije komande 10. korpusa izdaju sljedeće vrste i količine naoružanja: 6.300 komada metaka 7,62 mm obično zrno za pištolj; 4.000 metaka 7,65 mm obično zrno; 380.000 metaka 7,62 mm obično zrno za automatsku pušku; 175.840 metaka 7,62 mm obično zrno (standardno); 49.000 metaka 7,62 mm obilježavajuće zrno (standardno); 24.840 metaka 7,62 mm pancirno-zapaljivo zrno (standardno); 30.600 metaka 7,9 mm snajperski; 9.600 metaka 12,7 mm za »browning«; 7.488 metaka 12,7 mm za DŠK mitraljez; 827 kumulativnih zrna za ručni bacač M-57; 2.352 kumulativne nadkalibarne mine; 2.232 metka 82 mm za bestrzajni top; 15.360 ručnih bombi M-75; 1.170 bombi protiv-oklopne; 8.500 signalnih metaka 26 mm; 136 ručni bacač raketa 64 mm M-80 »zolja«; 3.532 mine 120

159) AIIZ, 2-215, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 32/205-30/1, 26.04.1992.- Komandi 9. korpusa; Isto, 2-216, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 32/205-30/3, 26.04.1992.- Komandi 5. korpusa. Isto, 2-217, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 32/205-30/2, 26.04.1992.- Komandi 10. korpusa.

mm trenutno- fugasnih; 1.486 metaka 100 mm trenutno-fugasnih za T-55; 984 pancirnih obilježavajućih metaka 100 mm za T-55; 3.044 rakete 9M- 14M i 198 raketa 9M-32M.¹⁶⁰⁾ Paradržavni zonski štab teritorijalne odbrane Kordun tzv. »Republike Srpska Krajina« je 25. aprila 1992. dopisom Pov. br. 256, od komandi 10. korpusa, 2. vojne oblasti i 993. pozadinske baze tražio popunu »nedostajućim TMS« za naoružavanje brigade milicije. Tom prilikom su tražena sljedeće količine materijalno-tehničkih sredstava: 426 poluautomatskih pištolja 7,62 mm, 92 pištolja automatska 7,65 mm; 11 snajperskih pušaka; 3.900 automatskih pušaka 7,62 mm; 116 komada ručnih bacača M-57; 93 mitraljeza 7,62 mm M-84 ili 7,9 M- 53; 7 bestrzajnih topova 82 mm; 32 protiv-oklopni lansirni komplet 9-K-11; 10 minobacača 120 mm; 12 topova 76 mm M-42 (zis); 18 haubica 105 mm M2a-1 ili M 56; 24 protivavionska topa 20/1 mm; 10 protivavionskih topova 20/3 mm i 13 lansirnih mehanizama S-2 m.¹⁶¹⁾

Komanda 2. vojne oblasti je Komandi 5. korpusa tokom marta i aprila 1992. raspodijelila znatne količine naoružanja iz komande 405. i 744. pozadinske baze. Tako je, ilustracije radi, telegramom Komande 2. vojne oblasti (Pov. br. 32/205-24 od 30. marta 1992.) Komandi 5. korpusa raspoređeno 986 komada automatskih pušaka 7,62 mm iz 993. pozadinske baze. Navedenim rasporedima Komanda 2. vojne oblasti je Komandi 5. korpusa dodijelila preko 90% naoružanja koje je pomenuti korpus tražio za popunu 30. partizanske divizije i tzv. štab teritorijalne odbrane zapadna Slavonija, čime je Komanda 2. vojne oblasti upotrijebila »celokupne rezerve naoružanja 2. VO«.¹⁶²⁾

Republika Srbija redovno dotura naoružanje i municiju srpskim fašistima, koji učestvuju u genocidnoj agresiji na Bosnu

160) AIIZ, 2-219, Komanda 2. vojne oblasti, Pov. br. 32/198-100/1, 26.04.1992.- Komandi 530. pozadinske baze i Komandi 10. korpusa.

161) AIIZ, 2-221, Tzv. »Republika Srpska Krajina«, zonski štab TO Kordun, Pov. br. 256, 25.04.1992. - Komandi 10. korpusa, Komandi 2. vojne oblasti i Komandi 993. pozadinske baze Banja Luka.

162) AIIZ, 2-235, Vojna pošta 5027, Sarajevo, Pov. br. 32/205-24, 30.03.1992.- Vojnoj pošti 5290 i 4022 Banja Luka; Isto, 2-220, Komanda 2. vojne oblasti, Pov. br. 32/205-28/1, 27.04.1992., Komandi 5. korpusa.

i Hercegovinu. O tome postoje brojni podaci. Tako su, ilustracije radi, 13. maja 1992. za potrebe garnizona u Brčkom iz Vojne pošte 5053-19 Beograd dostavljena sljedeća materijalno-tehnička sredstva: 74.100 metaka 7,62 mm; 600 trenutnih mina; 160 tromblonskih mina; 4 kumulativne mine M-57; 1.600 metaka za protivavionski top 30 mm; 2.400 metaka za top kalibra 20 mm; 1.500 metaka 20 mm GMZ; 108 ručnih bombi M-75 i 12 ručnih bombi PPM-79.¹⁶³⁾

Također, krajem juna 1992. iz Beograda je, na osnovu obavještenja potpukovnika Predraga Manojlovića, komandanta kasarne u Brčkom, za potrebe garnizona u Brčkom i Bosanskom Šamcu dovezena municija. Nove količine municije za potrebe »srpske teritorijalne odbrane Brčko« odobrile su starješine JNA iz Beograda: Janičić, Radivojević i Stanišić. Pored toga, JNA srpskim zločincima na brčanskom ratištu pruža i kadrovsku pomoć, time što angažira vojne starješine iz Srbije.¹⁶⁴⁾

Očigledno da su Generalštab Oružanih snaga SFRJ i Savezni sekretarijat za narodnu odbranu, pripremajući agresiju na Bosnu i Hercegovinu, naoružali srpsko stanovništvo i Srbima dali ogromne količine oružja, municije i vojne opreme. Išlo se dotle da su čak i srpske žene imale oružje, što je, primjera radi, slučaj na području Kalinovika.¹⁶⁵⁾ Nedvosmisleno je dokazano da je JNA materijalno (sve do teškog naoružanja i oklopnih transportera), organizaciono i kadrovski opremala pripadnike srpskih oružanih formacija na području Bosne i Hercegovine, a koji, zajedno sa fašistima iz Srbije i Crne Gore, te »srpskih krajina« u Republici Hrvatskoj, izvode agresiju na Bosnu i Hercegovinu i vrše masovne zločine, uglavnom, nad Bošnjacima, o čemu postoji i obimna dokumentacija.

163) AIIZ, 2-507.

Navedena materijalno-tehnička sredstva je, po naređenju pukovnika N. Stanišića, predao Miroslav Janjić, a primio ih pukovnik M. Radivojević.

164) Dnevni izvještaj, br. 68, 1.7.1992.

165) AIIZ, 3-2828.

III

DISLOKACIJA MATERIJALNO-TEHNIČKIH SREDSTAVA, KOMANDI, JEDINICA I USTANOVA JNA

Oružane snage SFRJ su, krajem 1991, a naročito početkom 1992., posebnu aktivnost usmjerile na pripremu i predislokaciju materijalno-tehničkih sredstava i ratnih materijalnih rezervi i jedinica JNA »u bezbednija područja«. Komanda i jedinice 2. vojne oblasti su, s tim u vezi, neposredne upute i pomoć dobijali od Saveznoga sekretarijata za narodnu odbranu i Generalštaba Oružanih snaga SFRJ i lično od njegovog načelnika generalpukovnika Blagoja Adžića.

Pitanje dislokacije materijalno-tehničkih sredstava i iseljavanja i premještanja jedinica JNA, a u skladu sa planom »RAM«, ali i drugim vojnim planovima, više puta je bilo predmetom rasprave u najvišim vojnim krugovima SFRJ. Tako je, ilustracije radi, to pitanje otvoreno i na sastanku 25. marta 1992. u vezi sa informacijom 2. vojne oblasti »o stanju u BiH i predlog za izmeštanje jedinica JNA i RMR« (ratne materijalne rezerve - prim. autora). Naime, tom prilikom načelnik I Uprave SSNO, generalpotpukovnik Dragoljub Simonović, upoznao je zastupnika saveznog sekretara za narodnu odbranu generalpukovnika Blagoja Adžića sa informacijom »o stanju i mogućnostima jedinica JNA na prostoru BiH, problema razmeštanja i izvlačenja RMR iz skladišta i ugroženih objekata veze, komandovanja i pozadinskog obezbeđenja na prostoru BiH«. Nakon što je saslušao informaciju i prijedloge, general Adžić je, između ostalog, postavio i sljedeći zadatak: »Ubrzati izvlačenje RMR, posebno vrednih i sav-

reмениh SRT (NVO), uraditi pogodniju varijantu. Trupne rezerve rešavati u sklopu iseljavanja i premeštanja jedinica.¹⁾

Također, general Adžić je izdao naredbu da se odmah pristupi sačinjavanju planova i regulira »iseljenje jedinica i imovine JNA iz Zenice, Čapljine i Travnika«. Za »obezbeđenje iseljenja« trebalo je predvidjeti »potrebne snage«.²⁾

Za nosioce navedenih zadataka general Adžić je odredio komande pomenutih vojnih oblasti da, u saradnji sa Generalštabom Oružanih snaga SFRJ i Sektorom pozadine SSNO, realiziraju postavljene zadatke. Precizno je odredio i rok za njihovu realizaciju: 10. april 1992.³⁾

Mnoga skladišta rezervi naoružanja, municije i pogonskog goriva JNA je tajno dislocirala na druge lokacije, kako bi »obezbedila sigurnost i njihovu upotrebu od strane JNA«. Tako je skladište municije »Donji Lapac« sa 2.350 tona municije predislocirano u rejon Bosanskog Petrovca, gdje je formirano novo skladište. Skladište »Golubić« kod Knina predislocirano je u rejon Bosanskog Grahova, gdje je, također, formirano novo skladište. Materijalne rezerve (9.930 cijevi i 200 tona municije) od TO iz trupnog skladišta »Rabić«, kod Dervente, prebačene su dijelom u Banja Luku, a dijelom u rejon sela Ukrinski Lug. Iz skladišta u Doboju izmješteno je 5.270 cijevi naoružanja i 140 tona municije u rejon: selo Tumare - Tumarsko Brdo (10 km sjeveroistočno od Zavidovića). Iz trupnog skladišta »Krepšić« kod Brčkog izmješteno je 10.368 cijevi naoružanja i 137 to-

1) AIIZ, 2-769, Savezni sekretarijat za narodnu odbranu, Generalštab Oružanih snaga SFRJ, I uprava, Str. pov. br. 585-2 03.04.1992.- Na ličnost komandanta ili načelnika Štaba i Komande 2. vojne oblasti. S tim u vezi, general Adžić je Komandi 2. vojne oblasti naredio da napravi »analizu prostora na karti sa koje će se jasno videti: - šta se nalazi na bezbednom prostoru; - šta se uspešno može braniti, uz odgovarajuća pojačanja, dok se ne stvore uslovi za evakuaciju (tačno prikazati po količinama šta se brani, a šta se mora izvlačiti); - šta se može pretnjom i upotrebom sile evakuisati stvaranjem koridora izvlačenja (na kartama 1:25.000 za pojedine objekte napraviti detaljne planove), sa varijantom rušenja i uništenja; - šta se ne može evakuisati i mora uništiti rušenjem-uništenjem (detaljnije planirati šta se može iznenada izvući od najvažnijih SRT i šta se može podeliti stanovništvu na čuvanje)«.

2) Isto.

3) Isto.

na municije u novo skladište na prostoru: Lopare - Ugljevik. Iz trupnog skladišta »Kozlovac« (Tuzla) prebačeno je 20.000 komada naoružanja i 268 tona municije od TO u novo skladište u rejon Lopare. Iz Visokog je, nakon predislokacije 4. mješovitog protivoklopnog artiljerijskog puka »R«, izmještena i sva municija za tu jedinicu u selo Mokro, kao i municija iz 4. mješovitog artiljerijskog puka. Ratna materijalna sredstva motorizovanog bataljona iz 46. zaštitnog puka SSNO iz skladišta u Visokom prebačena su u skladište »Koran«. Ratna materijalna sredstva i tehničko-materijalna sredstva 633. lakog artiljerijskog divizionu protivvazdušne odbrane iz 46. zaštitnog puka SSNO 346. lakog artiljerijskog puka protivvazdušne odbrane (4. korpus) su prebačena na druge lokacije. Dio rezervi iz skladišta Butile kod Sarajeva izmješten je u rejon sela Han Kran na Romaniji (Han Pijesak). Iz skladišta TO u Konjicu na prostor Korans. Mokro (općina Pale) izmješteno je 5.980 cijevi naoružanja sa 2 borbena kompleta municije od TO. Na Koran je dislocirano i oko 400.000 granata iz Vitkovića.⁴⁾

JNA je evakuirala i ogromne količine materijalno-tehničkih sredstava TO i JNA iz skladišta »Faletići« i »Hadžići« (Ušivak, Igman i Krupanjska rijeka). Sva materijalno-tehnička sredstva iz garnizona Visoko, Travnik i Kiseljak, kao i vojnu industriju iz Novog Travnika, Bugojna, Viteza, Mostara, Kupresa, te regiona Sarajeva, JNA je, također, izmjestila na druge lokacije. Iz fabrike specijalnih vozila u Sarajevu opljačkana je i odvezena sva oprema i naoružanje (kompjuteri, dokumentacija, programi i ostala oprema za proizvodnju vojnih transportera, kao i naoružanje). Aktivirani su garnizoni Han Pijesak i Koran. Oposobljena je napuštena pumpa, koja je »nekada bila u vojnom vlasništvu, ali je davno napuštena i zapuštena«, kao i rezervo-

4) AIIZ, 2-75, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 908-1, 20.03.1992.-Generalštabu Oružanih snaga SFRJ (»na ličnost NGŠ«); Isto, 2-96; Komanda 2. vojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str. pov. br. 10/36-2200, 13.04.1992.-Generalštabu Oružanih snaga SFRJ-Operativni centar i Komandi 2. vojne oblasti; Dnevni izvještaj o agresiji i terorizmu protiv Republike Bosne i Hercegovine Ured za informiranje Vlade Republike Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: Dnevni izvještaj), br. 72, 5.7.1992.

ar južno od Han Pijeska za dotur i skladištenje rezervi JNA u gorivu.⁵⁾

Iz 7. tehničkog skladišta 744. pozadinske baze (Visoko) izvršeno je prevoženje šest specijalnih motornih vozila točkaša i jednog gusjeničarskog vozila u 2. tehničko skladište municije (Koran). Dio sanitetskih materijalnih sredstava iz sanitetskog skladišta 744. pozadinske baze (Butile) je u toku 2. i 3. aprila 1992. predisllociran u skladište »Vestfalija« na Pale. Iz magacina TO Radne organizacije »Famos« JNA je odvušla protivvazdušno naoružanje TO i dislocirala 6 komada borbenih vozila PM-80A u 49. motoriziranu brigadu 4. korpusa. Iz sarajevskog preduzeća »Zrak« JNA je oduzela 12 topova i kompletno naoružanje raketnog odjeljenja.⁶⁾

Dio ljudstva iz Sektora pozadine Komande 2. vojne oblasti 5. aprila 1992. je upućen na rezervno komandno mjesto Pale i u grupu za praćenje i pomoć u izvršenju zadataka i predisllokacije 9. korpusa. Predstavnici 530. i 405. pozadinske baze dogovorili su i planiranu dinamiku izmještanja tehničko-materijalnih sredstava iz 405. pozadinske baze.⁷⁾

Iz intendantskog skladišta 993. pozadinske baze je u toku 12. aprila 1992. izvršeno prevoženje dijela intendantske opreme

5) Isto; AIIZ, 2-84, Komanda 2. vojne oblasti, Operativni centar, Str. pov. br. 10/36-1905, 01.04.1992.- Generalštabu Oružanih snaga SFRJ-Operativni centar; Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu iz dana u dan, Dokumenti o agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu, Ured za informisanje Vlade Republike Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: Agresija), Sarajevo, 1993., str. 33.

6) AIIZ, 2-115, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-1906, 01.04.1992.- Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ-za sektor pozadine; Isto 2-116, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br.10/36-1941, 02.04.1992.- Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ-za Sektor pozadine; Isto, 2-117, Komanda 2.vojne oblasti, Str. pov. br.10/36-1958, 03.04.1992.-Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ-za Sektor pozadine; Isto 2-535, Uloga KOSA u agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu (Informacija Ministarstva unurarnjih poslova Republike Bosne i Hercegovine), str.10. Potpukovnik Radoslav Andžić, bivši direktor »Zraka«, uz pomoć određenih službi JNA, organizirao je prevoz gotovih proizvoda iz ovog preduzeća: snajpera i IC uređaja.

7) AIIZ, 2-119, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br.10/36-1999, 05.04.1992.- Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ-Sektor za pozadinu.

malih veličinskih brojeva u intendantsko skladište 904. pozadinske baze. Istovremeno je iz 405. pozadinske baze prevezeno 10 kuhinja a/p za potrebe 993. pozadinske baze.⁸⁾ Dio veterinarskih materijalnih sredstava 530. pozadinske baze koja se nalazila u Kninu prevežena su u Bosanski Petrovac, »a prevoženje ostalih VtMS (veterinarska materijalna sredstva - prim. autora) na istu lokaciju je u toku.«⁹⁾ U toku 15. aprila 1992. izvršena je predisllokacija svih sanitetskih i veterinarskih materijalnih sredstava iz sanitetsko-veterinarskog skladišta 405. pozadinske baze u skladište 530. pozadinske baze (Bosanski Petrovac).¹⁰⁾

Predisllokacija jedinica i materijalnih rezervi i opreme sa »ugroženih« područja Bosne i Hercegovine na »sigurnija područja« i »sigurne lokacije« posebno je intenzivirana krajem aprila i početkom maja 1992. Tako je, ilustracije radi, u toku 24.,25.,26. i 27. aprila, te početkom maja, nastavljeno izvlačenje jedinica i materijalnih sredstava iz zgrade Komande 2. vojne oblasti u kasarnu Lukavica (u okviru garnizona Sarajevo), zatim iz skladišta pozadinskih baza Sarajevo, kao i izvlačenje materijalnih sredstava iz skladišta Visoko, Ilijaš i Semizovac.¹¹⁾ U toku 25. i 26. aprila 1992. djelimično su izmještena intendantska materijalna sredstva

8) AIIZ,2-126, Komanda 2.vojne oblasti, Str. pov. br.10/36-2181, 12.04.1992.- Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ-za Sektor pozadine.

9) Isto.

10) AIIZ, 2-119, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br.10/36-2248, 15.04.1992.- Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ-za Sektor pozadine.

11) AIIZ, 2-108, Komanda 2. vojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str. pov. br.10/36-2467, 24.04.1992. - Generalštabu Oružanih snaga SFRJ-Operativni centar i drugima; Isto, 2-109, Komanda 2. vojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str. pov. br.10/36-2489, 25.04.1992. - Generalštabu Oružanih snaga SFRJ-Operativni centar, i drugima; Isto, 2-110, Komanda 2. vojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str. pov. br.10/36-2501, 26.04.1992- Generalštabu Oružanih snaga SFRJ-Operativni centar, i drugima; Isto, 2-111, Komanda 2.vojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str. pov. br.10/36-2524, 29.04.1992.- Generalštabu Oružanih snaga SFRJ-Operativni centar, i drugima; Isto, 2-112, Komanda 2. vojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str. pov. br.10/36-2548, 01.05.1992. - Generalštabu Oružanih snaga SFRJ-Operativni centar, i drugima; Isto, 2-138, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-2488, 25.04.1992.- Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ-za Sektor po-

iz intendantskog skladišta 744. pozadinske baze u »bezbednije rejone«. Iseljavanje kasarne u Kiseljaku je izvršeno 25. aprila, dok se »završava iseljavanje tehničkog skladišta Osr 744. pozadinske baze Visoko«. Za 26. april »planirano je izmeštanje pripadnika JNA iz garnizona Busovača i Rajlovac u pratnji Vojne policije (PMEZ) Sarajevo i oficira za vezu iz grupe za saradnju sa Komandom mirovnih snaga.¹²⁾

Ljudstvo, naoružanje, kompletne ratne rezerve, kao i perspektivna osnovna sredstva izvučena su iz garnizona Visoko. Također, izvučena su materijalna sredstva iz zgrade Komande 2. vojne oblasti i predислоcirana u kasarnu Lukavica, te i materijalne rezerve i oprema »na sigurne lokacije« iz skladišta pozadinskih baza Sarajevo, Visoko, Ilijaš i Semizovac.¹³⁾

U periodu od 23. aprila do 1. maja 1992. izvršena je, prema naredenju Tehničke uprave SSNO, predислоkacija 825 tona ubojnih sredstava prema sljedećem:

- iz odjela 2. tehničkog skladišta municije 774. pozadinske baze (Renovica) u 2. tehničko skladište municije iste baze (Koran) 25 tona
- iz 1. tehničkog skladišta municije 744. pozadinske baze (Hadžići) u privremeno skladište municije

zadine; Isto, 2-139, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br.10/36-2500, 26.04.1992.-Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ-za Sektor pozadine; Isto, 2-141, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br.10/36-2512, 28.04.1992.- Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ-za Sektor pozadine.

12) Isto. Komande, jedinice i ustanove 2. vojne oblasti su, krajem aprila 1992. godine, težište pozadinskog osiguranja usmjerile na pripremu i izvršenje predислоkacije »dela MR (materijalne rezerve-prim. autora) sa ugroženih područja, pripremi i demontaži stabilne opreme u objektimapozadinske infrastrukture koja se može koristiti na novim lokacijama«. Međutim, predислоkacija rezervi je, po ocjeni zastupnika pomoćnika komandanta za pozadinu 2. vojne oblasti pukovnika Dušana Kovačevića, »vrlo složena zbog aktivnog ometanja izvršenja zadataka od aktuelnih vlasti BiH«. Komanda 2. vojne oblasti je o toku predислоkacije redovno izvještavala Generalštab Oružanih snaga SFRJ (AIIZ,2-142, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-2539, 30.04.1992.-Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ-za Sektor pozadine).

13) Isto.

Kalinovik 350 tona
 - iz 2. tehničkog skladišta municije 904. pozadinske baze (Ševarlije) u 1. tehničko skladište municije 993. pozadinske baze (Krčmarice) 450 tona¹⁴⁾

Iz 5. tehničkog skladišta pogonskog goriva 744. pozadinske baze (Ilijaš) 10. aprila 1992. izvršen dotur 757 m (12 vagona cisterni) dizel goriva D-2 u 4. tehničko skladište pogonskog goriva 405. pozadinske baze u Ilijašu dislocirane su ogromne količine motornog benzina i drugog goriva. Naime, Komanda 2. vojne oblasti je redovno otpremala vozove sa gorivom u skladišta 530. i 993. pozadinske baze u Banjoj Luci i Kninu. Tako je iz Sarajeva 9. aprila 1992. za Knin upućen poseban vojni voz sa gorivom. Iz 5. tehničkog skladišta pogonskog goriva 744. pozadinske baze (Ilijaš) 10. aprila 1992. izvršen dotur 757m (12 vagona cisterni) dizel goriva D-12 u 4. tehničko skladište pogonskog goriva 405. pozadinske baze (Lička Kaldrma). Iz 3. tehničkog skladišta pogonskog goriva 993. pozadinske baze (Jajce) 11. aprila je raseljeno 50 m³ goriva D-2 i 20 m³ MB-86 u Banju Luku.¹⁵⁾

Iz 5. tehničkog skladišta pogonskog goriva 744 pozadinske baze u Han Pijesak je preseljeno:

- motornog benzina MB-86	133.302 l
- dizel goriva D-2	5.968 l
- pratećih potrošnih sredstava	159.978 kg. ¹⁶⁾

14) AIIZ, 2-143, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-2549, 01.05.1992.- Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ-za Sektor pozadine.

15) AIIZ, 2-92, Komanda 2. vojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str. pov. br. 10/36-2704, 09.04.1992.- Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ i drugima; Isto, 2-93, Komanda 2. vojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str. pov. br. 10/36-2125, 01.04.1992.- Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ i drugima; Isto, 2-124, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-2126, 10.04.1992.- Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ-za Sektor pozadine; Isto, 2-125, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-2148, 11.04.1992.- Operativnom centru Oružanih snaga SFRJ-za Sektor pozadine.

16) AIIZ, 2-143, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br.10/36-2549, 01.05.1992.- Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ-za Sektor pozadine.

U sklopu predislokacije intendantskih materijalnih sredstava iz skladišta 904. pozadinske baze »Ševarlije« kod Doboja dio tih sredstava je prevežen u Banju Luku. Intendantska materijalna sredstva iz intendantskog skladišta 744. pozadinske baze (Butile) djelimično su izmještena u »bezbjedne rejone«. ¹⁷⁾

Materijalne rezerve po sanitetskoj službi u 744. pozadinskoj bazi (devet komada Norma sanitetski komplet-11; tri komada Norma sanitetski komplet-102 i četiri komada Norma sanitetski komplet-103) su iz sanitetskog skladišta 744. pozadinske baze (Butile) predisllocirana u skladište Koran. Kompletan sanitetski i drugi materijal iz Regionalnog medicinskog centra u Foči je, u organizaciji i po naređenju dr Sekule Stanića, direktora Centra, a uz učešće Sime Stankovića (direktora Radne zajednice Centra), Slavka Đorđevića (medicinskog tehničara) i izvjesnog Smrekića, izvučen i za potrebe SDS prebačen u poljsku bolnicu Prevrac. ¹⁸⁾

Početkom aprila 1992. iz garnizona Rajlovac JNA je izvučena 50 kamiona oružja i kamion granata za bacače, koji su instalirani u Reljevu, sa cijevima okrenutim u pravcu Butmira, Sokolović Kolonije i Hrasnice. Nakon što je 11. i 12. aprila zaposjela preduzeće »Soko« u Mostaru JNA je šleperima »Kraljevotransa« (iz Kraljeva) odvezla i ukrala svu opremu raketnih jedinica. JNA je to preduzeće 15. aprila u potpunosti opljačkala, a šteta je procijenjena na 15 miliona USA dolara. Također, jedinice JNA su 11. aprila obile magacine građevinskog materijala »Velmos« u Mostaru i tom prilikom odvezle cio materijal. ¹⁹⁾

17) AIIZ, 2-138, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-2488, 25.04.1992.- Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ-za Sektor pozadine; Isto, 2-116, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br.10/36-1941. 02.04.1992.- Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ-za Sektor pozadine; Isto, 2-117, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-1958, 03.04.1992.- Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ; Dnevni izvještaj, br.16, 10.05.1992.

18) AIIZ, 2-142, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-2539, 30.04.1992.- Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ-za Sektor pozadine; Isto, 2-535, Uloga KOS-a u agresiji na Bosnu i Hercegovinu. (Informacija Ministarstva unutarnjih poslova Republike Bosne i Hercegovine).

19) Bilten Ministarstva za narodnu odbranu Republike Bosne i

Na području mostarske regije jedinice JNA (vojnici i rezervisti) 13. aprila hapse i odvođe civile u nepoznatom pravcu i pljačkaju društvenu i privatnu imovinu. Tako su opljačkali veliko vojno skladište hrane, boja i lakova na prostoru »južnog logora« u Mostaru (sve što nisu opljačkali zapalili su), zatim više putničkih i 2 sanitetska vozila, jedan kamion-hladnjaču punu mesa za potrebe grada, te drugu raznu robu iz mnogih kuća koju su odvozili vojnim kamionima. U Mostaru su rezervisti JNA pokrali farmu krava i prebacili u Nevesinje, općinu pod četničkom okupacijom, te je na taj način grad ostao bez mlijeka. U Mostaru skladišta »Velmosa«, sa većom količinom prehrambenih artikala, blokirana su od jedinica JNA. ²⁰⁾

U Vogošći su srpske oružane formacije 20. aprila 1992. zauzele tvornicu namjenske opreme »Pretis« i fabriku »TAS« i organizirano otudile materijalna sredstva iz tih preduzeća. Pri tome kamione cisterne i druga otuđena prevozna sredstva odvođe u Gornju Jošanicu, pred kuću jednog od vođa SDS. ²¹⁾

Uoči, za vrijeme i neposredno nakon bosanskohercegovačkog referenduma (kraj februara 1992. godine, zatim od 1. do 4. marta, ali i kasnije) na teritoriji Bosne i Hercegovine su primijećeni veliki pokreti vojnih jedinica. U nedjelju 1. marta, dok su glasačka mjesta još bila otvorena, iz rejona Tuzle u pravcu Bijeljine i Zvornika, prebačena je jedinica sa 35 tenkova i transporterera. Istog dana 20 tenkova i 4 transporterera zauzeli su položaje u industrijskoj zoni Zvornika. Početkom marta kolona od 80 vojnih vozila je iz Semberije krenula prema Sarajevu preko Doboja. Na mostu koji spaja Zvornik sa Srbijom, u prvoj polovini marta, locirana su dva transporterera sa cijevima okrenutim prema Bosni (pored njih bila su i brojna mitraljeska gnijezda). Na brani Hidroelektrane Zvornik smještena su tri tenka, a na rubnim dijelovima brane postavljena su mitraljeska gnijezda, dok ispod

Hercegovine o aktuelnim zbivanjima na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: Bilten MNO), br. 8, 12. april 1992.; Isto, br. 9, 13. april 1992.; Isto, br. 12, 14. april 1992.; Isto, br.11, 14. april 1992.; Isto, br. 14, 15. april 1992.

20) Bilten MNO, br. 4-6, 11. april 1992.; Isto, br. 9, 13. april 1992.; Isto, br.12, 15. april 1992.; Isto, br. 13, 15. april 1992.

21) Bilten MNO, br. 24, 20. april 1992.

brane patroliraju vojne patrole. U Sarajevu je, u drugoj polovini marta 1992., više puta glavnom gradskom saobraćajnicom i drugim komunikacijama nekoliko sati tekla nepregledna sivomaslinasta kolona kamiona, komora, artiljerijskih oruđa, oklopnih vozila i dr. Tim vojnim konvojima su prema Romaniji odvezena najskuplja borbeni i tehnička sredstva iz kasarne u Lukavici, zatim garnizona Visokog i Kiseljaka.²²⁾

JNA 28. aprila 1992. vrši masovne pokrete i odvozi materijalno-tehnička sredstva iz bihačke regije prema Bosanskom Petrovcu i Drvaru. Vojnu kasarnu u Ustikolini, u kojoj su bošnjačke izbjeglice potražile utočište, pripadnici JNA su istog dana predali srpskim oružanim formacijama. U Vojnu poštu 2439 Hadžići 28. aprila stigla je kolona motornih vozila od 26 praznih šlepera, uglavnom, barske i pljevaljske registracije, u pratnji četiri BOV-a, dva »pincgauera« i jednog tenka. Od te kolone je 12 šlepera otpremljeno za Tehničko-remontni zavod Hadžići. Istovremeno, za navedenu Vojnu poštu iz pravca Blažuja je došla kolona od još osam šlepera u pratnji tri BOV-a. Tri šlepera su otišla u Vojnu poštu veze na Ušivak. Pretpostavlja se da su ova vozila pristigla radi odvoženja naoružanja i opreme.²³⁾

Desetak kamiona i oklopnih transporterata je, 28. aprila, otišlo u pravcu »Pretisa«, odakle se vraćaju puni, vjerovatno sa opremom iz fabrike. Istog dana je kroz Rogaticu prošla kolona od 20 kamiona »Ništransa« prema Sarajevu u pratnji jednog oklopnog transporterata i vojnog džipa. Iz fabrike specijalnih vozila u Hrasnici JNA je izvukla opremu namjenske proizvodnje. U preduzeću »TAS« čuvarsku službu obavljaju vojnici JNA.²⁴⁾

U vojnu kasarnu u Misoči (Ilijaš) 29. aprila u pratnji sedam borbenih vozila JNA, ušlo je šest šlepera (vlasništvo »Šumars-tva« iz Han Pijeska), kako bi preuzeli (opljačkano) naoružanje

22) »Slobodna Bosna«, (nedjeljna informativno-politička revija), br. 21, 19. mart 1992., 4; Isto, br. 22, 26. mart 1992., 8. Obrazloženje vojnih vlasti bilo je da se radi o vojnoj vježbi.

23) Bilten MNO, br. 40, 28. april 1992.; Isto, br. 41 i br. 42, 28. april 1992.; Dnevni izvještaj, 4, 28.04.1992.

24) Isto; Dnevni izvještaj, br. 5, 29.04.1992. i br. 6, 30.04.1992.

nje TO Ilijaša, Vareša, Breze, Kreševa i Kiseljaka. Iz tog skladišta 30. aprila izašlo je 15 kamiona sa materijalno-tehničkim sredstvima. U Malešićima i Semizovcu čekali su ih kamioni »Sarajevske pivare« da bi to naoružanje dislocirali u Han Pijesak. U Vazduhoplovni zavod »Orao«, u Rajlovcu, dovezeno je preko 150 motora za transportne avione, kako bi se remontirali, a stigao je i transport od 20 kamiona iz Kraljeva u pratnji vojne policije. Oficiri sigurnosti VZ »Orao« naručili su izradu i 30 olovaka u koje idu malokalibarski meci, a koje se mogu prepraviti u eksplozivne naprave. Izvršeno je i miniranje Zavoda. JNA užurbano radi na probijanju puta Slatina - Radava u pravcu Mrkovići - Vogošća, što ukazuje na namjeru evakuiranja oružja i municije iz tvornice »Pretis«. Istovremeno, JNA vrši dislociranje direkcije Vojno-uslužne ustanove »Romanija« na Jahorinu.²⁵⁾

Iz pravca Hadžića ka Ilidži i Lukavici 1. maja 1992. kretala se kolona od 20 do 30 šlepera »Srbijatransa« (iz Niša), u čijoj pratnji je bio jedan tenk. Prema Lukavici i Blažuju iz pravca Pala otišla je kolona od 50 šlepera »Srbijatransa«, dok je iz Ilijaša prema »Pretisu« otišlo 16 kamiona i jedan oklopni transporter. Iz pravca Krupac - Vojkovići - »Famos« kretalo se 50 šlepera i jedan tenk. Iz »Pretisa« JNA izvlači municiju kalibra 120 i 122 mm i odvozi u pravcu Semizovca. Na tromedi općina Teslić, Zenica i Travnik, 6. maja 1992., nastavljeno je kretanje vojnih vozila i helikoptera, kojima je vršen prevoz oružja, municije i opreme za potrebe jedinica JNA koje su opkolile Turbe u neposrednoj blizini Travnika.²⁶⁾

Dio materijalnih rezervi i vojne industrije JNA je predisllocirala sa teritorije Bosne i Hercegovine i izvršila demontažu stabilne opreme u objektima pozadinske infrastrukture koja se može koristiti na novim lokacijama. Tako je, ilustracije radi, dio rezervi iz skladišta »Ševarlije« izmješten u Srbiju (Loznica). Remontni zavod »Travnik« je predisllociran u Srbiju s obzirom da je to jedini zavod u bivšoj SFRJ koji je remontovao

25) Bilten MNO, br. 42, 29. april 1992.; Isto, br. 43, 29. april 1992.
26) Isto; Bilten MNO, br. 46, 1. maj 1992.

sredstva veze. Iz tvornice »Slavko Rodić« u Bugojnu, u Valjevo je odvezeno 200 tona eksploziva.²⁷⁾

Sanitetska materijalna sredstva iz sanitetskog skladišta 904. pozadinske baze, također, predislocirana su u Srbiju (Gornji Milanovac). Rezerve sanitetskih materijalnih sredstava Savezne direkcije iz skladišta u Foči predislocirane su u skladište Duštvenog preduzeća »Sanitas« u Crnoj Gori (Bijelo Polje). JNA je izvršila i evakuaciju vojnih školskih centara iz Sarajeva: Srednješškolskog vojnog centra kopnene vojske »General armije Kosta Nađ« i školskog centra ratnog vazduhoplovstva i protivvazdušne odbrane.²⁸⁾

Vazduhoplovne baze i skladišta u Sarajevu, Mostaru, Tuzli i Bihaću, sa svim materijalno-tehničkim sredstvima, JNA je dislocirala u Srbiju i Crnu Goru. Vazduhoplovna baza Mostar sa svim materijalno-tehničkim sredstvima, uključujući i sredstva iz skladišta, predislocirana je u Nikšić, a zatim u Podgoricu. Istovremeno, Vazduhoplovna opća srednja vojna škola, sa svim materijalno-tehničkim sredstvima, je predislocirana u Beograd. Većinu najsavremenijih mašina iz tvornice aviona i helikoptera »Soko« u Mostaru i drugih fabrika JNA je razmontirala i prebacila u Srbiju, s tim što su velike količine ubojnih sredstava i pogonskog goriva prebačene u Banju Luku. Sve vazduhoplove, uključujući i klipne, kao i helikoptere Ministarstva unutar-njih poslova i avione iz sastava Vazduhoplovnog saveza, agresor je dislocirao sa napuštenih aerodroma, s tim da je najveći broj aviona prebačen u Srbiju i Crnu Goru.²⁹⁾

JNA je, također, predislocirala 155. raketni puk VOLHOV u okolinu Banjaluke.³⁰⁾ Jedinice VOJIN (vojno obavještanje, javljanje i navođenje-prim. autora) JNA je zadržala na Jahorini,

27) AIIZ, 2-75, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 908-1, 20.03.1992.- Generalštabu Oružanih snaga SFRJ.

28) AIIZ, br. 2-142, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-2539, 30.04.1992.- Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ-za Sektor pozadine.

29) AIIZ, 2-793.

30) Isto.

Majevidi, Plješivici i Kozari, dok je jedan vod lociran u Topoli.³¹⁾

Krajem marta i tokom aprila 1992. komande i jedinice 2. vojne oblasti su angažirane na zadacima dogradnje, povećanja i učvršćenja borbene gotovosti, formiranju »dobrovoljačkih« jedinica, obezbjeđenju mobilizacije, izvođenju borbene obuke i vježbi, izvlačenju materijalno-tehničkih sredstava, preformiranju i pripremama za predislokaciju određenih komandi i jedinica JNA na teritoriji Bosne i Hercegovine i pružanju pomoći u formiranju jedinica milicija i teritorijalne odbrane tzv. »Republike Srpska Krajina«, zatim na opravci, prilagođavanju i pripremi materijalno-tehničkih sredstava za predaju i potrebe te paradržavne tvorevine. Osnovne smjernice, zadaci i podrška vezana za ta pitanja i njihova realizacija je neposredno pružana od Generalštaba Oružanih snaga SFRJ i Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu. U tom cilju je, pored zadatka koje je 25. marta 1992. postavio zastupnik saveznog sekretara za narodnu odbranu generalpukovnik Blagoje Adžić »pri razmatranju stanja u Bosni i Hercegovini«,³²⁾ krajem marta 1992., angažovana ekipa od strane Generalštaba Oružanih snaga SFRJ, na čelu sa generalpotpukovnikom Dragoljubom Simonovićem, načelnikom I Uprave SSNO-a, kao i ekipa iz sastava Komanda

31) Isto.

32) AIIZ, 2-144, Komanda 2. vojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str. pov. br. 10/36-1905-1, 31.03.1992.- Generalštabu Oružanih snaga SFRJ-Operativni centar, Dopuna redovnog izvještaja 10/36-1905; Isto, 2-84, Komanda 2. vojne oblasti, Operativni centar, Str. pov. br. 10/36-1905, 01.04.1992.- Generalštabu Oružanih snaga SFRJ-Operativni centar; Isto, 2-133, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-2356, 19.04.1992.; Isto, 2-769, Savezni sekretarijat za narodnu odbranu, Generalštab Oružanih snaga SFRJ, I uprava, Str. pov. br. 585-2, 03.04.1992.- Na ličnost komandanta ili načelnika štaba, te Komandi 2. vojne oblasti.

Zanimljivo je istaći da je general Adžić 25. marta 1992., između ostalog, posebno potencirao da jedinicama JNA u Nevesinju i Trebinju treba »pridodati po jedan OKB (oklopni bataljon - prim. autora), a u dolini Neretve, duž granice sa zapadnom Hercegovinom, imati nekoliko artijerijskih bataljona za podršku«. Za nosioce navedenih zadataka general Adžić je zadužio komande 2. i 4. vojne oblasti JNA da, u saradnji sa I upravom Generalštaba Oružanih snaga SFRJ, realiziraju ove zadatke, određujući i rok realizacije: 10. april 1992. (AIIZ, 2-769).